

La împlinirea unui an de la săvârșirea din viață a lui N. STEINHARDT.

● O epistolă autografă; evocări semnate de Arșavir Acterian, părintele Constantin Galeriu, arhim. Paulin Lecca, Viola Vancea (pag. 12-13);

DIN SUMAR:

● Inedit: jurnalul sonor, în transcripție literară, al unei călătorii din 1971, la care participă Sanda Stolojan, Constantin Noica, N. Steinhardt; cu o prezentare de Barbu Brezianu (pag. 14-15).

PUBLICAȚIE SAPTAMINALĂ EDITATĂ DE GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

PREA TÎRZIU

Evenimentele dramatice din ultima vreme indică o recrudescență fără precedent a violenței. Scene pe care altădată le-am localizat la Belfast, Beirut, Johannesburg, s-au petrecut în martie în Ardeal. Imagini arătându-ne ura dezionțită, pe străzi, au fost înregistrate nu de operatorii T.V.R.L.-ului, ci de niște străini cu camera video. Televiziunea Română și-a făcut o datorie de onoare din a lipsi dintr-un loc, exact atunci când se întâmplă ceva acolo. Ne și mirăm cum o fi! Un alt aspect ar fi acela că T.V.R.L. ne oferă zilnic reportaje amănunțite despre incidentele de la Vilnius, alegerile din R.D.G. și de la Budapesta, probabil ca să ne demonstreze caracterul european și modern pe care T.V.R.L. l-a cîștigat o dată cu Revoluția în ce privește evenimentele, tensiunile, problemele românești, T.V.R.L. ne scutește de emoțiile unei informări la zi ca semn, probabil, al dorinței sale de pace socială. Conform acestei strategii neînconșiente, deindată ce un incident s-a stins, trebuie să ne așteptăm să zărim pe micul ecran cîțiva domni oficiali sau mai puțin oficiali care ne citesc solemn: declarații, apeluri, adevăruri, proteste, telegramme etc. Da aici, ar trebui să înțelegem că T.V.R.L. este implicată, cu răspundere, în viața societății românești. De fapt, ea este prezentă unde nu este prezentă. Ne-am obișnuit să-l vedem pe domnul Răzvan Theodorescu, la cîteva zile după ce am primit informații din alte surse, independente de dînsul, aparținînd pe micul ecran și explicîndu-ne dificultățile în care se zbate televiziunea și bunele intenții ale acestei instituții naționale. Bune intenții care se manifestă în a nu ne supăra zilnic dintru-nă vești.

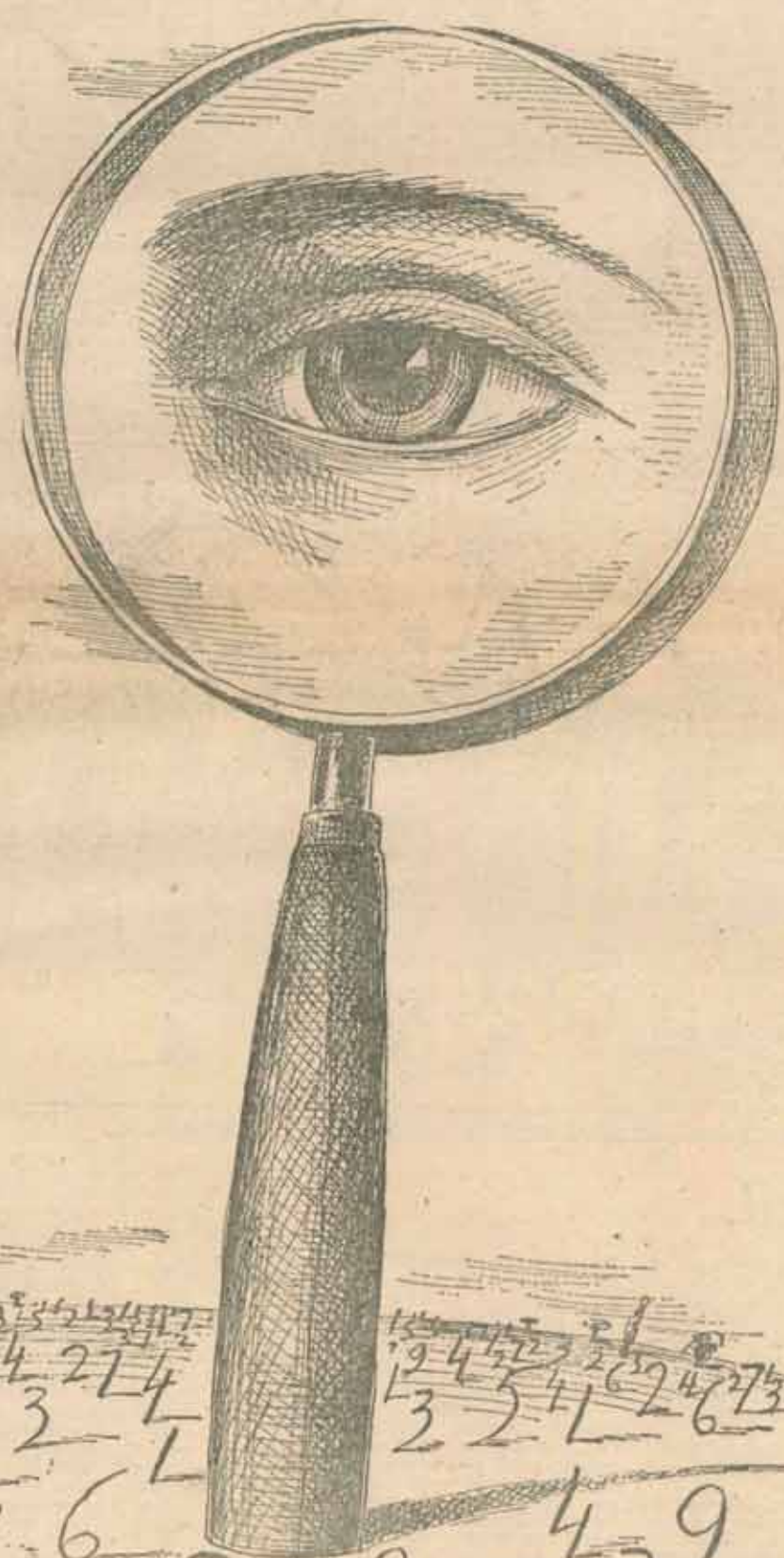
Pe vremurile bune ale Televiziunii Române, adică pînă la 22 decembrie 1989 (regretate de mulți care lucrează încă acolo), informațiile și relațiile corecte ale evenimentelor lipseau de asemenea. Abonatulului i se oferea în schimb a marfă destul de asemănătoare cu aceea care ne este servită astăzi: adevăruri, apeluri, declarații, telegramme, în companii regizate minuțios din cabinetele unu și doi. Atunci și-au făcut școala vajnicii spikeri ai televiziunii libere pe care, cu drag, îi vedem și astăzi pe micul ecran. După Revoluție (ați auzit, domnilor? Revoluția!) regia și-a pierdut din amploare și precizie, fără să lipsească într-un tot. Improvizata este nouă, dar mentalitatea și reflexele sînt vechi. Așa că nu întîmplător un spiker își permite să comenteze, de exemplu, Proclamația de la Timișoara într-un stil ceaușist, uitînd să precizeze în numele cui vorbește, și cu ce drept! Acest mod irresponsabil de a trata propriile obligații pe care și le-au asumat față de opinia publică, a făcut ca T.V.R.L. să aibe - încă o dată - o răspundere grea pentru felul în care ne-a dezinformat zile de-a rîndul asupra felului în care se derulau evenimentele din Ardeal.

În primele zile ale incidentelor, T.V.R.L. a tăcut. Guvernul a neglijat amploarea și gravitatea situației și televiziunea nu a știut ce punct de vedere să adopte. S-a mulțumit să aștepte indicații, care nu au venit în timp util. Un guvern - mai ales unul slab ca acesta condus de Petre Roman - are, e adevărat, nevoie de cîțva timp pentru a se informa corect, a lua măsurile și a-și preciza punctul de vedere. Dar un reporter trebuie să se prezinte imediat la fața locului, să afle și să relateze ce se întîmplă, fără să aștepte „lumina verde” oficială pentru a se deplasa la Tg. Mureș, de pildă, și a transmite corect informații. Informații neapărat necesare pentru calmul social. S-ar putea crede că o știre proastă sau dramatică introduce un element de dezechilibru. Este fals. Numai minciuna poate să dezechilibreze societatea și să confere un caracter ilegal unu guvern. Și minciuni, informații false, relații trunchiate și tendențioase, din păcate, sînt prezente în emisiunile de știri T.V.R.L.

Lucrurile au luat însă o întorsătură gravă, la fel cum au luat-o și în zilele de 28-29 ianuarie, 18 februarie. Atunci dezinformarea, pasivitatea și tăcerile vinovate ale T.V.R.L. au dus la creșterea tensiunilor sociale și la crearea unui climat de neîncredere și suspiciune. Dacă televiziunea ar fi pus la curent opinia publică românească și străină cu mersul evenimentelor, cred că s-ar fi reușit ca acest conflict să nu ajungă pînă la gradul de violență la care a ajuns. Poate că rațiunea și-ar fi făcut loc o clipă mai devreme în această deziluzie de neînțelegere și cruzime. Și mai este un aspect. Prin pasivitatea și condamnabilă, T.V.R.L. și-a adus un aport nedorit la știrirea prestigiului Revoluției românești, la pierderea multor simpatii de pretinsîndenți. Versiunile care circulă în Occident sînt trunchiate, unele de-a dreptul false și manipulate. Acestea, Televiziunea Română Liberă nu le poate opune un punct de vedere tăcut, adică probat de material filmat în zilele de 13-21 martie la Tg. Mureș și județele limitrofe. Nu e de mirare că pînă și domnii Iliescu și Roman, care au profitat destul de mult de această ciudată politică a informației, au admonestat televiziunea pentru pasivitatea de care a dat dovadă în timpul evenimentelor de la Tg. Mureș. De data asta, au avut de suferit interesele statului, și nu a fost vorba numai de obișnuita dezinformare care servește interese de partid sau guvernamentale.

Acum știm. Dacă mîine se va întîmpla ceva grav într-un colț al țării, reporterii T.V.R.L. vor ajunge prea tîrziu.

STELIAN TANASE

Handwritten numbers and scribbles, including sequences like 9 5 2 3 5 2 3 4 1 1 2, 5 8 5 4 2 1 4, 2 4 3 1, 2 7 6, 2 8 5 4 3 2, and a signature 'Eugen Mihaescu'.

ACEST NUMĂR ESTE ILUSTRAT CU LUCRĂRI ALE GRAFICIANULUI ROMÂN, STABILIT ÎN S.U.A., EUGEN MIHĂESCU

PE FRONTUL TV-EST NIMIC NOU

**La datorie,
dar sub
ce fel
de steag?**

Începem să ne obișnuim cu schimbările, unul mai ușor, altul mai greu, și evident, ne așteptăm la schimbări în bine, după aștia ani de schimbări cu semn minus în față. Mult mai grav e, însă, când ni se creează senzația, iluzia schimbării. Pe scurt, nimic nou pe frontul de T.V.-est, adică nici un fel de schimbare în această instituție carea li datorăm atât de mult din acele zile de decembrie, dar care, din păcate, a devenit un secret teatru de război, unde, firese, se luptă pentru putere. În spatele unor uși închise...

În orice țară, televiziunea reprezintă a treia sau a patra mare putere în stat, și desigur, un rivni mijloc de propagandă, informare sau dezinformare, și, de ce nu, de manipulare. În acest context, unde se situează televiziunea noastră?

Nu o oare firese să ne întrebăm de ce până la ora aceasta nu s-a abrogat legea din 1977 privitoare la statutul Radioteleviziunii Române, lege prin care această instituție era direct subordonată p.c.r. și prezidențului țării? E adevărat că p.c.r. s-a autodizolvat, că președintele a rămas, însă avem un nou președinte... Ne mai permitem să mai riscăm încă o dată? De ce, când atâtea legi și decrete aberante au fost abrogate, încă din primele zile de după 22 decembrie, legea privitoare la Radioteleviziune nu a fost anulată? Înțelegerea noastră a fost destul de generoasă: dar au trecut deja trei luni, timp în care ni s-a menținut o stare de confuzie, timp în care Televiziunea Română Liberă se joacă cu „stimății săi telespectatori” de-a libertatea, ne oferă câteva zile și momente în care să ne surdăm și să ne spunem ușurati „o cu adevărat liberă, domnule!”, după care ne arată un alt chip care, din păcate, nu aduce decât îndoială, neîncredere, tristețe.

Acum mai bine de patru săptămâni se gâdica această problemă a independenței televiziunii, la scurt timp după numirea în funcția de președinte a dl. Răzvan Theodorescu, numire care nu a adus nici o schimbare de fond. R.T.V. continuă să fie, în termenii legali, o instituție de stat și de partid. Cum mai putem vorbi atunci de autonomie, independență, libertate în televiziune? (Aceste rînduri se constituie, de fapt, în tot nițea întrebări la care nu ni s-a răspuns și pe care se trece cu o nonsalanță remarcabilă.)

De ce ne simțim în continuare prost informați sau desinformați, și, mai rău, tendințos informați? De ce au existat momente ca cele din 28-29 ianuarie,

Decret al Consiliului de Stat privind organizarea și funcționarea Radioteleviziunii Române.

Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România decretează:

Capitolul I. Dispoziții Generale.

Art. 5. Radioteleviziunea Română, organ de partid și de stat, își desfășoară activitatea sub conducerea nemijlocită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a Consiliului de Miniștri.

Stănescu
Președintele
Republicii Socialiste România

24 decembrie 1977

Buletinul Oficial — 26 decembrie 1977

sau 18 februarie, sau demonstrațiile anti-F.S.N. ne-au transmis, când televiziunea ne-a făcut să ne lădăm realmente de imparțialitatea și obiectivitatea ei? De ce s-a aflat atât de tirziu despre incidentele violente de la Tîrgu Mureș, iar primul document filmat nu a fost realizat de T.V.R.L., ci de Televiziunea din Irlanda? La ediția de seară a Actualităților din ziua de 23 martie a.c. am asistat la o înduioșătoare demonstrație a reporterului aflat într-un sat din împrejurimile Tg. Mureșului, care arăta întreaga țară o cameră de luat vederi portabilă, veche de 30 de ani, cu care sînt nevoiți să filmeze... Discuțăm ușurată cu așa alba, pentru că vrînd-nevrînd ne aducem aminte de falmoșele ajutoare trimise televiziunii, sau ne întrebăm de ce guvernul (dacă tot depinde de el) nu alocă niște fonduri pentru înzestrarea tehnică. Și nu în ultimul rînd ne ducem cu gîndul la ceea ce se numește fier profesional, și la faptul că, dacă a fost posibil să se trimită echipe de filmare în străinătate pentru a consemna diverse evenimente politice, și dacă Radu Gheorghe se „joacă” în fața Parlamentului britanic, filmat fiind probabil cu una din cele patru camere de luat vederi din țolare, nu era oare corect ca și televiziunea română să se fi aflat la Tg. Mureș în acele zile? La urma urmei mă interesează mai mult ce se întîmplă în curtea moa, decît în cea a vecinului...

Nu facem decît să intrăm și mai adînc în labirint...

Informația... ehe, treabă delicată... Se păstrează intactă aceeași mentalitate de până acum trei luni, și care e în continuare unul din principii după care se ghidează T.V.R.L.: ideea că lucrurile și evenimentele trebuie „rotunjite”, îmbrăcate cu un strat protector, ideea că prin ascunderea adevărului se păstrează liniște și calm în țară. Gîndirea comodă care crede că prin testarea întîmplărilor se păstrează stabilitatea țării. Chiar trebuie să ni se reamintească de minimalizarea, ajungînd pînă la anularea evenimentului politic sau social, cu care am trăit aproape o jumătate de secol? Se simte o acută lipsă de informație: provincia stie prea puțin ce se întîmplă în Capitală, și vice-versa. E normal ca această situație să crească pînă în starea de tensiune în care am trăit și de care nu am scăpat încă.

Care este explicația că unele emisiuni întretin o stare de confuzie, de derută și îngrijorare? Un reporter ne asigură că la Tg. Mureș totul este în ordine, după care se transmite reportajul privitor la incen-

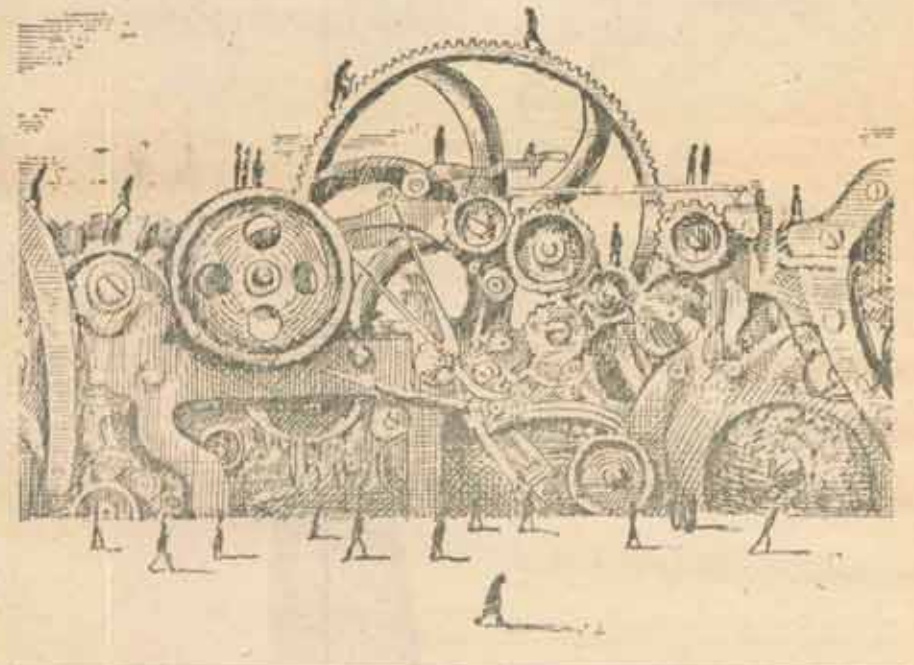
diul de la Agenția aeriană Malev; sau transmiterea timp de două zile la rînd a unui documentar canadian despre renașterea mișcării românești de extremă dreaptă, imediat după transmiterea stîrilor despre disensiunile dintre populația românească și minoritatea maghiară. Etapa imediat următoare e disculparea crâncinului comentator că nu trebuie să interpretăm această coincidență ca fiind o aluzie... Ne lășăm tirzi într-un virted din care reușesc să lase câteva capete limpezi și să pînă întrebarea: Ce se întîmplă cu televiziunea?

Ar mai fi mult de spus... Poate că un prim pas spre îndreptare ar trebui să fie revizuirea principiilor după care se ghidează (aprotop de principii, unul chiar a fost pronunțat de dl. Răzvan Theodorescu — cel de „fair-play”), dar să nu uităm că principiile sînt puse în aplicare de oameni, de personal. Din nefericire, nici aici nu s-a schimbat nimic. Nomenclatura se

menține în televiziune, mai mult sau mai puțin mascată. Așteptăm cu nerăbdare pensionarea tov. Constantin Petre, fost președinte al R.T.V. și actual director general, precum și a tov. Mihai Vasile, fost director general adjunct, coordonator al sectoarelor culturale și realizatorul emisiunilor: „Cîntarea României”, „Trăim decenii de împliniri mărețe”, „Sub roșu steag, la datorie!”, după 22 decembrie înșărcinat cu reorganizarea studiourilor teritoriale, desființate printr-un ordin necris în 1985.

Acești „foști” există în continuare, cu titlu de „marginalizați”, fiecare înzestrat cu un fier... Lista ar putea continua... Noi însă, așteptăm schimbarea. Dacă va fi vreuna... Deocamdată sintagma d-lui Răzvan Theodorescu „proaspăta, cruda, juna democrație a Televiziunii Române Libere” rămîne o realitate îndoieală și periclitată.

ALINA FLOREA

Telefonul...

De la Ceaușescu, ne-au rămas și lucruri bune. Lucruri despre care nu se vorbește astăzi, pentru că, întorcîndu-se pe dos, despre mori numai rău. Lucruri care continuă să existe, să funcționeze și, firește, să dea „rezultate”. Unul dintre aceste lucruri este Decretul 473 din 1977, Decret al Consiliului de Stat privind organizarea și funcționarea Radioteleviziunii Române. Un lucru bun, cum spuneam, care în timp, i-a făcut pe copii să invite alinco birzo, pe cei mari, deseta muza, igralen film, vsiaca nedelia, în sfîrșit, narusenie!

Acest Decret, 473, pare să fie psădnastia fără fund deasupra căreia încearcă să facă echilibristica astăzi dl. Răzvan Theodorescu, la fel ca și predecesorul său, Aurel Dragoș Munteanu, ambii numiți, conform articolului 21, din amintitul decret: „Radioteleviziunea Română are în conducerea sa un director general și 4 directori generali adjuncți, numiți prin decret prezidențial”.

În continuare, articolul 22 precizează: „În scopul îndeplinirii politicii partidului și statului în domeniul de activitate al Radioteleviziunii, directorul general ia măsuri pentru aducerea la îndeplinire a sarcinilor ce revin Radioteleviziunii Române din hotărîrile de partid și de stat”.

Dura lex, sed lex. Acesta fiind în prezent cadrul juridic general al activității Radioteleviziunii, ne întrebăm pe cine trebuie să inducă în e-

roare și, mai ales, cu ce scop trebuie să inducă în eroare termenul atât de des vehiculat de Liberă? Acest termen nu înseamnă decît o referire generală la instituția libertății presei din Programul C.F.S.N., transformată apoi într-un decret la fel de general. Dar ce înseamnă o referire generală față de caracterul compact al unuiu dintre cele mai dure decrete ceaușiste? Un fard sîrăc.

Oare n-ar trebui să ne dea de gîndit faptul că încă nu s-a pus problema eliminării acestui act normativ?

Pentru ce dl. Răzvan Theodorescu, atunci cînd se plînge de condițiile grele de lucru din Televiziune, nu se plînge, în primul rînd, de chinurile Decretului 473, cu alte cuvinte, de telefonul care sună și astăzi tot din cabinetul numărul unu al țării?

Nu lipsa aparatului de specialitate ne-a ținut departe de adevărul zilei de 18 februarie (existase precedentul cu 28 ianuarie, cînd echipele de filmare au așteptat toată ziua, dar nu au primit acceptul de a lucra), nu tehnicele de o vîrstă cu instituția au făcut să se rătăcească o anumită cheie de la un anumit dulap, în care se afla caseta cu militarul. Nu lipsa camerelor de luat vederi — aflăm că se primesc înregistrări din toate jocurile în care se întîmplă azi ceva, dar nu se difuzează — ne-a făcut să aflăm de la reporterii irlandezi despre

tragediile din Tîrgu Mureș. (Acest lucru l-a indignat pînă și pe domnul prim-ministru.)

Nu acestea sînt marile greutăți ale Televiziunii, ci telefonul. Telefonul care sună sau nu. Telefonul care astăzi cînd sună, în termenii decretului amintit, dă „indicații”. Ceea ce ajunge la noi, ceea ce vedem noi liber pe micul ecran, înseamnă „traducerea”, „transpunerea în viață” a acestor indicații: comentarii tendențioase, trunchieri, emisiuni cu mesaj, aranjări în succesiunea emisiunilor etc. De neuitat rămîne, de exemplu, difuzarea Proclamației de la Timișoara, după care a urmat un film cu legionari. Adică, dragi telespectatori, vă puteți da seama și singuri, care sînt adevăratele probleme ale țării, nici într-un caz aceea Proclamație, ci pericolul legionar...

Ce au însemnat aceste tactici și strategii puse la cale prin intermediul Radioteleviziunii? Învrăbirea oamenilor, marile călătorii ale minierilor, frica, suspiciunea, vărsarea de sînge. Oare numai Brucan crede despre români că sînt proști? Oare acei oameni care au avut maturitatea și curajul de a face o revoluție anticomunistă, lupînd cu brațele goale, astăzi, nu mai au dreptul să cunoască adevărul despre ei? Sau acești oameni trebuie conduși către adevărul altor „ani luminați”? Cine are acum cinismul de a hotărî în numele unui popor, și-asa destul de chinuit?

Ce ne poate răspunde la aceste întrebări dl. Răzvan Theodorescu, nu ca director al Radioteleviziunii Libere, ci ca om care a supraviețuit ororii comuniste?

Di. Ion Iliescu, la întîlnirea sa cu ziaristii, spune că este o modă acum să critici guvernul și pe președintele (?) țării, că presa ar trebui să fie mai responsabilă în relatarea stîrilor. Tot președintele C.P.U.N. mai spune că depinde foarte mult de felul în care se face o relatare... Firește că depinde. Ne amintim încă prea bine cum sunau relataările despre Timișoara: „un grup de huligani...”

Ei bine, acest fel de relatare îl reproșăm Televiziunii, știut fiind că în acest fel intră perfect și omisiunea. Fardurile stingace, puse pe micul ecran, nu pot ascunde fapta schimonosită a cosmarului în vîrstă de 45 de ani.

Prin urmare, de la dl. Theodorescu, nu mai vrem vorbe (ne putem da seama cit de straniu simbor strănu, a privit domina sa constituirea Comitetului cetățenesc pentru independența RTBL. De altfel, aflăm că acest Comitet a fost deja expedit unii reprezentanți...). Vrem ca dl. Răzvan Theodorescu să privească în față problema libertății și-șpoi pe cea a dotării tehnice din Radioteleviziune.

Să ceară, ar fi trebuit să fie primul care să ceară, abrogarea unui decret după care este obligat să lucreze. Să nu ne înșelăm, Ceaușescu n-a făcut nici un lucru bun. Iar dacă abrogarea lui 473 și elaborarea unui nou statut cere un anumit timp, dl. Răzvan Theodorescu să tace firul telefonului blestemat.

RODICA PALADE

puterea celor fără putere

VACLAV HAVEL

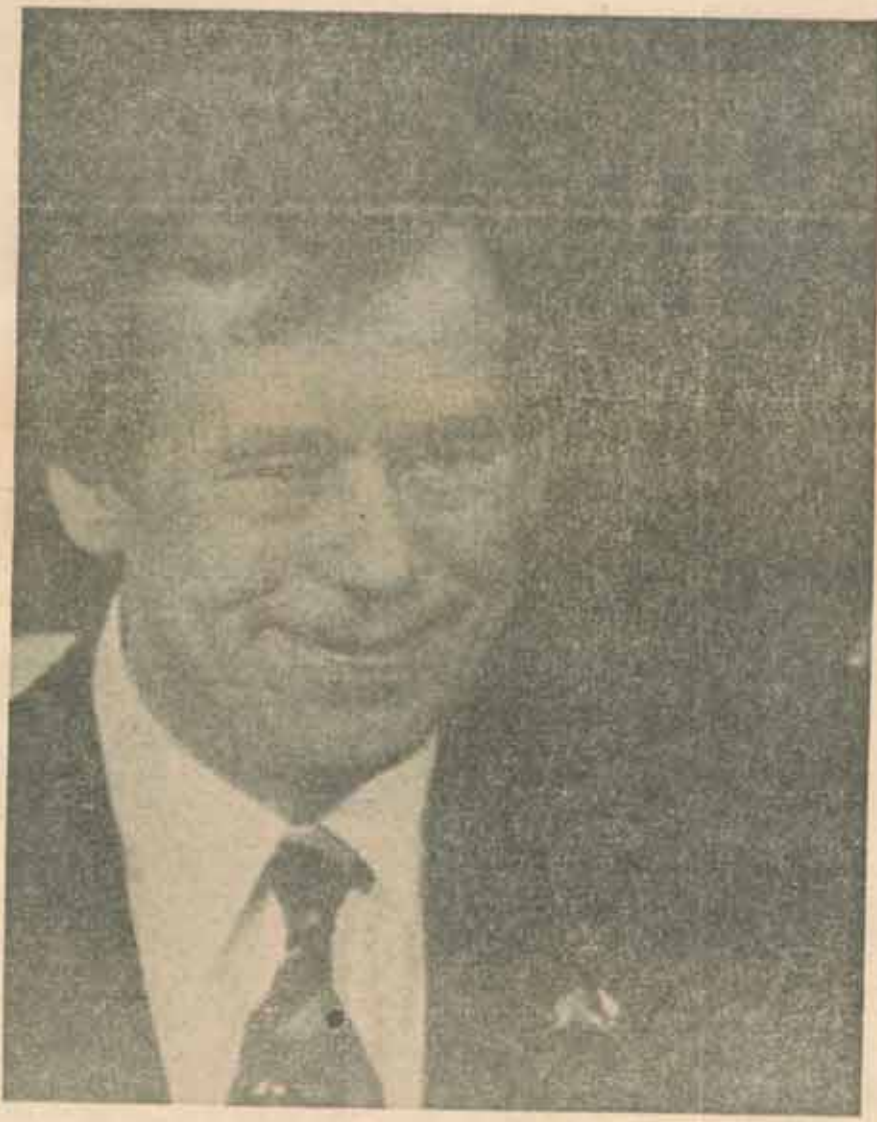
(Urmare din numărul trecut)

Un persistent și perpetuu apel la legi — nu doar la cele care se referă la drepturile omului, ci la toate — nu înseamnă că cei care îl practică au succombat iluziei să sistemul nostru de legi este altceva decât este. Ei sînt perfect conștienți de rolul pe care codul îl joacă. Dar tocmai pentru că știu cu cită disperare se agită sistemul de cod — de versiunea „nobilă” a legii — ei știu, de asemenea, că de semnificative sînt astfel de apeluri. Pentru că sistemul nu se poate dispensa de legi, pentru că el este fără speranță prins în capcana necesității de a pretinde că legile sînt respectate, ei e obligat să reacționeze într-un fel care să fie respectat de apeluri. A cere ca legile să fie respectate devine astfel un act al vieții în adevăr care amenință întruaga structură factuală în punctul ei de maximă slăbiciune. Din nou și din nou, asemenea apeluri fac clară pentru societate și pentru cei care locuiesc structurile puterii, natura ritualistă a legii. Ea atrage atenția asupra substanței ei materiale reale și în felul acesta, indirect, obligă pe toți cei care se ascund în spatele legii să susțină și să facă credibilă această agenție de scuze, acest mijloc de comunicare, această înțărare a arterelor în absența căreia voiața lor n-ar putea circula în interiorul societății. Ei sînt obligați să facă asta de dragul propriilor lor conștiințe, de dragul impresiei pe care o produc străinilor, pentru a se menține la putere (ca parte a mecanismului de auto-păstrare a sistemului și a principiilor lui de coeziune), sau pur și simplu de teamă că li se va repropune „neîndemnearea” în împlinirea ritualului. Ei nu au de ales: pentru că nu pot respinge regulile propriului lor joc, ei nu pot face altceva decât să acorde o atenție cit mai mare acestui regulament. A nu reacționa la provocări înseamnă a mîna propria lor justificare și a pierde controlul asupra sistemului lor mutual de comunicare. A accepta că legile sînt o simplă fațadă, că ele nu au nici o validitate și că e deci lipsit de sens să apelezi la ele, ar însemna a contribui la întărirea acestor aspecte ale legii care crează fațada și ritualul. Ar însemna a confirma legea în calitatea ei de aspect al lumii aparentelor și a permite celor care o exploatează să iasă basma curată cu cea mai iestină (și deci cea mai nevoinică) formă de justificare.

Au fost adesea martorii felului în care poliștii, procurorii, judecătorii — dacă au de a face cu un membru experimentat al Cartei sau un avocat curajos și sînt expuși atenției publice (ca indivizi cu un nume, care nu mai sînt protejați de anonimitatea aparatului) — devin deodată foarte preocupați și grijulii ca nici o figură să nu apară în ritual. Asta nu schimbă faptul că în spațiile ritualului se ascunde o putere despotică, dar simpla existență a neliniștii oficialilor reglează, limitează și încetinește operațiile acestui despotism.

Asta nu este, desigur, suficient. Dar un aspect esențial al atitudinii „disidente” este că ea provine din realitatea unui „alci și acum” uman. Ea acordă importanță mai mare unei frecvențe și coerente acțiuni concrete — chiar dacă această acțiune poate fi insuficientă și poate să nu ușureze decît în mod nesemnificativ soarta unui singur cetățean nesemnificativ — decît vreunei „soluții fundamentale” abstracte într-un viitor incert. Oricum, nu avem oare de a face cu o altă formă de „activitate la scară restrînsă” în sensul lui Masaryk, cu care atitudinea „disidentă” părea la prima vedere în actuală contradicție?

Această secțiune ar fi incompletă dacă n-am evidențiat limitările interne ale strategiei conform căreia „li se lasă angajamentele în serios”. Problema este aceasta: chiar și în cel mai ideal dintre cazuri, legea nu este decît una din căile, imperfecte și mai mult sau mai puțin exterioare, de a apăra ceea ce e mai bun în viață de ceea ce e mai rău. Prin ea însăși legea nu poate niciodată crea ceva mai bun. Scopul ei este de a ajuta și sensul ei nu se află în legea însăși. A obține respectarea legii nu asigură, automat, o viață mai bună, ceea ce, la urma urmei, e treaba indivizilor și nu a legilor și instituțiilor. Ne putem închipui o societate guvernată de legi bune și deplin respectate, dar în care să fie imposibil să trăiești. Invers, ne putem imagina o viață absolut suportabilă chiar și acolo unde legile sînt imperfecte și imperfect aplicate. Lucrul cel mai important e înțelegerea calitatea acestei vieți și în ce măsură legile o catalizează sau reprimă, nu doar dacă ele sînt respectate sau nu. (Adesea strictă respectarea a legilor poate avea un efect dezastruos asupra demnității umane.) Cheia pentru o viață umană demnă, bogată și fericită nu se află nici în constituție, nici în codul penal. Ele stabilesc doar ceea ce se poate face și ce nu și pot astfel face viața mai simplă sau mai dificilă. Ele limitează sau permit, pedesc, tolerează sau apără, dar nu pot niciodată infuza vieții substanță și sens. Lupta pentru ceea ce e denumit „legalitate” trebuie să mențină în permanentă această legalitate în perspectivă în raport cu fundalul vieții așa cum este ea în realitate. Dacă nu păstrează ochii deschisi față de dimensiunile reale ale frumuseții și mișcării vieții, dacă nu menține o relație

morali cu viața, această luptă se va izbi inevitabil, mai devreme sau mai tîrziu, de stîncile unui sistem socialist auto-justificativ. Fără să dorească acest lucru, un astfel de luptător ar deveni tot mai asemănător observatorului care trage concluzii despre sistemul nostru doar pe baza documentelor proceselor și e satisfăcut dacă toate reglementările au fost respectate.

XX

Natura specifică a condițiilor post-totalitare — în absența unei vieți politice normale și avînd în vedere că orice schimbare politică pe termen lung e în cel mai înalt grad imprezvizibilă — are un aspect pozitiv: ea ne obligă să ne examinăm situația sub aspectul coerenței ei de profunzime și să gîndim viitorul în contextul unor posibilități globale, pe termen lung, ale lumii din care facem parte. Faptul că cea mai adîncă și fundamentală confruntare între ființele umane și sistem are loc la un nivel incomparabil mai profund decît cel al politicii tradiționale ar părea, în același timp, să determine și direcția în care se vor îndrepta atari considerații.

Atenția noastră se orientează de aceea inevitabil către problema esențială: criza societății tehnologice contemporane în ansamblul ei, criza pe care Heidegger o descrie ca ineptitudinea umanității față în față cu forța planetară a tehnologiei. Tehnologia — această progenitură a științei moderne, care este, la rîndul ei, progenitura metafizicii moderne, ne-a servit și obligă să participăm la pregătirea propriei noastre distrugerii. Și umanitatea e incapabilă să găsească o cale de ieșire: nu avem idei, sîntem lipsiți de credință și avem încă și mai puțin o concepție politică aptă să ne ajute să redobîndim un control uman. Contemplăm neajutoratîi rețea funcționare a acestei mașini create de noi înșine, care ne înghețe inexorabil, ne smulge din afilierea noastră naturală (de pildă din habitatul nostru în sensul cel mai larg al termenului, incluzînd habitatul nostru în biosferă), la fel cum ne îndepărtează de experiența „ființei” aruncîndu-ne în lumea „existențelor”. Această situație a fost descrisă din numeroase unghiuri de vedere și numeroși indivizi și grupuri sociale au căutat, adesea dîruros, o cale de ieșire (de pildă prin gîndirea orientată sau prin constituirea de comune)

Unica tentativă socială, sau mai degrabă politică, de a întreprinde ceva în această direcție care conține elementul necesar de universalitate (răspundere față de și pentru întreg) este disperată și, dată fiind agitația lumii, abia auzita voce a mișcării ecologice, dar chiar și în cadrul ei tentativa se limitează la o concepție particulară cu privire la modul în care ar trebui utilizată tehnologia pentru a contracara dictatura tehnologiei.

„Numai Dumnezeu ne mai poate salva”, spune Heidegger evidențînd necesitatea unui „mod diferit de a gîndi”, adică unei reorientări în ceea ce filosofii a fost timp de secole și unei schimbări radicale în modul în care umanitatea se înțelege pe sine, înțeleg lumea și poziția sa în lume. Ea nu cunoaște soluția și singurul lucru pe care îl poate recomanda este „pregătirea așteptărilor”.

Variați gînditori și diverse mișcări au sentimentul că această, încă necunoscută cale de salvare ar putea fi caracterizată, în modul cel mai general, ca o amplă „revoluție existențială”. Împărtășesc acest punct de vedere, ca și părerea că soluția nu e de căutat în vreo scaturire tehnologică, adică într-o propunere de schimbare exterioară, sau într-o revoluție care n-ar fi decît filosofică, decît socială, decît tehnologică sau chiar decît politică. Acestea sînt domenii în care cunoștințele unei „revoluții existențiale” pot fi și trebuie să se facă restituire: dar matca lor intimă nu poate fi decît existența umană în sensul cel mai profund al cuvîntului. Doar porînd de aici va putea această transformare deveni o renovare general etică — și, desigur, în ultimă instanță politică — a societății.

Ceea ce numim societate de consum (sau post-industrială), iar Ortega y Gasset caracteriza ca „revoluția a maselor”, ca și mizeria intelectuală, morală, politică și socială a lumii de azi, toate acestea nu sînt, poate, decît un aspect al profundelor crize în care se găsește umanitatea, tirată neajutorat de automatismul civilizației tehnologice globale.

Sistemul post-totalitar e doar un aspect — deosebit de drastic și astfel cu atât mai revelator pentru originile sale — al acestei generale incapacități a umanității moderne de a fi stăpîna propriului său destin. Automatismul post-totalitar nu e decît o variantă extremă a automatismului global al civilizației tehnologice. Esecul uman pe care îl reflectă nu e decît o variantă a eșecului general al umanității moderne.

Această provocare planetară la adresa poziției ființelor umane în lume are, desigur, loc și în lumea occidentală, unica diferență constînd în formele sociale și politice pe care le îmbracă. Heidegger se referă în mod expres la o criză a democrației. Nu există dovezi convingătoare că democrația occidentală, adică democrația de tip parlamentar tradițional, poate oferi soluții cu adevărat profunde. S-ar putea chiar spune că pentru oameni criza rămîne cu atât mai ascunsă, imensitatea lor în ea o cu atât mai adîncă, cu cît democrațiile occidentale oferă mai mult loc (în comparație cu lumea noastră) pentru telurile autentice ale vieții.

Pare să rezulte că democrațiile parlamentare tradiționale nu pot oferi o opoziție fundamentală automatismului civilizației tehnologice și societății industriale de consum, cîci sînt și ele neajutorate în fața acestui automatism. Oamenii sînt manipulați în moduri infinite mai subtile și rafinate decît brutalele metode utilizate de societățile post-totalitare. Dar acest stadiu complex de partide politice de masă rigide, conceptuale indecise și politice pragmatice, conduse de aparate profesionale și eliberînd oamenii de orice formă de responsabilitate concretă și personală; aceste complexe focare de acumulare a capitalului, angajate în manipulare secretă și expansiune; dictatura omniprezentă a consumului producției, reclamei, comerțului, culturii de consum și întregului flux de informație; toate acestea, atît de frecvent analizate și descrise, nu pot fi decît cu greu imaginate ca putînd deveni un punct de pornire promițător pentru o redescoperire de sine a umanității. În conferința sa de la Harvard în iunie 1978, Soljenitin descria natura iluzorie a unor libertăți care nu se bazează pe responsabilitate personală și, ca urmare, inabilitatea cronică a democrațiilor tradiționale de a se opune violenței și totalitarismului. Într-o democrație oamenii se pot bucura de numeroase libertăți și de o securitate personală necunoscută nouă, dar în ultimă instanță acestea le sînt neprofitabile, cîci sînt și ei, pînă la urmă, victimele aceluiași automatism, incapabili să-și protejeze propria identitate sau să împiedice superficializarea preocupării față de ea, să depășească grija pentru propria supraviețuire personală, pentru a deveni demni și responsabili membri ai polisului, aducîndu-și o contribuție reală la destinul acestuia.

(Traducere de ANCA OROVEANU)

(Va urma)

ACENTE

Ștefan Augustin Doinaș

● Ne așteaptă zile grele

O inconștientă euforie post festum ne-a împiedicat până acum să ne punem o întrebare legitimă: ce se va întâmpla cu literatura în noile condiții ale democrației românești? Până la finele lui decembrie trecut, eram obișnuiți să ne gândim că literatura de calitate nu se poate realiza decât împotriva unei culturi dirijate oficial de sus, încât ne simțim acum aproape derutați de dispariția unui obstacol: lupta contra lui conferența poziției noastre artistice o dimensiune plurală — etică și politică.

Nu mă îndoiesc că, odată cu deplina libertate de creație, și, mai ales, odată cu transformarea domeniului culturii într-un câmp de desfășurare a legilor unei economii libere, merită să-i asigurăm independența (mai gîndesc la diversele edituri obligate — sau bucurase? — să se autofinanteze), aspectul producției literare se va modifica simțitor. Cultura devine, într-un domeniu al ei, industrie a cărții. Editurile noastre — cred eu — vor urma, în mod firesc, exemplul celor din Occident, care sunt niște întreprinderi comerciale în toată puterea cuvîntului: pentru a putea să publice, în tiraje modeste, poezi de Pierre Oster sau Michel Deguy, marea casă editorială Gallimard tipărește, în sute de mii de exemplare, pe Raymond Chandler sau J. H. Chase, ca și pe alți numeroși autori de romane polițiste, criminale sau de science fiction, în colecții foarte vandabile. Această simbioză lucrativă este, de altfel, dintre cele mai nevinovate: romanul polițist rămînd totuși versimila modernă a unui basm singeros în care binele triumfă întotdeauna. Mai gravă mi se pare producția editorială a altor genuri de para-literatură care coboară pînă la pornografia. În acest sens mă întreb: unde se vor opri editurile noastre odată pornite pe drumul unei producții de carte în care sub- sau para-literatura de consum este chemată să le asigure veniturile necesare tipăririi adevăratei literaturi?

Odată cu datele problemei editoriale, se vor modifica desigur datele consumului de carte. Pînă acum, în plină dictatură, orășele noastre „lei spălau” oarecum rușinea cozilor la alimentare, prin numeroasele siruri de cament care așteptau în fața librărilor. Cartea străină, bună sau mai puțin bună, se vindea adesea pe sub teighea. Spre ce se vor îndrepta toți acești cititori infometate de lectură? Vor căuta surrogate literare care să le satisfacă dorința de suspensie, de romanesc, de romantism, de senzational etc., sau vor rămîne credincioși textelor de bună calitate? Intrată în concurență cu cronica politică sau mondiană, cartea de poezie — de pildă: o poezie dificilă, poezie-experiment etc. — va putea să mai retină atenția vechilor ei cititori? Să nu uităm, pe de altă parte, că în viitor orice velleter cu bani va putea să-și plătească tipărirea textelor sale la o editură particulară. Vocia poetică va putea oare să se măsoare, comercial vorbind, cu ambiția dilanților întreprinzători?

E clar — ne așteaptă zile grele. Pre-dicția acestora nu trebuie luată, însă, niciodată cu o declarație pesimistă. Dinpotrivă, de cînd există artă literară de calitate, aceasta nu s-a născut aproape niciodată într-un climat pronic, ci mai curînd în luptă cu diverse obstacole. Anii care au trecut au dovedit că literatura română autentică s-a scris în pofta directivei ideologice și s-a tipărit trecînd prin filtru, oricît de mărunț, al cenzurii. Dacă a existat un domeniu al vieții publice care nu s-a compromis

total sub cenzură — chiar dacă s-a compromis spectaculos prin unii reprezentanți iluștri — acela a fost domeniul valorilor culturale și artistice. Nu este oare semnificativ faptul că, în ultimii ani, care au fost și cei mai grei, chiar acei scriitori de valoare care s-au aliniat, scriînd lamentabile articole encomiastice, și-au păstrat totuși puritatea artistică a operelor lor? Abandonul conștiinței civice n-a atras întotdeauna după el degringolada conștiinței artistice: un fel de etică a scrisului a supraviețuit eticii cetățenești care, umilită și torturată, a cedat în fața preșunilor politice, în fața intereselor personale.

Dar problema viitorului cărții de calitate mai trebuie privită și dintr-un alt punct de vedere. În viziunea evanșimantelor politice care caracterizează zilele noastre, acum, la acest sfîrșit de mileniu, sîntem obligați să admitem că, într-un anumit fel, moda cărții de ficțiune — oricît de înalt semnificativă — a trecut. Istoria a dat buza, chiar dacă nu întotdeauna pe senile, în interiorul paginilor, tulburînd total acei univers interior care constituia nu numai sufletul scriitorului, ci și terenul experiențelor sale profesionale. Gemurile de literatură subiectivă — jurnal, memorii, mărturisiri etc. — sau de literatură obiectivă — document, reportaj, biografie etc. — vor avea inconturbabil o mai mare căutare, tocmai pentru că faptul divers al existenței cotidiene a devenit azi fapt senzational al vieții publice mondiale. Provocarea pe care radio-ul și televiziunea o aruncă și de zi literaturii va duce probabil la o puternică schimbare de interes: omul de azi se va recunoaște cu mult mai multă măgulire în eroii adevărați ai zilelor noastre, eroii de luptă socială și politică, consensuali ca atare în pagini documentare, decît în eroii visurilor sale de pe vremea cînd a visa constituia o obligație evasiune dintr-un mediu insuportabil. Demonia istoriei de astăzi s-a substituit tragediei de altădată, destul de fust conștient de forța politică. Ca reacție la propaganda ateistă, dar și ca sprîjin al vieții mizerie îndurată, valoarea religioasă va reveni, poate, în fruntea ierarhiei axiologice a vremii noastre. Lagărele ultimului război, ca și cele care i-au urmat, au răsunat în primul plan al atenției lumii suferința umană reală, individuală și colectivă, ceea ce va determina probabil o altă valorizare a demnității umane: „nu există demnitate care să nu se întemeieze pe suferință”, zice un personaj al lui André Malraux. Toate, ca modificări ale realului din jur, vor modifica proporțional conținutul însuși al operelor literare: cărțile vor fi din nou, ca în toate epocile de uriașe prefaceri sociale, oglindă a evenimentelor vremii, mărturie ale istoriei imediate. Vor izbucni să se ridice oare scriitorii în înălțimea de la care concretul existent, interceptat de Logos, va ajunge la transfigurarea care-l va proiecta „post mode și timp”?

Am toată încrederea că literatura nu va rămîne daltărea istoriei. Oricît de rafinate și improvizabile ar fi capcanele libertății, într-o economie de piață care va cuprinde inclusiv sectoarele vieții culturale, artistul autentic își cunoste drumul propriu: realitatea lui este tot timpul de ordin interior, construită pe măsura Logosului ce s-a instalat în el. Ca să înțelegem ce o imagine, ar zice că producția de carte de duzină va constitui mîine îngrășămintul necesar al cărții de excepție.

ACENTE

Dan C. Mihăilescu

● Legea pieței, nu?

Un grupul despre soarta literaturii în „anti-dürtiger-ul Zeit” post-revoluționar, care va să zică. Asta arată că 22-ul vede literatură mai apropiată de beatitudinea finală a lui Prospero, decît de munca săptămânului Hercule în grajdurile lui Augustin. De fapt, să acceptăm convenția dialogului și să uităm, pentru moment, că nici o carte n-are loc în tipografie, de focal afaceristic al ziarelor, că literatură s-convulsat de polițistic și că pînă la adevărata concurență editorială, cu sau fără intelocrație, mai avem de așteptat. Ass că, să ne amintim analiza unor teme de genul „cum am ajutat cu toții dictatura” sau „agonia coexistență a României de azi” și, luîndu-l pe Arlet de braț, să primim orbește-nește!

Deci: nu peste multă vreme, criza noastră pulmoasă va înceta. Ca un fumător ce-și învinge viciul după 40 de ani, organismul național este acum în plină excoctorare. Cu fiecare suflare, el își eliberează o doză reziduală. Tencuie, îndelung și profund afumat, „hornul” are nevoie de timp, de urcus, de aer înalt, ca să-și scineze toată otrava. Sîntem în plin post: post-agonie, post-tiranie, postin-

dustrial (face-se) și postmodern (sigur). După ce ne vom fi consumat acest prim stadiu al convalescenței, lumea va dori simultan două lucruri: să înțeleagă (adică să-și aducă aminte) și să uite (adică să se vîndecă de-a binelea). Tratatamentul literar va fi eficient doar în al doilea caz. Pentru cel dintîi se vor asocia istoria, sociologia, politologia, ziaristica „mare”. Va fi o foame ne bună după mărturie, după documentul nud, după statistici, fotografii, memorii, anchete. Ooh, dacă naționalitatea noastră Securitate ne va mihi cu o parte, măcar, din arhivele sale, din mîile de autobiografii nefecionate, din procesele verbale de constatare, dacă toată acea fabuloasă materie primă, cubărită în subsolurile de la Externe, de la Interne, de la fondurile speciale, de la Institutul de istoria partidului, de la Vatican, sau de la deloc putîndu-se securisti conștinței de bibliotecă din Alexandria, dacă vom ști să-i înduplecăm pe foștii întrebători să ne dea măcar 10 la sută din ceea ce n-au aruncat, — atunci vom falimenta întregul sistem editorial european, iar John Le Carré și se va părea un dușos O. Minar al antipatiei. Ce fascinație serie de curiozități ar fi aceasta! Moartea lui M. Vulcănescu face cit un tratat de etică. Moartea lui Dragoș Popoșescu face să pălăsească o clipă „sentimentul românesc al ființei”. Moartea lui V. Voiculescu sau experiențele de la Pitești ar fi bine bine plent infernului psihic din „L'aveu”-ul lui Semprun. Frumoașa sibonică de pe Uranus, culme satanică a patologiei, care-și excita deținutul pentru a-i bate cu vergeaua peste testicule, l-ar trimite pe Sade la școala primară. Execuția lui Antonescu și a lui Pătrășcanu, serpii de sub perna de paie din Delta, mincîntul reciproc de fecale, sacul de nisip, rotisorul și toate celelalte (numai Răul are genul infinitei capacități de invenție) l-ar transforma pe Abandonul satelian într-un Emile roussseauist. Fată de abuzul căscat în ființa celor lești din beciuri cu statul de „colabo”, greta sartriană va plasa o amigdalită infantilă. Și ce, ar fi mai prejos viza lui Eugen Cristescu, decît „Orchestra roșie”? A lui Antonescu, decît a lui Pétain? A lui Bogdan — Pitești, decît a lui Drieu de la Rochelle? Numai o roată de la camionul care l-a călcat pe Sebastian face o carte! Biografia prefectului Măncuș și comunismul văzut de Ghiță Ionescu, moartea lui Mihai Stoilescu, dar și a lui Haig Acterian, patima lui Nae Ionescu pentru cabală sint realități doctre negru pe alb. Tot așa cum, să zicem, între acel Domotie al lui Săraru și acest Helgomar al lui Buzura, ochii noștri vor căuta nu simulacru, ci identitatea, nu tabloul, ci fotografia. Vor veni, apoi, reeditările și se va fugi de două ori mai tare după „In preajma revoluției”, „Rusoaica”, „De două mii de ani” sau „Cronica de familie”, decît după cine-știe-ce roman curajos din anii 70...

Literatura, amonam, va fi prea puțin de folos acestor așteptări. Ea va trebui să răspundă, însă, celei de-a doua categorii de cititori: cei (mulți) care vor să uite. Ca-n „Les années folles”, nu ca-n Parisul post-pétainist. Ca-n Munchenul de azi, nu cel din '45. Adică să servească nu, ca ieri, cerințele, ci consumul. Nu vă sunăți, dar va fi nevoie de un bun roman de consum, de acea literatură care, cum știm, de la Interbelici, este humusul capodoperelor. Vor fi căuțati, firește, și Soljenitini noștri, dar va fi nevoie și de Duras-ile noastre, de Tournerit și Modiani autohtoni, ne vom ostentî după Kunderă. Kantor și Havell noștri, dar și după Djiani și Solby-li Bucureștii lui teă faulkerienți, marquezienți și dos pasisti să zicem c-am avut). Vor veni traducerile, ele vor da imana-cititori schimbînd complet ana din acvairu, se va recupera bruma literară a dias-porei, ce va restrucura ierarhiile. Va veni discuz-ul puștiior, vor veni, în fine, tentacularea și transnaționala industrie a loisirului, explozia sporturilor, mă rog, tot ceea ce-i înnebunește pe scriitorii ai editorii occidentali. Literatura, paradisul nostru artificial prin care am traversat atîtea anotimpuri de infern, va intra în submersiune. Pintocul, Levisthanului va trebui, evident, hrănit, e dreptul lui, nu?

La toate acestea, se mai adaugă două lucruri: un pericol și o mare sansă. Pericolul este „literatura opedanteilor decenii”. Știm bine că „obsedantul deceniu” a fost livrat scriitorului român ca defulare, ca diversivitate, precum directorii marilor fabrici japoneze, care-și puneau, în mărime naturală, mulajul de cauciuc în W.C.-urile întreprinderii, spre a-și exco-cira lucrătorii, care-și vărsau, astfel, necarul, alături de alte alea. Moartea parabolă (lucrul s-a mai discutat) va sperge unul din putînale baloane de oxigen ale literaturii noastre. Încercarea cirilicilor cu carne proapă-zisă, inutilitatea „cheilor” de la „sertarele” scriiturii vor sufoca barocul stît de familiar, de drag și de minutilor nouă. (Teoria carcerei ca supradotare tensionată a minții și a cenzurii ca școală de eufemistică genială nu-i chiar un simplu cinism, ori o auto-amăgire mazochistă). Parabola va prilejui, cel mult, excelente exerciții stilistice în genul „Calpuzanilor”, dar spiritele leghidate din specie „Un future pe timp-pă” sau „Ce mai faci?” vor intra în capitolul fosile. Sigur, vîndînd lucrurile exclusiv în termenii valorii estetice, nimeni nu va putea condamna noua folosire a Temei în cuprînsul deceniilor cauziste. Dar că social va fi considerabil redus. Vom rămîne cu nostalgia întrebării: ce ar fi fost „Play back” în 1984 sau „Femeia în roșu” în 1988? Decid, cum va trece de proba dură a nedismulii (documentar) pudibondul, grațios-oportunistul

nostru conservatism, expert pînă la demontă în faldui, malacoave și crinolone? Gîndirea noastră hiperobstaculată, în-hămurată și suprapus-carnavalescă va mai reuși să alerge nudă prin păduri ca gymnosofoi-ii de altădată? Dacă literatură va încerca din nou să se substituie Documentului, cultivînd pe mai departe subtextul, atunci ca-n finalul C.F.R.-ului caragialian, ea nu va mai avea nici un haz.

Dar, odată cu acest pericol, apare ceea ce am numit a fi o mare sansă: aceea a (scuzăți cuvîntul învechit) meditației. A prozei infuzate estetice, a crudității de tip Yeatsianar, Eco, Jünger, Sabato. A poeziei de tip „Levantul”. A teatrului de tip „Rezele moare” și nu „Trecut”. Lumea va căuta de bună seamă și kitschul (de-gheba ne ostentim) și sexualitatea-roman, aîta vreme îngrădită (vezi la Foucault motivele), va căuta politicul des-mulat, însă adevărații cititori — de la generația Acterian, la generația dîmo — vor avea nevoie pur și simplu de gîndire în acul literar. E o mare sansă a literaturii noastre, inclusiv pentru cităgarea pietei europene, pentru care nu științele contează, în primul rînd, ci reflecția lor spirituală, personalizată intens. O proză a galagului național nu va face — în linia eruditei livrese-morale — decît să adauge, nu să aporească.

Altmînteri, cum știm de la Kundera, „la legerețe” rămîne cum a fost „insoluble”.

ACENTE

Liviu Ioan Stoiciu

● Literatura fenomen de alienare?

Intr-un stat demagogic, lată, cum e acesta al nostru de azi (de ieri și de mâine), ce să se preschimbă mai întii? Să se dea de trei ori peste cap: literatura? Biată ideologie a liberalizării de peste noapte, universal valabilă în toate cele ce nu afectează practica revoluționară: că de teorie suntem sătui pînă în zit! Practică bizantină... Și ce e aia literatură? Literatura este... Literatura nu este... Cine mai are nevoie de „literatură” acum? Literatura nu e practică, e teorie. Credeți? Literatura e plină de bani... A, dacă e vorba de teorie pe bani: într-o lume a inautenticității, dar azi... Azi e și mai rău decît ieri, să fie clar: „omul prin sine însuși nu înseamnă nimic, banul e totul”. Și va fi și mai rău: cine a avut bani înainte de Revoluție, are bani și acum și o să aibă cu yif și îndesat și mîine, „spre blestemul, ruina și demoralizarea poporului”, literatura să trăiască! Și religia ei interioară...

Chiar: ce minuni vor mai publica scriitorii noștri, aceiași ai de dinainte și de după Decembrie 1989, două fețe? Scriitorul compromis, ieri colaboratorist al totalitarismului, va fi disidentul de mîine, te nomenest, pășind fără frică prin nișturile mîscătoare ale democrației! Parcă pînă în Decembrie 1989 nu se vorbea numai de democrație? Democrația ocusistă, libertatea securistă și demnitatea comunistă! În uități-vă ce scria „celebru” om de naie Nicolae Dan Frunteală în „Luceafărul” său din 14 octombrie 1989, pe cînd Dictatorul își pregătia înălțarea la ceruri ca ales al poporului, ce împietate, în congresul al XIV-lea, stili dumnezevoastră, în revista subordonată unor organe rușinoase, găsită deunăzi prin lada de gunoi a istoriei: „A scrie azi fără a observa, fără a te implica în tot ce se întîmplă în jurul tău, în tot ce devine, înseamnă, puncte-puncte, a abdică las de la misiunea socială a creatorului, singura în stare să ofere coloană vertebrală, suport

moral scrisului său”. Laș? Ce adine e... Nu se poate, o să spuneti! Iată ce revoluționar plin de moralitate am putut să avem în persoana redactorului-șef alungat definitiv de Uniunea nouă a Scriitorilor, după Revoluție, din biroul său! Sărmanul nedreptățit de la Lăceafăru! cum se poate să lipsescă atita adevăr în constința românească? O fi murind de foame „scriitorul”? Stăți, nu vă speriați, nu e muritor de foame N. D. Frunteleată, Doamne fereste, din contra, F.S.N.-ul e cu el! Sau să i se fi luat dreptul de semnătură? Fiind din nomenclatura de partid... Mă faceți să rid, unde s-a mai văzut așa ceva acum: citii revista Munca de partid, pardon, Democrația se cheamă azi și o să rămîniți cu gura căscată... Democrația: culbușor de nebuni, de foști activiști speciali de partid, în frunte cu un alt mare granzur neonorocit, nelăsat la vatră, Eugen Florescu, c.e.-istul, propagandistul ideologic ceausist demente, ce rusine! Jalinic personaj literar din romanul dedicat despotismului românesc a fost (și este!) și E. Florescu așa! Scriitorimea îl agasa al naibii, un pistol să fi avut... Silnică literatură de mine: cine mai are nevoie de scriitori, atita timp cit autorii anonimi sunt mai autentici! Atita timp cit poemele și prozele au ajuns să se scrie singure... Atita timp cit propriile constințe ne vor îmbogăți dacă le vom revinde: ce s-a schimbat, de fapt, după 22 Decembrie 1989? Căciula? Culoarea obrazilor? Ehe, iaras să umbli prin virtuteii noi revoluiti cu capul gol... Sub impactul brutal cu o realitate nouă în care tot nu reușești să-ți găsești idealurile! Trăim o criză multidimensională de structură a unui sistem în reformare: care sistem e o literatură deja de consum de proastă calitate, care ține cont numai la suprafață de „miscările sufletești ale națiunii”! (M. Eminescu). Vă închipuiți cum arată un suflet trecut printr-un cabinet ordinar de cosmetică, în campanie electorală... Cine să mai aibă chef azi să caute o ordine ascunsă a lucrurilor?

Să dea Dumnezeu să nu mai avem parte de aici înainte de prea-multă impostură și mistificare în viața de fiecare zi și literatura să aibă credibilitate și în nici un caz să nu fie, nici prin purismul ei estetic și nici prin politicul ei fără acoperire estetică, pe termen scurt, atita cit ne interesează pe noi acum, să nu fie literatura românească un fenomen de alienare adăugat la o masă-medie „partinică” în plină manipulare. Să dea Dumnezeu!

ACENTE

Gabriela Adameșteanu

● Înapoi la literatură

Cit ai de gînd să-ți mai pierzi vremea cu astfel de lucruri? Cu totul altceva așteptăm de la tine... Voci prietenești, priviri mustrătoare. Chiar, ce o cu tine? De mai multă vreme glasul dinăuntru se aude mai tare decit vocile dinafară, dar ce spune glasul dinăuntru? Un disc tot mai uzat, cu o tot mai demodată melodie, „vechea” dilemă politică / literatură; azi-mine o mină decisă are să pună placa pe cealaltă parie, și farmocul retro al esteticismului va deveni picant de „actual”. Nostaligia „mesel de lucru” împăienjeneste oricum (din cînd în cînd) privirea celor rătăciti în iluzia că și-au dăruit timpul cetății; inevitabila clipă de luciditate depresivă îl arată a fi doar timp vărsat în confuzia vieții, iar cărțile (concurînd măcar o onorabilă longevitate, dacă nu chiar nemurirea) se văd a fi fost din start avortate în favoarea unui cotidian dezamăgitor și precar. Dar atunci, de ce?

De atita oboseală și grabă, n-ai nici măcar răbdarea să-ți pui cu adevărat în-
trebarea.

Amintirea intrării țării într-o anxioasă rezonanță: mai merita, stringînd din dinți, să faci puținul bine de care erai în stare, cu cota lui obligatorie de cit-mai-puțin-rău, doar ca să intreții — ce? În-
treținea (și tu) biștele pilipiri ale unui agonie foc sacru ori acoperirea (și tu) cu o vagă lumină de normalitate un tot mai accelerat masacru? Merita literatura (a ta, a celorlalți) doza otrăvitoare, zilnic mărită, de umilință, igienic control, tot mai agresiv, al minții, pe care se cuve-
nea să-ți primești cu un strepezit zimbet recunoscător? Lehămitea, dinainte s-o scrii, de subtilitățile literaturii, menită a fi livrată acestor creiere degradate (dar fel ca și al tău) de frig, stress și carente alimentare... Ai închis ochii ca să treci pragul, crezînd că o vei părași, pentru multă vreme, ori pentru totdeauna (lite-
ratura se micșora zilnic, oricum, ca pielea de săgrin, și dacă azi nu, mine avocai să te sufoci sigur), dar atunci miracolul a coborît pe pămînt. Orice minune (bine, se știe, doar trei zile, și totuși era prea tir-
ziu ca să-ți mai spui prompt: înapoi la literatură. Și pe urmă fiecare săptămîină avea aerul unei somații, lasă, o să leșim într-o zi din starea de urgență și o să ne întorcem la vechii noștri cititori, răbdători să înghitați romanele noastre fluviu, pentru că nici nu le trece prin cap că foarte curînd vor apărea zeci de zile efemere în care să se poată scrie (apropo) orice. Deocamdată, însă, la trei săp-
tămîni măcar, o criză (deloc întimplătoare) zguduie trupul convalescent al societății, orga de lumină aruncă o altă culoare violentă asupra faptelor cunoscute, discul care se rotește în permanență ne arată altfel trecutul-prezentul-viitorul. Ne mișcăm, sigur, mai liber, atomizarea, izola-
rea suspicioasă par a fi intrat în pămînt, democrația des-pomenită însă se întreză-
rește la fel de departe, o imblinzită lume aceeași (tot mai tulbură, de la săptămîna la săptămîna), ne înconjoară, cit despre literatură, nici n-am băgat de seamă cînd, cu discreție s-a mutat din ghetoul ei central mai spre periferie. Nu numai ea, bineînțeles, doar că, legate mai mult de spectacol, celelalte arte îmi par a fi în clipa aceasta privilegiate: cine mai are însă răbdarea, în neliniștea zilnică, să se așeze deoparte, cu o carte în mînă?

Înapoi la literatură, dar unde? La editurile care suferă de aceeași criză de hirtie (reală? inventată, din motive de export, ca și altădată? nimeni nu pare a ști cu precizie). La aceeași inhibiție (deocamdată) în privința tirajelor reale, în privința reeditărilor rezonabile? (se lucrează doar în cunoscutul cadru de dinainte). La proiectul editorilor particulare care agită mirajul / spectrul literaturii de consum (dugemanul nostru, să fim constienți, de mine, implacabil, desi în alt fel, ca și cenzura). La tipografiile care ne abandonează, fără remuscări, în favoarea publicității a cărei cotă-va crește necontenit, cel puțin pînă la finele febrei campanii electorale. Nimeni nu are vreme să bage de seamă că resturile limbii de lemn putesc deseori în zeama discutabilei actualități, înviorată de o simplită anecdotică că marii noștri ziaristi par a fi murit totii, în ultimul război, așa cum doar cu patru luni în urmă ne-a anunșat poetul, că ne uităm de regulă la noi înșine cu aceeași complăcintă, sănătoasă privire de sorgine socialistă. Înapoi la literatură, dar la care literatură? Virgil Duda povestea într-o ultimă carte (afiată la jumătatea drumului între roman și memorialistică) cit de derutat este cînd începi să scrii fără cenzură. Nu doar literatura aluziei devine caducă în acest moment, ci un întreg etaj stilistic, o modalitate evasi-umanimă de a sugera întregul printr-o (cit mai inofensivă) parte, de a folosi curvîntul în locul fruzelor. Și totuși, nu aici este dificultatea „întoarcerii” spre literatură (fericita poezie îmi pare aproape izbăvită și de acest canon); dificil de atins e noua iluzie de înțelegere a lumii (a trecutului, a prezentului care fusese viitor). Poți să uii spre ce mergea lumea aceea (ce greu rusești a noastră), poți să nu fi adine derutat de orbirea (a ta, a celorlalți), în timp ce mărșăluiaș politic printru canal tot mai sufocant, plin de întineric, fără a hănuși cit de aproape se afla lumina?

Dar am ajuns oare acum la lumină? De citeva zile, tot auzind prea des-pomenitul cuvînt „istorie”, îmi apare pe ecranul minții, mereu, același ceas mare, rotund, cum se aflau în gările provinciale: un ceas cu limbile oprite. Intoleranța anului 38, intoleranța anului 41, 44, 46, intoleranța ultimului deceniu s-au trezit ca din somn. Tăcîntul ceasului se aude cîntînuu, ca și cînd ar merge, dar limbile lui s-au oprit. „De ce vă taceți cel mai mult, voi, intelectualiți români, acum?” am fost întrebati la Budapesta, la înfîlțirea organizațată la Uniunea Scriitorilor pentru lansarea revistei Magyar Napló. „Ne temem de moștenirea celor 45 de ani de comunism, de capitalul de ignoranță ce poate fi utilizat pentru dezbinarea noastră”, a spus Gabriel Lileanu (reproduc aproximativ, după simple notițe). „Ne temem să nu se repete istoria”, a spus Alin Teodorescu. „Orice instituție trebuie implantată pe un teren, și există terenuri potențial explozive, asupra cărora este necesară deci o acțiune prealabilă” a spus domnul Mihai Soră, la întîlnirea din 26 martie a G.D.S., făcînd o notă deosebire între Timișoara și Tirgu-Mureș. „Aici, tensiunile sînt acumulate la nivelul mentalităților și reflexelor. Există în zona explozivă două memorii istorice, una de 50-60 de ani (cea maghiară) și una foarte vie, de 140 de ani. Din straiul primei memorii istorice face cea mai acută și cea a dictaturii ceausiste; dincolo poate fi ușor reactivată problematica secolului 19, a doua jumătate, și decenții 4 și secolului

nostru. Nu trebuie atîtă pasionalitate nici uneia dintre aceste două comunități”. La fel cum superprotecția părinților debilităză (și pînă la urmă poate îmbolnăve) copiii, există un mod sentimental, (ba chiar visceral) de a-ți exprima patriotismul care, după opinia mea, deservește interesul național; cu atit mai mult în aceste clipe cînd totul trebuie luat de la capăt. Într-un astfel de abur fierbinte se mișcă mult mai ușor agenții provocatori, destabilizatori, al căror profesionalism, a căror prezență invizibilă nu are cum să nu ne amintească de cea mai eficace instituție a „vechului regim” — aparatul de reprimare. Va fi totdeauna tulburător pentru noi să auzim „murim, luptăm, Ardealul apărăm”, dar mie personal îmi pare mult mai firesc să excludi de la început discuția pe această temă, intrucît argumentul demografic o rezolvă, nelăsînd loc de la început, nici unui dubiu. Campania electorală din Ungaria încă nu s-a încheiat și campania electorală din România abia începe. Însă de o jumătate de secol istoria a fost falsificată pe aceste locuri (stupefianta scenă cînd minerii i-au chestionat cu agresivitate pe reprezentanții partidelor istorice în parlament, părăd a nu avea nici o bănuială că aceste partide au avut un rol atit de important în constituirea României moderne). A sta să contabilizezi trecutul, în acest moment (trecutul cunoscut, inevitabil doar prin istorii regionale, personale, lacunare), a sta să cîntărești tragicul singe vărșat (impuls care există spontan „de ambele părți”), îmi pare un mod sigur de a pune discuția cișpei, a prezentului pe un teren gata-înveninat. A lăsa istoricilor, profesioniști respectați, teretul trecutului cred că e soluția acestei clipe cînd riscul adevărat nu este să pierdem Ardealul, ci pasărea atit de rară pe meleagurile estice — democrația — și să permitem să apară din nou primitivismul pe scena lăzii. În ochii lumii. Să ne amintim cum noi înșine ne uităm la conflictele naționaliste violente (groa dese pe glob, din păcate) în acest moment, neputînd și nevrînd să stabilim victima ori agresorul, ca să știm cum sîntem și noi priviți (români și maghiari, alături).

Și mai bine înapoi la literatură. De ce să neglijezi o meserie pe care, cit de cit, ai deprins-o, și să-ți pierzi vremea cu una pe care n-o știi? Dar aici, acum, cu adevărat, cine o știe? Dar cine a fost înstrăit, pregătît aici pentru a organiza alegerile libere? Pentru ca să candideze cu bunăcredință și devotament? Pentru a se afla într-un sediu de partid, luat (eventual) cu asalt, de o multime (eventual și ea) nu se știe de ce inflamată? s.a.m.d.

Înapoi, sau mai degrabă înainte, spre literatură?

ACENTE

Dan Opreșcu

● În grădina culturii românești

Înainte de toate, cultura este o „problemă de cadru”. Nu care s-o conducă, ci care s-o facă. Politică barbară față de cultură a ultimilor patruzeci de ani s-a manifestat în primul rînd ca una îndreptată împotriva adevăraților creatori culturali-crești, și abia mai apoi drept o programatică promovare a confuziei axiologice, o distrugere a ocioșilor ideii, opere, instituții sau persoane care submisiv, prin existența lor, sistemul dictatorial. Recuperările, cite au fost, s-au caracterizat întotdeauna prin parțialitate și au rășut să se prezinte ca niste operațiuni făcute de sus în jos, niște daruri pe care puterea politică le făcea în marșul îndurării și înțelocpune; flagrante nedreptăți trecute erau „reparate” cu voie de la poliție și așezate în vitrina prin care

străinătatea se uita la noi. Cultura de performanță, atita cită s-a putut face în România de ieri, s-a făcut nu datorită tutelei organelor de partid, ci împotriva ei; adevărații oameni de cultură au sâbotat, prin creația lor, direcția anticulturală oficială, pregătînd astfel, pe cit a fost cu puțință, revoluția din decembrie 1989.

Cultura pare să fie ceva ce ține mai curînd de un anumit climat general, care poate să nu fie destins, lipsit de tensiuni etc., dar care trebuie să permită creația și afirmarea socială a valorilor; climatul cultural, spre deosebire de cel natural, este făcut de oameni (sînt diplomații, cit și din afara culturii propriu-zise) și, la rîndul său, dă naștere (sau nu) oamenilor de cultură. Existența culturii autentice îi face pe oameni apti să producă valori culturale, sau măcar să le aprecieze cum se cuvine. Aici, ștacheta ridicată la o anumită înălțime îi trage în sus pe cei care urmează să sară peste ea, și aceasta nu doar în plan strict cărturăresc, sau artistic, sau științific.

În cultură, nu succesul este regula, ci mai curînd, rătăciră și ratarea, accesul la universalitate nefiind ceva dinainte asigurat, pentru nici o cultură națională. Există popoare fără cultură proprie (dar există ele într-adevăr?), există, de asemenea, popoare care n-au dat încă măsura capacităților lor de creație în poezie, sau în filosofie, sau în matematici; dar există ele cu adevărat, sau numai par să fie, prezențe semi-vegetative, asemănătoare planetelor sau altor corpuri cerești, care se mișcă pe orbitele lor, cunosc o evoluție și poate chiar o istorie, își au propriile lor legi etc., dar totul se petrece acolo în absența oricărui spirit real care să le anime. Ce altceva este filosofia, sau poezia, sau nebunia matematicilor etc., decit cumuna omenirii și sarea pămîntului, decit spiritul lumii omenilor intrupat în formă național-universală?

În cultură, aproape la fel ca în comerț, deschiderea spre universalitate înseamnă în primul rînd calitate internă majoră, în stare să intereseze și „partenerul” străin, pe care îl ispitesc însă și alții, la fel ca noi (adică alții pe o poziție similară față de cultura tradițional-hegemonică) sau chiar mai favorizați (prin simplă poziție geografică, limbă de exprimare, tradiții ș.a.); în asemenea condiții, deschiderea spre universal implică, dincolo de planul propriu-zis creativ-cultural și axiologic, asumarea unor riscuri, inclusiv de ordin financiar, fără de care valorilor noastre nu li se acordă nici o șansă de afirmare reală. A trecut demult vremea romantismelor fascinate de exotismul unor obiceiuri, practici, obiecte etc. de aiurea, sau, mai exact, astăzi această fascinație s-a lăsat cantonată într-o zonă să-i spunem preponderent turistică. Provincializarea care amenința pînă de curînd cultura noastră trebuie să fie urgent depășită, pentru că „incapacitarea” n-a fost decit o formă de protecție a unei vremelnice neprietenii, care însă a garantat cu ușurință triumful mediocrității locale, în absența oricărui comparabil edificatoare, a oricărui dialog, pe scurt — prin suspendarea spiritului critic. Tentativa provincializării există și astăzi, ea fiind un corolar al mediocrității — trufase, dar umilte de propriu — complex instalat după o serie de încercări nereușite de „leșire de mare”; accesul la universalitate nu înseamnă în primul rînd recunoașterea internațională hic et nunc. Esențialmente, universalitatea e atînsă (dacă e atînsă) pe rîle specifice fiecărei culturi, fiecărui popor, fiecărui om de știință, artist sau filosof. Numai în paradoxalele cîntece broasce țestoase nu-i niciodată ajunsă de Ahilei-cel-lute-de-pietor; în cultură, es în altele alte domenii, testosoșele rămîn întotdeauna în urmă, oricît ar fi de încurajate de la margine de susținători.

Străinătatea, în calitate de categorie culturală, nu poate fi un scop în sine, ci doar o cale spre recunoaștere universală; universalitatea însă, accesul în ea, se dobîndește aici și cu mijloacele românești de exprimare a universalului, care este în noi. Să plece tinerii cărturari, acum, spre țări mai calde, și să vină înapoi mai tari într-o cultură decit au fost cei dinaintea lor; să dăm o șansă gîndului românesc să rodăască acum și mai tîrziu, după firea lui cea bună. Nu trebuie, în nici un caz, să ne împăcăm cu gîndul că în cultură trebuie să sta la fel ca în agricultura primitivă, că ar exista și aici recolte bune și recolte proaste, ani buni și ani răi, vaci grase și vaci slabe, după cum dă Domnul și după cum sînt condițiile climatice. La puținătatea cantitativă și calitativă a recoltei contribuie, desigur, și vitregiile „naturale”, dar acțiunile anostimpului l se adaugă nefrebnică cultivatorilor, delăsarea agronomilor-șefi, neundarea la timp a lăstarilor, neplivirea buruienilor ce pot ajunge să cotopească ogrul. Grădina cea frumoasă a culturii românești are și pomi aleși, și flori rare, și limpezii ape; dar de la sine, fără îngrijire, ea nu poate da decit rînde comune, fără altce. Cu atit mai puțin poate această grădină să arate de ce e în stare dacă este țînută sub grîndina ne-hărniciei. Iar dacă unui sau altui dintre noi nu putem fi apa cea curată și soarele cel cald care singure pot face grădina să rodească, să căuțim măcar să nu fim grîndina cea uricioasă care lovește și usucă pomii; cu înțelocpune umilintă să-l lășăm atunci pe cel bun și să-l facă treaba, și încă vom rămîne și noi pomeniți, alături de ei. E loc destul pentru toți sub soarele culturii românești, cu o condiție însă: să nu vrem să ne facem umbră unui altuia, de pomană. Să fie cultura românească mai tare decit noi toți luați în parte, și toate bune vor fi.

DECLARAȚIE

NOI, intelectualii din ROMÂNIA și UNGARIA, întruniți în zilele de 19 și 20 martie 1990 la Budapesta, într-un dialog sincer, menit să aducă firescul și normalitatea în relațiile dintre cele două popoare, am primit cu neliniște vestea unor acțiuni violente și iresponsabile petrecute în 19 martie la TIRGU MUREȘ, care nu pot decât să contracareze și să compromită procesul de democratizare a societății din ROMÂNIA, și în acest context să tulbure conviețuirea pașnică a românilor și maghiarilor din TRANSILVANIA.

Asemenea acțiuni riscă să împiedice integrarea ROMÂNIEI în EUROPA de azi și de mâine.

Am fost mihniți și revoltați aflând că un scriitor de talia lui András Sütő, care a avut de suferit în regimul trecut pentru demnitatea și curajul său

civic, a fost din nou agresat alături de conaționalii săi (frații săi maghiari) de persoane și grupuri care nu au înțeles că dialogul între etnii diferite nu se face prin violență, ci prin argumentul cuvintelor.

Credem, de asemenea, că ține de răspunderea oricărui guvern de a garanta și proteja viața fiecărui cetățean, precum și drepturile individuale și colective.

În ceea ce ne privește, noi, intelectualii din ROMÂNIA și UNGARIA întruniți la Budapesta, facem apel la toate forțele sociale și politice să dea dovadă de responsabilitate, moderație și luciditate, și declarăm că vom răspunde la toate încercările de dezbinare prin tot atâtea forme de conciliere și înțelegere.

Argumente și îngrijorări

SEMNATARI:

Gabriela Adameșteanu,
Ioan Aluș,
Ioan Alexandru,
Sorin Antohi,
Hegedűs B. András,
Borsi-Kálmán Béla,
Mircea Dinescu,
Domokos Géza,
Konrad György,
Thomas Kleininger,
Demény Lajos,
Gabriel Liiceanu,
Bodor Pál,
Balázs Sándor,
Csoóri Sándor,
Kányádi Sándor,
Alin Teodorescu,
și mulți alții
Budapesta, 20 martie 1990.

COLOCVIUL INTELLECTUALILOR ROMÂNII ȘI MAGHIARI PENTRU RECONCILIERE

Budapesta, 19-20 martie

Intelectuali din România și Ungaria s-au întâlnit la Budapesta în zilele de 19 și 20 martie, în cadrul unui colocviu, încercând să deschidă un dialog (primul de acest gen), asupra problemelor critice în relațiile dintre cele două culturi și popoare și asupra celor mai potrivite modalități de a le depăși. În urma celor două zile de discuții s-a conturat ideea fundamentală că între cele două culturi și popoare nu există contradicții atât de profunde încât să nu fie posibilă o conviețuire normală și o dezvoltare nestăgănită a fiecăreia dintre ele.

Dialogul intelectualilor români și maghiari s-a desfășurat într-un moment în care se schimbă fața Europei: o epocă istorică s-a încheiat și o altă, nouă, începe. În consecință, există toate condițiile pentru o remodelare profundă a relațiilor dintre cele două culturi și popoare. Dialogul s-a purtat într-un spirit pluralist deschis, care a făcut posibilă conturarea unor puncte de vedere variate. Pe parcursul discuțiilor, s-a conturat un număr de teme și de propuneri care au intrat în consensul:

1. Cum s-a subliniat din capul locului, orice discuție asupra granițelor este exclusă. Este de dorit neutralizarea și spiritualizarea lor, pentru ca hotarele să nu despărțea popoarele, dar cetățenii de pe fiecare parte a granițelor să se bucure de drepturi umane și civile, individuale și colective, depline.

2. Reconstituirea teoriei conviețuirii multietnice trebuie să pornească de la axioma că într-o societate deschisă, democrația este una și indivizibilă, atât pentru majoritate, cât și pentru minoritate. Însă edificarea unei democrații politice și sociale este de nedespărțit de asigurarea drepturilor individuale și colective ale minorităților, între cele două existând o relație organică.

3. Deoarece informațiile false și necontrolate pricinuesc pagube deosebite în conviețuirea popoarelor, mijloacele de comunicare în masă trebuie să-și controleze riguros autenticitatea știrilor.

4. Pentru a scoate discuțiile în jurul problemei naționalităților din sfera prejudecăților și a simțelor opinii, este necesar să se pună bazele unui sistem comun de cercetări istorice și sociologice, sondaje de opinii etc., care să furnizeze date verificate și verificabile științifice.

5. Constatând că teoriile conviețuirii multietnice existente sînt grevate de deficiențe ideologice și politice, participanții la colocviu au ajuns la concluzia că este necesar să se elaboreze o teorie a conviețuirii multietnice, capabilă să funcționeze într-o societate deschisă, democratică, fără barlere artificiale. Participanții au propus să se întreprindă în cooperare cu specialiștii din alte țări din est demersuri în vederea elaborării unei Carte democratice privind drepturile minorităților, luînd în considerație Declarația universală asupra drepturilor omului, precum și documentul final de la Helsinki.

6. Se impune cunoașterea și asimilarea unor modele și realități europene verificate prin eficiența lor istorică în domeniul conviețuirii multietnice.

7. Realizarea plenară a potențialului spiritual individual se obține numai prin educația completă (de la grădiniță pînă la universitate) în limba maternă. În această perspectivă trebuie luată în considerație problema reînviării universității maghiare de la Cluj și a schimbărilor multiple în domeniul educației și învățămîntului.

8. În cadrul dezbaterilor s-a insistat asupra necesității de a separa argumentele istorice de decizia politică, și de acțiunile culturale, astfel încît momentele critice ale trecutului să nu mai afecteze prezentul.

9. Problema minorităților fiind inseparabilă de problema democrației, s-a căzut de acord că sarcina intelectualilor este de a se strădui laolaltă — români și maghiari — să contribuie la realizarea în țările lor, a unor sisteme democratice stabile și complete.

S-a mai exprimat opinia că bisericile existente în

România și Ungaria pot să joace un rol important în procesul de reconciliere.

Participanții la colocviu au făcut câteva propuneri concrete pentru a deschide calea unei reconciliere viitoare.

a) Crearea unei fundații comune româno-maghiare care să desfășoare activități menite să contribuie la o mai bună cunoaștere reciprocă.

b) Înființarea unei reviste culturale bilingve, cu difuzare în ambele țări.

c) Crearea unei edituri comune care să publice atât autori români cât și maghiari în ambele limbi și în limbi de circulație universală.

d) Continuarea dialogului început la Budapesta într-o formă instituționalizată, următoarea întâlnire urmînd să aibă loc la București în luna septembrie a acestui an.

Mîinii de evenimente petrecute la Tg. Mureș în ziua de 19 martie, participanții au adoptat un comunicat care s-a dat publicității. Participanții mulțumesc tuturor celor care într-un fel sau altul și-au adus contribuția la buna desfășurare a acestui prim dialog româno-maghiar, pus sub semnul reconcilierii.

Concilierea. Un mesaj

Dragi prieteni unguri,

Am fost mișcat de inițiativa Dvs. de a invita citiva intelectuali români la un colocviu dedicat relațiilor dintre popoarele noastre.

Trebule să vă mărturisesc de la început că atitudinea pe care a avut-o Ungaria față de România în ultimii ani — acordarea unui generos sprijin umanitar refugiaților, blamarea abuzurilor regimului Ceaușescu, atitudinea fermă și lucidă din tragicele zile ale revoluției de la Timișoara — a produs o impresie profundă asupra multora dintre noi. De asemenea, faptul că eliberarea României a plecat de la un incident al cărui erou a fost pastorul Tókes nu poate fi privit ca un simplu joc al hazardului.

Relațiile româno-ungare acum: speranțe și decepții.

Părea evident că sacrificiul Timișoarei a marcat punctul terminus al animozităților dintre popoarele noastre. Părea evident că, după ce românii și ungurii au știut să moară împreună vor ști, acum, să trăiască împreună.

A urmat însă o perioadă de reflux. În mare parte, exaltarea a absolut elementară: revoluțiile sînt făcute de idealisti, puterea a preluată de materialisti.

România, acum: în căutarea propriei identități

Situația din România — în trecut sau acum — nu poate fi adecvat înțeleasă fără cunoașterea psihologiei poporului român. Nu este desigur locul pentru tratarea detaliată a unui asemenea subiect. Voi cita doar două trăsături caracteristice nouă, importante, cred, pentru momentul pe care îl traversăm:

1) Infrecvența talenților politici (infrecvența oamenilor cu vocația de lideri);

2) Incapacitatea comunității românești de a-și recunoaște și aprecia elitele;

Pe lângă aceste chestiuni de ordin general — a căror nocivitate s-a manifestat din plin la scară istorică — trebuie reținute câteva caracteristici actuale, datorate unei jumătăți de secol de dictatură:

1) Nivelul de viață foarte scăzut din România. Acesta este un factor care facilitează activarea nemulțumirilor de orice fel;

2) Excitarea agresivității și intoleranței — trăsături funcționare improprii poporului român;

3) Activarea unui mod primitiv de a gândi — efectul unei îndelungate inoculări de ideologie bolșevică. Menționez numai trei aspecte:

a) vehicularna unor clase nocive. De exemplu, sintagma „a fi stăpîn în țara ta” generează o confuzie vexantă între corectitudine și clementă, în raport cu minoritățile;

b) sursa răului este, predilect, un dusman exterior — în general nebălos, dar periculos la culme. Ce poate dori acest dusman decât a ne lua Ardealul?

c) ușurința de a atribui catastrofele unor termeni comuni: separare, autonomie.

Așadar, dialogul româno-ungar e sabotat de:
— nereprezentativitatea deținătorilor puterii;
— sechelele ideologiei bolșevic-cesușiste.

Az fi fericit dacă az putea — cu conving pe prietenii noștri unguri că neccăt dublu sabotaj privește toate încercările societății românești de a-și regăsi echilibrul. Criza actuală a dialogului româno-maghiar este doar un aspect firesc al crizei generale cu care se confruntă România, criza care, cu siguranță, este trecătoare — deși e imposibil de precizat scada de timp a acestor prefaceri. Sînt sigur că atunci cînd România își va regăsi propria identitate ea va deveni un ideal partener de dialog.

Ce ne separă?

Nimic mai nociv, în încercarea de a pune pe baze tractabile prietenia româno-maghiară, decît tentativa de a edulcora realitatea, de a substitui adevărului elisee facil-optimiste.

Popoarele noastre sînt, sub aspectul psihologiei colective, profund deosebite.

Poporul maghiar are psihologie de popor ales (ca și germanii, evreii, rușii), are vocație imperială și un anume simț al grandorii; are inclinație către activism; este orgolios și are un special simț al onoarei.

Noi sîntem, prin excelență, pasiviști, retractivi, lipșiți de mari elanuri și energii, relativisti, inclinați mai mult spre rezonanță decît spre luptă.

Apropierea sau suprapunerrea geografică a popoarelor noastre a dus la exercitarea activismului maghiar în detrimentul pasivismului românesc. Coabitarea îndelungată pe nivele politico-sociale diferite a generat complexe de superioritate, respectiv de inferioritate active și acum, și în orice viitor previzibil.

Exerciții de admirație

Trebule căutate căile prin care aceste popoare, funcționînd, evident, după specificul propriu, să găsească suficiente motive de a se respecta. Conștient de ridicolul care plîndește orice „îndreptar de bună purtare”, az îndrăznesc totuși să fac câteva sugestii:

Românii pot admira la unguri sentimentul onoarei, care străbate ca un fir roșu întreaga lor istorie, consecvența, curajul de a merge pînă la capăt.

Ungurii pot admira la români umorul — sau, mai general, o înrîmă strategie interioară (spirituală) de a neutraliza „eroarea istoriei”.

Modalități de apropiere

1. Sublinierea faptului că nu există pretenții teritoriale, în caz contrar, manifestări care în de dorința legitimă a minorității maghiare de a-și conserva personalitatea riscă să fie luate, de o bună parte dintre români, drept etape dintr-un sir de manevre peride ale căror scop final este anexarea Ardealului.

2. Axarea educației, în special la clasele mici, pe armonia inter-etnică. La nivelul copiilor, nu există prejudecăți și resentimente; puși pe un făgaș bun, îi vor păstra toată viața.

S-ar putea încuraja, cel puțin în Ardeal, bilingvismul (sau trilingvismul). De exemplu, copiii români care ar învăța benevol limba maghiară ar putea fi răsplătiți cu o excursie de vacanță la Budapesta etc.

3. Personalitățile religioase ar putea avea un rol esențial în moderarea extremelor, de ambele părți.

În special, este importantă moderarea tendințelor extremiste ale celor din exil. Ruptii de realitate momentului, ei pot devia discuția într-o direcție nocivă tuturor.

4. Evitarea polemicii istorice:

— chestiunile istorice sînt de competența specialiștilor și trebule discutate de către specialiști;

— antrenarea nespécialiștilor — scriitori, ziaristi, politologi etc. — nu face decît să transforme disputa în gloseavă. Aproape fiecare intervenție de acest gen este un monolog în care o brumă de cunoștințe istorice, fatalmente lacunare, dau luxuz gășirii unor motivații științifice idiosincrazilor proprii;

— orice teorie trebule discutată relaxat, fără a face autorului proces de intenție.

Trebule înțeles, de exemplu, că publicarea unei hărți istorice nu este în nici un fel echivalentă cu încercarea de a înlocui frontierele reale cu frontierele din acea hartă istorică. Bănădușe că editarea la Madrid a unei hărți a Spaniei medievale nu are drept consecință protestul ambasadorului Italiei, care vede în gestul editorului dorința expresă a acestuia de a anexa Sicilia.

Nu știu care este situația în partea maghiară, dar sînt inclinat să cred că publicul român, chiar cel cultivat, este destul de nepregătît în chestiuni de istoria Transilvaniei. Acest subiect a fost tratat insuficient de către istoricii noștri (în toate istoriile noastre, paginile dedicate Transilvaniei sînt mult mai puține decît cele dedicate Moldovei sau Țării Românești), adesea crispat și excesiv polemic. Este sarcina intelectualilor români de a echibra lucrurile, de a introduce o nuanță de obiectivitate și detașare academică în tratarea istoriei Transilvaniei. Această schimbare de mentalitate nu se poate face, probabil, într-un termen prea scurt.

5. Subscriu la ideea distinsului istoric, dl. Vekov, de a sublinia că, în cursul unui mileniu de convulsie, perioadele tensionate au fost sporadice. Detașarea, pe bază documentară, a acestor realități ar fi binevenită.

De asemenea, e important să înțelegem că:
— anumite aspecte ale trecutului par scandalose pentru că sînt privite cu mentalitatea anilor noștri; reduse la scara epocii, devin normale;

— anumite aspecte ale politicii austro-ungare sînt receptate impropriu, pentru că termeni ca „persecutare”, „detenție” etc. au cu totul altă acoperire în experiența noastră recentă decît în urmă cu un secol.

6. Se poate invoca farmecul unei al Transilvaniei, legat ireversibil de prezența româno-maghiaro-germană.

7. Se poate încuraja speranța ca Europa să evolueze către un continent fără frontiere.

8. Se poate crea o instanță de dialog, cu activitate permanentă; se poate crea o publicație care să apară, cu același conținut, la București și Budapesta.

9. Se poate accepta principiul conform căruia, indiferent de decepțiile produse de una dintre părți, dialogul nu poate fi întrerupt.

Închei deocamdată aici această modestă încercare de a contribui la un dialog de reconciliere româno-maghiară. Îmi cer scuze tuturor — românii și ungurii — dacă le-am lezat vreo susceptibilitate; ceea ce pot spune cu certitudine este că nu am făcut-o din rea-intenție, ci din nepricepere. Este înțeles de precizat că punctele de vedere exprimate aici sînt pur individuale și nu antrenează în nici un fel vreo responsabilitate colectivă.

Întrecut au trecut de-abia câteva zile de la aniversarea Revoluției Maghiare, fosească arest: prilej pentru a omagia memoria celor care s-au jertit pentru a crua o Ungarie modernă.

Cu sentimentele cele mai bune,

(16 martie 1990)

VICTOR BĂRSAN

Între rațiune și sentimente (proiect de aide-memoire)

Fiecare parte angajată în conflict este ferm convinsă că are dreptate. Cel ce lovește, este ferm convins, că se apără. Particular caracterizează profund conflictele naționale, religioase, lingvistice. E de-a dreptul necănit să-mi exprim pesimismul tocmai azi și acum, cînd — după atitea inițiative esuate — pentru prima dată poate avea loc o asemenea convorbire. Cînd, pentru prima dată, ne punem capul la bătaie cu toții, pentru a găsi soluții reale.

Sînt pesimist. Am impresia că sîntem, și pe plan mondial, în pragul rerudescenței fundamentalelor religioase, lingvistice, naționale, rasiale, filozofice, politice. Asistăm la puternica ofensivă a ideologiilor sentimentale.

Cred, că înii și înții sîntem obligați să eliminăm din mentalitatea noastră, frumosele și oribilele superstitii — cele de care sîntem îndrăgostiți, și cele de care ne este seapmă.

1. Nu cred, că argumentele raționale pot avea vreun efect asupra resentimentelor, a neîncrederii, a fricii.

Prezum nici un argument cerebral nu poate convinge pe cineva, să se îndrăgostească — tot astfel nici un sistem de silogisme nu neutralizează ura.

2. Nu cred, că „jos în popor”, „oameni simpli” s-au înțeles întotdeauna și se înțeleg întotdeauna — iar zănelile, conflictele, tensiunile nu sînt dintr-o dată și sînt doar fructele unor manevre politice. Sau dacă este întuși așa, aceste fructe sînt extrem de trainice.

3. Nu cred, că psihoză de primordii a națiunii române în legătură cu mașinarii — psihoză atît de puternic întărită de violența exaltată de Ceaușescu, dar susținută de dictatură în perfectă stare de funcționare — va putea să dispară în câteva decenii.

4. Nu cred, că demnitatea maghiarilor din România (cu intermitențe, septuagenară), irvocată din neprecopțarea totală de către regimurile de la București a angajamentelor, luate la Alba Iulia și mai tîrziu, va putea fi rezolvată în câteva decenii. Și — din nefericire — nu cred, că opinia publică politică a României este conștientă de nerespectarea angajamentelor. Dimpotrivă.

5. Nu cred, că tendința etnocentrică, profund înrădăcinată în mentalitatea tuturor națiunilor majoritare din sudul și estul Europei (inclusiv, evident, la unguri), și confundată mereu cu ideea suveranității, va putea să dispară în câteva decenii.

6. Nu cred, că obștea românească, văduvită de specialiști ai problemei maghiare, de cunoșcători ai limbii, tradițiilor, istoriei, defectelor și calităților maghiarilor din România, total subinformată și chiar dezinformată în ceea ce privește fanțele ce au caracterizat viața maghiarilor din România, și destul de săracă și ea în deprinderi democratice, va putea adopta față de minoritatea maghiară, în câteva decenii o atitudine similară celei finlandeze față de minoritatea suedeză. Nici românii nu sînt finlandezi nici ungurii suedezi.

Și apoi, de unde să cunoască națiunea română pe maghiarii ei? În ultimele 3 decenii într-o singură instituție românească au funcționat cursuri de limba maghiară, cu manuale strict secrete: la Securitate.

7. Nu cred, că se va ajunge în timp istoric este util la recunoașterea faptului că linștea, mulțumirea, bunăstarea politică și culturală a minorităților este în primul rînd în interesul statului majoritar. Că numai o minoritate care se gospodărește liber în treburile ei politice, culturale etc., care decii, în problemele ei minoritare este suverană, numai atoa minoritate nu periclitază suveranitatea statului majoritar. Pe măsură ce este suspectată, deranjată, alertată, incomodată, terorizată — se pot naste în stindurle ei, într-adevăr, tendințe secesioniste. Pentru statul român nu un maximum de libertate minoritară reprezintă marea pericole — dimpotrivă. Opinia conform căreia dinu-sea mai mult minorităților, pretențiile lor vor trece conștinu, pînă ce românii vor trebui să plece, este o gravă provocare politică, împotriva adevăraților interese românești. În realitate, cu cît presuncea asupra minorității crește, și cu cît, în consecință, presuncea din cadrul minorității crește, cu atît pericolul exploziei este mai mare.

Cu înțirg pesimismul meu, care presimte înecaputurile unei ireversibile tragedii, a unei tragedii care,

totuși, nu acum a demarat — am câteva propuneri concrete.

1. Propun, ca „partea maghiară” să instaureze un moratoriu de cîteva decenii asupra polemicii privind continuitatea. Cred, că cel puțin în principiu, s-a renunțat la ierarhizarea drepturilor în ordinea sositrii, și se ajunge la consens în privința faptului că românii, indiferent de cîte milenii viețuiesc în Transilvania, ungurii, indiferent de clipa sositrii, sași, care au venit chemați de unguri, svabii, care au sosit cu mai bine de o jumătate de mileniu după sași — toți vrem să se bucure de aceste drepturi. Privind statutul teritorial, sînt mai mult decît suficiente argumentele demografice. E deci mai bine, să lășăm chestiunea în seama numai a oamenilor de știință, și o bine ca acei istoriografi care negă prezența continuă a elementului românesc în Ardeal, să-și păstreze părerea pentru perioada cînd polemica poate fi dusă fără implicații politice actuale.

2. Propun, ca să se elucideze cu toată claritatea, ce anume reprezintă autogovernarea, autodeterminarea, sistemul autonomiilor locale, cit și sistemul de autonomie teritoriale — căci în momentul de față, din nefericire, multă lume, în totală necunoștință de cauză, confundă aceste principii și posibilități cu tendințele secesioniste, separatiste, cu tendințe care ar urmări periclitarea integrității teritoriale a României.

3. Propun, ca o editură comună româno-maghiară să publice o colecție de cărți consacrate tuturor problemelor ce apar în dosarul diferendului româno-maghiar (ex.: românii în monarhia Austro-Ungară, crimele de la Ip, Trazeoa, Alta Seera, Moisei, vina unghior transilvăneni în instalarea dictaturii, etc.) — lucrări scrise în comun de autori români și maghiari.

4. Propun, ca acest colocviu, și toate grupările prezente, precum agenția de presă Ferenczy, și toate fundațiile ce pot fi mobilizate, să pună umărul la realizarea excelentei inițiative privind editarea unei reviste lunare bilingve, româno-maghiare. Amănunte ar putea să ne spună dl. Gabriel Lăcoșanu, dl. Allan Teodorescu și dl. Helmut Péter. Forte spirituale pentru realizarea revistei există — bani mai puțin...

5. Propun prietenilor noștri români, să mediteze asupra următoarei chestiuni: am arătat că argumentele raționale nu au prea mare efect asupra unor stări de obșede pur sentimentale. Trebule să adăug că argumentele, cit de raționale, venite din partea maghiară, nu pot avea nici cea mai mică influență asupra opiniei publice românești. Singura cale de ar putea să rezolvăm — dacă nu călca de țesto, dar măcar călca înșore atenționarea tensiunilor — este aceea a argumentelor formulate de românii lucizi și înțelepți.

PAL BODOR

BUNA-VESTIRE

Duminică a avut loc, în Cimitirul Belu-catolic, prima liturghie greco-catolică oficiată în București. A avut loc într-un cimitir, și nu într-o biserică, întrucât nici una dintre cele câteva mii de biserici greco-catolice care, în urma interdicției cultului, au trecut în patrimoniul bisericii ortodoxe, n-a fost restituită. A avut loc într-un cimitir, în care se odihnesc câțiva dintre martirii acestei biserici, mai bogate în suferință decât în orice altceva, și pentru a omagia memoria lui Iuliu Hossu, cel care a redactat proclamația de la Alba Iulia, și totodată cel care a refuzat, în anul '50, să părăsească temnița, pentru a primi, la Roma, purpura de cardinal. Da, e adevărat: Iuliu Hossu a preferat să rămână printre ai săi, chiar dacă această opțiune însemna o detenție exterminatoare, decât să obțină, departe de țară, o trecătoare glorie lumaască.

Așadar, duminică dimineața au venit la noi, cu un incomfortabil tren de noapte, un grup de clerici greco-catolici — episcopi, vicari episcopali și preoți. Acești bătrâni falnici, urmașii spirituali ai Școlii Ardelene și ai memorandiștilor, purtătorii unei uluitoare lecții de demnitate națională, au venit aici, unde răsare soarele pentru toți românii, pentru a ne aduce Buna-Vestire în acel graț ardelene, în măsură să ne amintească, totodată discret și ferm, apartenența noastră la latinitate. Cum vor putea acești episcopi fără odăjdii, acești preoți fără biserici, să-și împlinească sfința lor menire? Imi amintesc atunci că Isus s-a născut în iesle, că epifaniile sacralului preferă bordeiele, palatelor.

La sfârșitul slujbei — la care a participat și P.S. Ioan, episcopul romano-catolic al Bucureștilor — părintele Tertulian Langa, vicar episcopal de Cluj, rostește câteva cuvinte despre situația actuală a bisericii greco-catolice. Părintele Langa arată că este imposibil ca un decret ilegal să genereze o situație legală, că un abuz să genereze dreptate, și că reglementarea litigiului nu se poate face în afara principiului „restitutio in integrum”. Totodată, Părintele Langa se arată îndurerat de poporul de injurii și calomnii la adresa bisericii unite care inundă, generos, presa. El nu vor răspunde, pentru a nu trăda ideea iubirii creștine.

„Doomne, îndură-te de noi!”

VICTOR BĂRSAN

DREPTATEA, ADEVĂRUL ȘI DRAGOSTEA

Datorită unor animozități istorice, care atât de către români cât și de către unguri n-au fost tratate în spiritul găsit unor soluții viabile, relațiile au degenerat. S-a mers la exagerări și extremisme din ambele părți.

S-a ajuns la o situație de intoleranță reciprocă. Nici una din părți nu-i suficient de deschisă pentru cealaltă, ea să admită satisfacerea rezonabilă a exigențelor fi-
restii.

Ungurii îi elimină pe români, și româ-

nii îi contestă pe unguri. De pe această poziție nu se poate ajunge nicăieri.

Nedreptățile sociale ale dictaturii comuniste, ungerii le-au interpretat doar ca persecuții anti-maghiare, ignorând că și românii au suferit. Nu numai ungurii n-au avut drepturi în statul român, nici românii n-au avut.

Sînt și situații în care românii au trebuit să învețe ungurește. În satele în care românii sînt în minoritate, sînt cazuri în care românii sînt obligați să frecventeze

școala maghiară. Iată un caz în care și românii au avut de suferit.

Soluția nu va putea fi bazată pe contestarea celui alt. Așa după cum astăzi soluția greco-catolică nu poate fi găsită cită vreme ortodocșii ne contestă drepturile. Și noi sîntem considerați o minoritate fără drepturi: ungerii să înțeleagă că și noi împărtășim aceeași soartă de oprimare ca și ei. Iar în timp ce ei aveau școli și biserici libere, noi nu am avut nici școli și nici biserici.

Am indicat aceasta ca să se vadă că nu numai ungurii au fost persecutați, și pentru că ortodocșii să înțeleagă că așa cum problema maghiară nu poate fi soluționată prin forță, nici problema greco-catolică nu poate fi soluționată prin măsuri de autoritate.

La baza soluției trebuie să stea: dreptatea, adevărul și dragostea.

În problema greco-catolică:
— adevărul e că un decret stalinist abuziv ne-a suprimat libertatea;
— adevărul e că Biserica ortodoxă ne-a ocupat bisericile, confiscate de către decretul stalinist, și ne-a luat credincioșii. Adevăr incontestabil.

Tot adevărat e și faptul că ortodocșii, refuzînd să restituie bunurile, manifestă voința de a prelungi efectele abuzive ale unui decret stalinist, care n-ar fi fost imaginabil fără prezența trupelor sovietice.

Drept este ca să se facă restituirea integrală a bunurilor confiscate prin Decretul 333/1948. Fiind un abuz, el este nul de drept și în efecte. Ca atare, situația noastră legală este cea avută înainte de 1948.

În problema maghiară:
— adevărul este că ei există pe pămîntul Transilvaniei;

— adevărul este că, fiind oameni și subiecți de drepturi, în mod legitim trebuie să li se satisfacă acele drepturi care nu produc prejudicii aproapelui și statului înălțurului cărui trăiesc.

Recunoașterea acestor adevăruri și a drepturilor ce decurg din aceste adevăruri nu vor putea fi realizate decât dacă problema e tratată în spirit creștin.

Consider că existența unei morale creștine catolice și ortodoxe, identice în principii lor, în noi în țară, ar fi sursa cea mai fecundă în găsirea formulei de conviețuire.

Așa cum românii din Blaj nu arboră tricoulul românesc pe catedrală, sub stăpînirea maghiară, și ne-am purtat portul național cu mîndrie, trebuie să înțelegem că și ungurii doresc același lucru, și să ne împăcăm cu ideea că dezvoltarea unei

spiritualități și culturii proprii e legitimă, iar ei trebuie să renunțe la manifestări excesive în această direcție, manifestări care ar putea ligăna sentimentele românești, demnitatea națională românească.

Atunci cînd vom reuși să punem înțelegerea reciprocă, inspirată de trăirea învățării lui Cristos, mai presus de naționalismul extremist, coexistența între români și unguri, din divergență se va transforma în emulație, cele două popoare avînd aptitudini complementare și aceleași drepturi față de pămîntul pe care îl locuiesc.

Materialismul s-a dovedit incapabil să valorifice aceste resurse ale sufletului românesc. O dominantă creștină a celor două națiuni conlocuitoră ar oferi factorului politic de la noi din țară, (altul decât cel marxist) senza pe care guvernele de pînă acum n-au știut s-o valorifice.

Acesta e o declarație de principii. Iată acum câteva fapte care ilustrează o falsă soluție pe care încearcă s-o pună în aplicare guvernul, ca și în cazul Timișoarei.

Ca și în cazul Timișoarei, unde pentru a diminua implicarea criminală a securității și a armatei, se recurge la minciună, la denaturarea realității, reducîndu-se la minimum numărul morților, făcînd să dispară vinovații, pentru ca în acest fel, autoritatea de stat să beneficieze în continuare de sprijinul acelui aparat opresiv.

În acest fel apare situația absurdă că avem victime, dar fără asasinii.

La fel cu situația din Tirgu-Mureș. Se minimalizează proporțiile tragediei de acolo, pentru a infatîșare mai onorabilă a situației de la noi în fața opiniei publice, dar prin aceasta nemulțumiri locale sînt iritate și incitate împotriva autorităților care denaturează realitatea. Ei nu pot fi induși în eroare de aceste prezentări deghizate ale realității și nu pot să nu constate că actuala conducere recurge la aceeași denaturare și inducere în eroare ale opiniei publice interne și internaționale, ca și cea din trecut.

Acestă atitudine, departe de a favoriza șansele unei soluționări favorabile, sporește tensiunile, punînd sub obroc un foc ce riscă a izbucni mai violent decât pînă acum.

Ambele părți constată că autoritățile tratează problema fără principialitate, fără autoritate și fără acel spirit al adevărului, care singur poate convinge. Oamenii sînt sătul de minciună și înșelăciune. Oamenii vor sinceritate, adevăr și echitate.

TERTULIAN LANGA

Vicar episcopal greco-catolic de Cluj

Înțelepciunea reciprocă

Tristă viață a sufletului și minții noastre ar fi aceea presupunînd că iubirea de propria națiune înseamnă fortamente ura față de celelalte nații. Altfel spus, că abia ura, susținută și intoleranța față de alții dovedesc cât de mult îi iubim pe ai noștri. O asemenea stare de spirit caracterizează, pe cât se pare, hoardele preistorice de homoșterici, comportamentul fascist și, prin experiența noastră recentă, demagogia și practica cenzurată.

Să ne aducem aminte că după război ocupantul sovietic a încercat cu perseverență să ne erodeze ființa națională, sub principii unui dubios „internationalism proletar” care marea (rău, dar nu fără oarece eficiență) marile naționalisme al fratelui de la răsărit și posesivitatea lui feroce în vremea aceea.

Dacă prin 1965, revenirea, fie și parțială, la sărbătorile și amintirile acestui pămînt a adus o unică de libertate și naturalitate, un răzori cu sine, ceea ce a urmat — deturnarea sentimentelor naționale în demagogie și prost gust, luncarea, apoi, într-o intoleranță tot mai intensă mergînd, terifiant, pînă la intoleranță față de orice formă de diversitate și viață, — n-au fost de natură să ne sincronizeze cu timpul și locul în care trăim. Dar așa cum ocupația post-belică nu s-a putut atinge convingerile patriotice, nici nebunia ultimelor decenii nu a răpit în general omenilor o măsură justă a acestor sentimente. Ceea ce s-a întâmplat la Tirgu-Mureș e dovada neapuse de tristă că fostul regim nu a rămas pentru toată lumea fără consecință. Credeam că o jumătate de secol de suferință absurdă ne înfrățise pe noi și naționalitățile noastre. Credeam că în noi crescuse pe tăcute înțelepciunea reciprocă.

Dacă au fost, cu o evidentă rea intenție, răscolite amintiri și miluri și resentimente, pînă cînd am ajuns la teribila explozie în lanț pe străzile unui peș frumos oraș: Tirgu Mureș — atunci singele care a ajuns să se verse din orbire trebuie să ne limpezească în sfîrșit vederea.

Nu se pune problema că riscăm Ar-

dealul — nici în text, nici în context — ci problema păcii din țară. Problema să ne afirmăm drepturile cu claritate și să cunoaștem, nu să considerăm de la sine înțeles, care sînt drepturile în cazul special al minorităților. Caz special nu e cetățenii egali în fața legilor și țării, ci în sensul că ei sînt, în cadrul unei naționalități, purtătorii unei limbi și culturii diferite, fiind tot de aceeași teritoriu — spre bucuria diversității noastre. Sistem cu toții creștini, sens în care pentru noi străna nici n-ar trebui să existe. Tine de fiecare din noi să detectăm zvonul minciunos și provocarea. Tine de fiecare din noi să preferăm deschiderea spre o înțelegere. Acum sîntem totuși în alt timp și tîne de noi cum îl construim.

În seara TV din 27 martie, printre alte momente transilvane, patru tirgu-mureșeni de ambe nații, înregistrați în studioul de la București, depun o tulburătoare mărturie despre sentimentul lor că o forță obscură își face jocul, despre teama și suspiciunea instalate între oameni. Scriitorul și traducătorul Elitio József ne cheamă, cu un demăi și discret patetism, să ne apărăm fiecare și laolaltă prin conștiință, prin forța spirituală, împotriva acestei puteri malefice care de fapt ne amenință în chip serios viitorul. „Înțelepciunea nu este nici ereditară, nici molișitoare”, spunea un remarcabil bulgar transplantat în Franța, Tsvetan Todorov: „La înțelepciune poți ajunge într-o măsură sau alta, dar întotdeauna pe cont propriu — și nu automat prin faptul că aparții unui grup ori unui stat. Cel mai bun regim din lume nu e decât cel mai puțin rău și chiar dacă trăiești în el, încă îți rămîne totul de făcut. A învăța să trăiești împreună cu ceilalți face parte din această înțelepciune”.

Adevăratul patriotism în stări de criză își are sensul activ: din dragoste de țară și din grijă față de propriul nostru viitor, astăzi trebuie să ne mobilizăm forțele împotriva tendințelor care ne trag înapoi, spre exclusivism, întinocare și, de fapt, pierderea libertății.

IOANA IERONIM

Manual complet de violență în stradă

Camera video pune istoria la îndemîna tuturor. Evenimentele nu mai așteaptă croniciarii de a doua zi, ele se înregistrează pe loc și se transmit cîndodată în direct. Obiective puternice și operatori luți de mîină în translocare aduc în planul prim oricel detaliu, fără a cruța pe nimeni, fără a ocăli inconvenabilul, cîntînd aproape (dacă nu în mod explicit) șocantul și exosul. Martori oculari prin procură, anasă, în camere cu draperii și perdele, cu covoraș și mobilă pluşată, găsim resurse pentru orice fel de mărturie.

Am văzut, pe mai multă dintre noi, o secvență înregistrată — cred marti 29 martie — la Tirgu Mureș. Camera video o undeva sus, pe terasa unei clădiri înalte. Pe caldarîmul constînt ca teatru al confruntărilor urbane se miscă o multime nu prea deasă. Oamenii se regrupează repede pentru o urmărire. La colțul unui zid e prins un lină care încearcă să fugă, băut și aruncat inert în mijlocul străzii. Camera paginează fără artificii și fără nici o precauție pentru un eventual privitor sensibil lovitură care i se dă cu o bară lungă, ca la un antrenament de arte marțiale. Obiectivul rămîne fixat asupra scenei și vedem cu toții un cadru de care ficțiunea cinematografică a abuzat: mina colui lovit alunecă de pe piept și se imobilizează.

Exercițiul didactic nu se termină însă aici. Privitorii manevrează înregistrarea video. Secvența e parcursă în sens invers, reluată de mai multe ori în sens direct, imaginea îngheată în momentele cheie, se memorează poziții, culori, alinute; în cele din urmă cadrul este oprit definitiv cu o fracțiune de moment înainte loviturii. Începe analiza. Unde sînt așezate taberele adverse? Cine e în dreapta și cine este în stînga ecranului? În ce parte alerăgă tinărul? De ce neam e? De ce neam sînt cei ce l-au prins? De ce a ajuns în cîmpul adversar? E oare „al nostru” — asta înseamnă că cei ce îl lovesc sînt „ai lor” și confirmă astlor o consecvență îndelungată în vio-

lolență. E mai bine oare să fi fost „ai lor”, plătind astfel, de unul singur, pentru a-grestuni și violențe neispășite?

Așa începe numărătorea. Scorul nu poate fi niciodată încheiat. De cite ori nu e convingător pentru oricare dintre fracțiuni, numărătorea se reia, se pun la socoteală evenimentele de ieri, sau din ultima săptămîină, din ultimele luni, de ani, de decenii, de secole. Pe ecran a rămîne imaginea unei violențe particulare, o înfruntare între oameni reali, care s-au privit, s-au atins, s-au lovit, s-au omorât poate. Ce relevantă mai pot avea argumentele experiențelor colective, scorurile, memoria frustrărilor și rivalităților suprapuse timp de secole?

Angelișmul politicului face cu insuficiență apel la ceea ce ar trebui să fie conviețuire și bină înțelegere, vecinătate pasnică, respect reciproc și toleranță și rămină ineficace în fața sensibilizărilor extreme și hiperbolei, singur vehicul al imaginației colective și vehicul sigur al violenței. Confrunțați cu asocieri exclusive, cu înrapăcitate, de pacificare a autorității și cu lipsa de relevanță a istoriei, ce oare poate feri ființa noastră intelectuală de raporturi potențial infernale dacă nu refuzul, deliberat, în momentul ultimei instanțe, al inumanului?

Frenesia ucigătoare a evenimentelor de la Tirgu Mureș mă inspăimîntă mai puțin cu recrudescența a unor conflicte istorice cit o încarnare brutală a spiritului totalitar. Prinși în capcana dihotomiilor exclusive — „sau eu sau el” — ignorînd imperativul drepturilor omului, în mijlocul confuziei care ne face să ne scotim eliberați, de răspunderea noastră pentru trecut, ultimă că detotalizarea este un proces care ne privește pe fiecare. Ea cere o conversație profundă în raporturile cu instanțele imediate ale vieții noastre într-o lume pe care o putem acum doar întrezări cu eliberată și plurivalentă.

MARIANA CELAC

Magyar Napló

1990. MĂRCIUS 22.

Revista „Magyar Napló” (Jurnal Maghiar) a scriitorilor din Ungaria, publică în nr. 12/22 martie a.c. ceea ce se numește materializarea unei idei: un supliment „22”, de opt pagini, cuprînzînd selecțiuni din articolele publicate de revista noastră. Miniantologia este coordonată de Gusztáv Molnár, traduceri sînt semnate de László Csiki, Rudolf Némethi, Sándor Tóth (și antologator). Fapt de cultură, merit să rispească necunoștința de cauză (dissemînd vrăjba), această „ediție comună” vede lumina tiparului într-o clipă de cumpănă pentru ceea ce se numește dialog, intercunoaștere, și efectele sale: pretuire, stimă, încredere reciprocă. Joi, 21 martie, la sediul Uniunii Scriitorilor din

Budapesta a avut loc festivitatea de lansare a editiei, în prezența domnului ÁRPAD GONCZ, președintele Uniunii Scriitorilor din Ungaria, a realizatorilor revistei și a numeroși scriitori și intelectuali, interesați de stabilirea unor relații de colaborare între cele două culturi. Au avut loc discuții, alii teoretice (despre rolul intelectualilor în procesul de democratizare al celor două țări și de integrare armonioasă într-o Europă de mine), cit și practice (de realizare a unor traduceri reciproce din domeniul literaturii și al științelor umane). Din delegația română au fost prezenți: Mircea Dinulescu, Gabriel Lăiceanu, Gabriela Adămeșteanu, Sorin Antohi, Thomas Kleininger, Alin Teodorescu.

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

„VĂZUTĂ” DE AL. MARGHILOMAN ȘI I. G. DUCA

În urmă cu 72 de ani — la 27 Martie 1918 — Sfatul Țării de la Chișinău — forum suprem în Republică — a consfințit ACTUL UNIRII :

„In numele neamului Basarabiei, Sfatul Țării declară că Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru și Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadetele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama sa România.

Trăiesc unirea Basarabiei cu România de-a pururi și totdeauna !
Președintele Statului Țării, **Ion Ianculeț**
Vice-președinte, **Pan Halippa**
Secretarul Statului Țării, **I. Buzdugan**

La acea vreme, guvernul României era condus de Alexandru Marghiloman, care a avut onoarea să ia act de Hotărârea Sfatului Țării, în chiar ziua proclamării Unirii. Premierul Marghiloman sosise la Chișinău însoțit de generalul C. Hirjeu — ministru de război și ad-interim la lucrările publice, I. Mitilăneșu — ministrul justiției, generalul I. Mircescu, colonelul N. Condeseșcu, Andrei Corțeanu, P. Gîrleşteanu ș.a.

Invitat la solemnitatea din cadrul Sfatului Țării după ce matural corp votase Actul Unirii, Alexandru Marghiloman a declarat :
„În numele poporului român și al regelui său majestatea sa Ferdinand I, în act de hotărârea Sfatului Țării și proclamarea Basarabiei unită, de data aceasta pentru totdeauna, cu România una și nedivizibilă.”

În pe nedrept ultimele sale Note Poli-

tee, Alexandru Marghiloman a consemnat atât evenimentele petrecute în ziua de 27 Martie la Chișinău, cât și solemnitatea remiterii în mâinile șefului statului român a Actului Unirii, la 30 martie 1918, în Iași.

La rîndul său, cunoscutul fruntaș al Partidului Național Liberal, I. G. Duca a ținut să însereze în culebrelile sale Memorii unele date și fapte legale de Actul Unirii Basarabiei cu România. Însesăvârșite lui I. G. Duca fiind ale unui om politic care, desti opozant al guvernului marghilomanist, nu pregetea să abordeze istoricul act de pe pozițiile intereselor naționale ale statului unitar român.
În fragmentele pe care le redăm mai jos, ambii memorialiști aduc în discuție o seamă de personalități pe care nu le vom adnota în texte. Acestea sînt : Petru Cazacu — membru în Sfatul Țării ; arhimandritul Gurie — vice-ministru pentru culte ; C. Meisner — ministrul Industriei și comerțului ; Daniel Ciugureanu — membru marcant în Sfatul Țării ; baronul Fasciotti — ministrul Italiei în România ; Sir George Barclay — ministrul Angliei în România ; Ch. Wopicka — ministrul S.U.A. în România ; Saint-Aulaire — ministrul Franței în România.

STELIAN NEAGOE

AL. MARGHILOMAN

NOTE POLITICE

„27 Martie (9 Aprilie) 1918 — Chișinău — [...] Ne dăcem la Cercul militar ; un coai foarte bine servit. Toți generali și ofițerii superiori prezenti. Așteptăm cu înfrigurare. Pe la 7 colonelul Condeseșcu vine să anunțe că putem merge la Sfat, căci se începe desputerea votului. Prin 80 de voturi se hotărâse că votul va avea loc prin apel nominal și deschis. Când urcăm scările, în mijlocul unei emoțiuni de nedescris, ni se anunță că prin 86 voturi, contra 3, plus 26 abțineri, Unirea a fost votată. Vreau să felicit pe C. Stere : o eriză de lucrări îl aruncă în brațele mele. Cazacu plînge. Generalii se îmbrățișează cu deputații. Hirjeu, cu ochii umezi îmi spune că nu va uita niciodată că i-am permis să trăiască alături de mine acoastă oră de neuitat. Toți sînt așa de mișcați încît nu pot vorbi. Eu însuși, amintindu-mi tot ce m-au făcut să îndur, nu pot să desciestesc dinții.

În sfîrșit, ședința solemnă trebuie să înceapă. De data asta sosim cu escortă de cavalerie și cu toți generali. Înconju-rații de ei intrăm în sală, luminată ca ziua și întesată de lume.
Incuțel proclamă votul și declară că Adunarea (au lipseau decît 13 deputați), a adoptat deciziunea blocului moldovenească să se unească cu România. — Mă urc la tribună și declar că «în numele poporului român și al regelui său m.s. Fer-

dinand I (ovațiunii) iau act de hotărârea Sfatului și proclam Basarabia unită, de data aceasta pentru totdeauna, cu România una și nedivizibilă» (E adevărată frenesia). Adaug : «Să ne inclinăm în fața genului rasei noastre care a permis poporului Basarabiei să-și păstreze via, printr-o veacuri, scintila care la prima suflare a libertății a aprins inimile lor, și să salutăm adînc pe acești oameni (arătînd pe cei de la guvern), care fără preocupări egoiste, putînd să rămîie conducătorii unui stat, au voit mai bine să fie servitorii unei națiuni.»

Ne ducem apoi la Catedrală, unde Gurie, după ce a ținut o scurtă cuvîntare și a proclamat pe rege și pe regină suverani ai țării, a slujit un Te-Deum. Foarte multă lume.

La ora 9 în sala Cazinoului dau un priz de 229 iactunuri Sfatului Țării și notabililor orășului. Toată lumea, inclusiv proprietarii mari, au primit cu grabă invitațiunea mea.

Părăsesc Chișinăul la 1 dimineata.

[...] 30 Martie (12 Aprilie) 1918 — Scribări în clădirea basarabenilor : Inculeț, ministrul, Stere și Halippa. — La 10 ore primire la gară, mulțime mare, aclamațiuni — Cortegiul pentru a merge la Mitropolie : fiecare ministru la în trăsura sa un coleg basarabean. La 11 jum., sosirea Curtii ; perechea regală în trăsură a la

Daumont. Foarte frumos Te-Deum. Mulțime în biserică ca și afară ; foarte bun cor. Liberalii au venit toți, chiar și Brătianu ; foștii conservatori s-au abținut toți. Doamna D. Grecescu s-a însărcinat, prin fata care mi-o arată, să anunțe acoastă abținere. D-ilor se plîng că n-au primit invitațiuni, care de altfel nu s-au trimis nimănui.

După un cerc ținut la Palatul Metropolitan, revista trupelor pe strada Ștefan cel Mare. Ce ținută mărească și ce adevărată faptura de oameni erau acești soldați : ochii vii, fata bronzată, înfățișarea despicată. — La 1 și un sfert dejun la Palat. Toastul regelui. Mă întrebuse dacă trebuia să-l fie și i-am încurajat cu țările ; atunci : «Haidem, je prends mon courage à deux mains». — După aceea îmi spune : «N-am moștenit darul cuvîntului, dar ceea ce spun, spun din toată inima» — Inculeț a avut voie să răspundă. A lăudat scrisoarea publică în Monitor, prin care regele ardează moștile sale Obștilor țărănești și a dat regelui titlul de Christianiski-Karoli («Regele țărănilor»).

După masă regele decorează pe basarabeni. Stere e numit mare ofițer al «Stelei». Mulțumeste călduros. Regele e de o rară veselie și foarte familiar.

La 3 jum. manifestații. Se joacă Hora Unirii. Principesele se coboară în stradă cu cîțiva basarabeni și o joacă printre popor.

La 8 jum. dau un priz în sufrageria mitropolitului. Meisner mă laudă în toastul lui. E prima oară că românii par a-si da seama că am luat parte cu ceva în marele act care s-a îndeplinit !

I. G. DUCA

MEMORII

„Pe cînd se negocia pacea de la București, s-a desăvîrșit și Unirea Basarabiei. Zic s-a desăvîrșit, fiindcă de fapt de cînd se prăbușise Rusia, această unire era virtuală implinită. Așa se înfățișa ea în conștiința tuturor, nu numai dincoace dar și dincolo de Prut. Nici un moment exponenții mișcării naționale din Basarabia nu și-au închipuit că, proclamînd Republica independentă basarabeană, ei constituie un stat menit să rămînă cu a-

devărat independent. În concepția lor, acoastă neatîrnare și această Republică nu erau decît primul act al Unirii dorite, fi-rești și fatale cu patria mamă. Din ziua în care toate provinciile nerusești din împărăția țarilor își recitigau independența, devenind iar state libere, Basarabia nu putea avea altă soartă decît aceea de a se reintoarce la România. Dacă faptul a suferit oarecare întîrzieri era numai din motive de oportuni-

tate, în sine problema era rezolvată, irevocabil și indiscutabil rezolvată. Intr-adevăr, cît timp subzista o aparență măcar de front rusesc, noi ne opunem ca Unirea să fie proclamată în mod formal, pentru ca Aliații să nu ne poată învinui că am contribuit noi, printr-un gest al nostru, la retragerea rușilor din luptă.

După ce am trimis armatele noastre în Basarabia la începutul lui Ianuarie, era evident că Unirea era chiar implinită, totuși nu am vrut nici atunci să-i dăm o concretizare formală, ca să nu apară în afara opiniei publice mondiale ca o cucerire prin arme, cînd interesul cauzei cerea neapărat un act voit și liber consimțit de către populația basarabeană, pe baza principiului autodeterminării popoarelor.

Tot astfel, cînd generalul Averescu a venit la putere, Inculeț și Ciugureanu, nerăbdători să pună capăt acestei situații schivoase, au sosit la Iași ca să grăbescă Actul Unirii. Generalul Averescu cu drept cuvînt le-a cerut să-și mai amine, căci începuse tratativele de pace, iar Puterile Centrale îi cereau Dobrogea și, ca să justifice cererea lor, îi ofereau Basarabia în schimb. Un guvern român nu putea însă transforma Basarabia în obiect de compensație. În fata temeiniei acestui argument cei dintîi s-au inclinat frații noștri basarabeni.

Cînd pierderea Dobrogei a fost un fapt îndeplinit, nu mai era nici un motiv să se mai întîrzie proclamarea oficială și solemnă a Unirii și înă cum în chin firesc ca a avut loc în Chișinău la 27 Martie 1918.

Am aflat în urmă de Inculeț că în ședința Consiliului de Miniștri de la 23 martie, cînd Marghiloman a cerut colegilor săi basarabeni să plice la Chișinău spre a parcedea la Actul Unirii, au fost oarecare sovăleli. Halippa, cu desăvîrșire apolitică, a consimțit imediat, Ciugureanu a cerut să se țină seama de părerea lui Inculeț, iar acesta a solicitat 24 de ore de gîndire. De ce ? Fiindcă, năncrăzător în concepțiile conservatoare ale lui Marghiloman, voia să aibă garanții formale

în privința reformei agrare și a votului universal și, în al doilea rînd, fiindcă voia să se asigure că la pacea generală o între făcută scuma cu aprobarea Puterilor Centrale nu va influența în rău asupra hotărîrilor finale ale Aliaților. Inculeț, mai inteligent decît tovarășii lui, își dădea perfect seama că adevărată hartă a Europei de mine se va stabili numai la pacea generală. În consecință, el s-a dus înainte de a-și da răspunsul la Fasciotti, la Barclay, la Wopicka și la Saint-Aulaire. E interesant de notat diferențele de atitudine : Fasciotti nu numai că nu a consimțit, dar i-a spus lui Inculeț că basarabeni nu ar trebui să-și închipuie că Rusia nu va renvia. Barclay i-a zis : «faceți cum credeți». Rămîie și azi o enigmă dacă răspunsul lui Sir George exprima indiferența Imperiului Britanic în chestia Basarabiei, sau indiferența lui personală. Wopicka i-a asigurat de tot sprînjul Statelor Unite și de întreaga lui simpatie. Intrucît fiind cea de origine, cauza independenței tuturor micilor națiuni europene îi era cu deosebire scumpă, Saint-Aulaire i-a comunicat că Franța este de acord.

Soarta Dobrogei fiind hotărîtă, Inculeț s-a mai dus și la Brătianu, care, la rîndul său l-a îndemnat să proclame fără întîrzieri Unirea. Probabil că de acolo a provenit însă pe urmă legenda că Inculeț a fost un adversar al Unirii. În vreme ce dînsul a vrut numai al cu drept cuvînt să o îngrădească de maximum de garanții.

[...] De bună seamă însă că în vremurile întunecate pe care ne era dat să le trăim atunci la Iași, ziua în care Inculeț și Ciugureanu au venit cu Actul Unirii a fost o zi de nădejde și de înălțare și că Te-Deumul de la Mitropolie, în care am sărbătorit acest mare act istoric, va rămîie pururea întipărit în amintirea acelor ce au avut fericirea să ia parte la el. Interesant a fost și banchetul de la Palat, unde Inculeț, ridicînd paharul pentru rege, i-a botezat Regele Țărănilor».

Florin Iaru

Strada și numărul

Pe strada Nufecilor, o stradă culturală a Bucureștiului, dacă vii dintre Catedrala Sf. Iosif și reușești să treci de demonstrații (pe vremuri solicitanții) de la Ministerul Învățământului, dai de o firmă-reclamă; Cartea Românească. Pentru scriitori, asociația mentală se face mai degrabă cu editura, pentru cititori, cu librăria. Ce știau mai puțin, era că în acest perimetru se afla un loc cu o neobișnuită importanță în viața literaților: depozitul de cărți. Librăria, nefiind ea patronată de C.L.B., putea să deplaseze acul din sfera comercială spre literară (dacă ar fi vrut, chiar pe criteriul scrierilor valorice), din sfera impunere spre opțiune (s-am văzut în rafturi „magistralele opere”, obligatorii în alte părți). Acolo și se mai curățau ochii. Nici lucrătorii nu semănau cu niște comercianți. De fapt, librăria și depozitul ei ofereau locuri de muncă unor poeți, prozatori, care nu erau făcuți pentru învățământ (aproape singurele repartiții în afară de cele din securitate).

Florin Iaru, prin Iova, constată: „Cei care am fugit din învățământ n-am avut născut pentru asta, pentru că era o distanță din ce în ce mai mare între ceea ce predam și ceea ce scriam pe hârtie”.

Dar sîntem încă în București. Florin Iaru ne spune: „Asta (munca în librărie) era un fel de refugiu, pentru că eram în afară circuitului industrial, singurul în care mai puteam intra. Eu cel puțin, nefiind membru de partid, n-aveam acces la nici un fel de redacție, sau la nici un fel de revistă, nici măcar sub formă de corector oarecare. Intimplarea a făcut să ajung aici. Imi pregăteam actele să mă fac primitiv-distribuitoare în industrie și am trecut pe la minister să-mi leu aprobarea, pentru angajare sub pregătire. Nedeleciu m-a văzut și m-a întrebat: „Nu vrei să fii gestionar?”. De ce nu? Trebuie să încerci orice”.

Din Stancu repetă istoria: „La un an după ce a venit, Iaru m-a întrebat: „Nu vrei să fii muncitor-cărat?”. Și patru ani am fost muncitor-necalificat, manipulant (D). După plecarea lui Nedeleciu, am ajuns librar”.

Ei da, C.R. era un loc rival. Confirmă Iaru: „Multă lume s-a bătut pe poartile astea. Când a plecat Stancu la librărie, în cărător au candidat Ion Bogdan Lefter, Bogdan Ghiu, Gigi Iova”.

Între atitea bătălii s-a ales amfizionul Iaru, al unui club neînregistrat (deplădă cum înțelegem cuvîntul) și fără program. Modul lui de existență era un „happening de fiecare zi” (după expresia gazdei) un underground.

Florin Iaru: „Da, mulți au comentat că la librărie și în subsolul ei ai să înțelegi protipondada. Chiar un imprudent emigrant a făcut o declarație care ne-a costat. La un post străin de radio a spus că aici la Cartea Românească se mai string tinerii pentru a pune țara la cale. Era Călin Mihailescu. După asta, a venit o imediată căutare, anchetare. Nu știu dacă am, sau am avut microfoane. Și dacă am, ar fi fost și așa spunea cu voce tare ce spuneam și în subsol”.

Din ’83 au venit poezii o sută de oameni, constant. Aici se înțelegeau colegii, cu care mai puteam vorbi. Nouă ne-au fost interzise cenele și atunci chiar era nevoie de o astfel de legătură”.

Securitatea ne-a întrerupt (cenaclul)

Din Stancu: „Probabil, dacă ar fi continuat să existe Cenaclul de Lună, n-ar fi cădată atîta amputare”.

Istoria desființării cenaclului are hazul ei, mai ales relatată de domnul Nicolae Manolescu: „A dispărut în 1983 în urma unei hotărîri a Cenaclului universitar de partid. Nouă nu ni s-a spus direct, ca să nu ne tocheză, probabil. La reluarea stagiunii de primăvară, ba

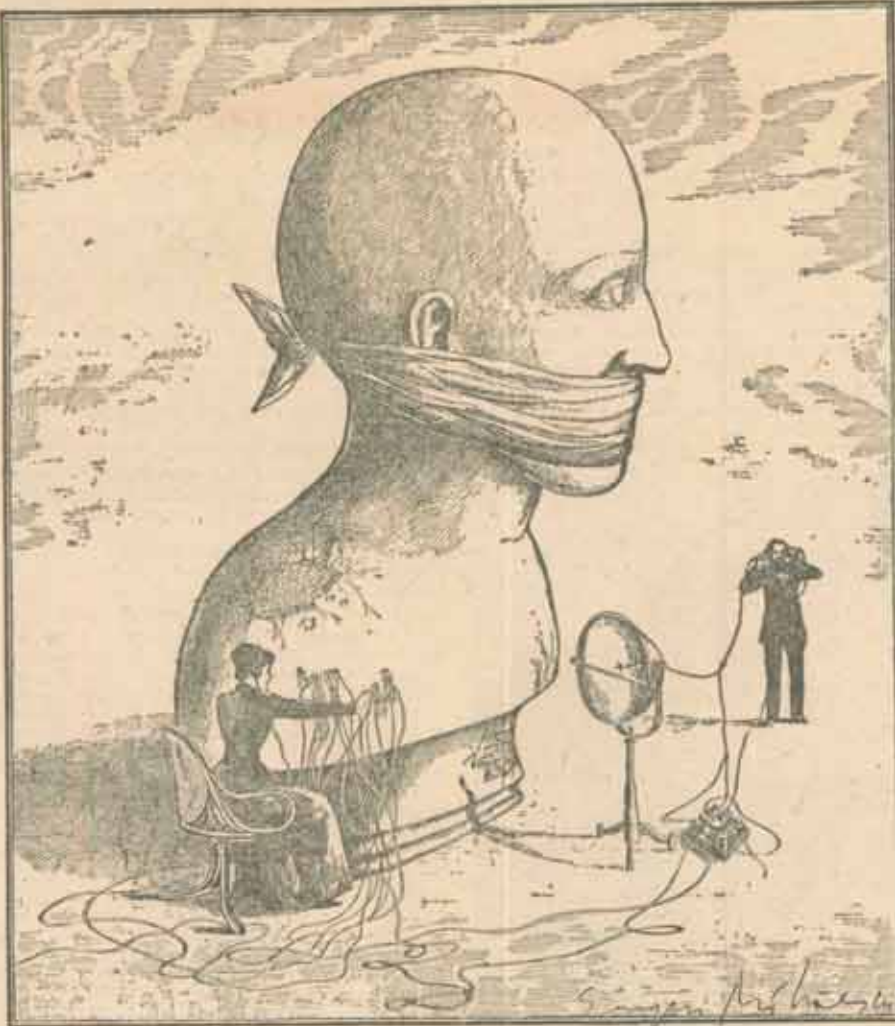
n-aveau să-l, ba era înclaudă. Pînă la urmă m-am dus la Oltaria Clăticeț, secretara cu propagandă și am dedus din discuție că pur și simplu nu mai poate să... și mă sfătuisă să mă duc la C.C., la care am întrebat-o ironic dacă n-ar fi bine să mă duc la ton. Bobu personal, pentru că ei răspunde de securitatea pe linie de partid și securitatea ne-a interzis cenaclul. S-a făcut că n-aude, după care mi-a mai dat o soluție: „Poate dacă ai intra în partid am reuși să-l salvăm” (cenaclul). Atunci i-am dat o replică pe care n-a auzit-o: Cum doamnă, acum, la spartul țigului? Cenaclul a avut și un al doilea moment: Radu Călin Cristea, primul conducător al cenaclului din partea studenților după trei ani de Bihor la o școală, s-a întors în București și s-a an-

pe ce să fie dat afară, pînă la urmă i-au luat trei grade din leafă și cu asta s-a terminat tot”.

Incheind paranteza, simțim într-adevăr efortul oficialilor de a marginaliza tot ceea ce arăta a avea relief. În Florin Iaru ne lămurim definitiv: „Noi eram oameni care nu puteam accede la viața publică și retragerea era practic forțată. N-am fi vrut să dăm cu tifa vieții sociale, dar nu exista posibilitatea de a vorbi în public despre ce te doare sau te interesează”.

Din poruncă

Încerc să mai aflu câte ceva despre întâlnirile spontane din depozit. Îi ascult pe Iaru și Stancu.

gajat metodist la clubul Rapid. El a descoperit acolo, o doamnă foarte drăguță și pitorească, doamna Pungan, soția ambasadorului și ministrului, directoroarea Institutului de transporturi de pe linia C.F.R. Ea, din puțin nobilism și bătălie la cap de R. C. Cristea, a acceptat să organizeze un cenaclu. Ea l-am prevenit pe Radu că e bine să o plinem în țand; noi venim de unde venim, securitatea ne va găsi repede. El m-a deconsiliat, eu am trecut peste asta și i-am spus: „Doamnă, stii, s-ar putea să vină după noi unii din membrii Cenaclului de Lună, care a fost la Universitate, n-a prea plăcut oficialităților”. Ea a ris, a spus că nu-i nimic. Era fermecută și fermecătoare în același timp. După două trei zile înseamnă absolut senzațional (lume multă, înregistrări, a citit Doinaș, niște poezii care n-au putut să apară decît după revoluție), bineînțeles că a apărut securitatea. Cristea era cli-

D. S.: „Veneau oameni din provincie, care nu știau de unde să-l ia pe Nedeleciu sau pe Iaru. Aici îi găseau și aproape stour, pe mulți alții”.

F. I.: „De la Timișoara, Cluj, Iași. Se opreau de la gară drept aici. Începeau discuțiile, telefoanele, ne căutam între noi, puneam la cale articole, poezii. O făceam destul de mascat, pentru că ori rapoartele securității, ori ale altcuiva denunțau acest loc, ca pe unul de intruziv și, de două ori pe an, surubul se strîngea. Mi se puneau în vedere să nu ne mai întâlnim, că aici e gestiona, că se jură. Într-adevăr s-a furat, dar nu de către prietenii mei. Am descoperit asta mai târziu. Duminecile, sau în sîmbetele libere, pătrundeau aici diverși indivizi în civil, care controlau birourile și intrau peste tot. Ori dacă întâlneau cărți, bani, de ce să nu pună mina? Nu puteam face nici o reclamă niciieri. Chiar librăria a avut dificultăți. La mă-

sutele acelea, ne mai strîngeam, și iar la o jumătate de an, apărea ordinul să se disperse mulțimea aceea de fumători, băutori, cofegii și polauragii. Mi se puneau în vedere să nu facem politică s.a.m.d.”

Nu am avut constința unei vîntorîții care să ne facă să ne ascundem, să ne instituiam într-o societate secretă. Din-potrivă, am avut convingerea că facem pe față, sau că vorbim pe față și că problemele politicii nu se rup de cele ale literaturii, artei. Separarea politicii de celelalte probleme economice, culturale, sociale, duce la o fetișizare a lui, în sensul cel rău”.

I-am întrebat ce lume mai roboră în depozit în afară de optzeciști?

F. I.: „Intrare aveau aici și domni Soră, Paleologu, Mircea Horia Simionescu, Venescu, cereau cite o carte și rămîneau. Costache Olăreanu cel puțin, semna condica. Ne povestea anafaturile cu transcendentalii, Virgil Mazilescu săracu, Dumnezeu să-l ierte, venea și el aici. Se ascundea. Mai fumam, mai vorbeam. La un moment dat a apărut și un fost deținut politic. Nu l-am știut nicidecum numele pentru că se prezenta în așa fel încît să nu înțelegem. Fusese coleg de celulă cu Steinhart și Cioran. Cunoștea un unchi al Gabrielei Adamestienu. Ștefan Tănase trecea destul de rar pe aici și era preocupat de politică. El a început să se organizeze de un an și ceva; pînă atunci era un singularic. În afară de acest high-life aveam de-a face cu celeitarii. Cuvîntul lor de ordine era: Eu. Nu înnebunau cu cine le-a furat ideile, cu cele zecincisprezece romane scrise. Îi pasam lui Nedeleciu, Nedeleciu mie și eu făceam figura confidentului care nu înțelege nimic: Iaru cu capul în nori, e poet, ce vrei? Mai veneau și cei doi-trei tipi dubioși. Atunci făceam semnele de trecere pe discuțiile intelectuale. Dar prezența lor nu avea importanță, pentru că aici se purtau birfele. Cărtile se judecau mai rău decît în presă. Chiar dacă un autor era celebru, cartea lui nu mai scăpa dacă nu era bună”.

Bucurie și teamă

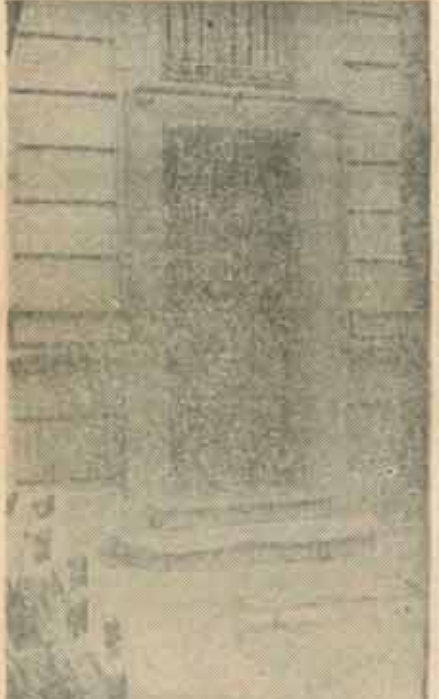
Dacă pe umerii de gazdă ai lui Iaru apăsa povara altor existențe, să vedem cum se simțeau aici vizitatorii, chiar și singularicii. Ștefan Tănase: „Desigur compania plăcută o pășeam în subsolul lui Iaru. După 1983 n-am mai reușit să-mi public manuserialele. La Florin Iaru mă duceam cu bucurie, dar și cu teamă. Acolo era un viespar. El era un amfizion spiritual, sareatic și exploziv, un temperament înromod pentru un om mai deșezat, mai rigid. Dar erau și destui informatori acolo”.

În compania lui Iaru, care e un calamburgiu de clasă, limbile se dezlegau, polemicele erau curente și nimeni nu reușea să fiind un monolog pentru că după trei cuvinte Iaru îl întrerupea, ca să spună ei ceva vesel. Această veselie ne-a făcut destul de mult bine sub dictatură, ca și destul de mult rău. Bine, pentru că adesea ne puteam țese din tensiuni insuportabile în planul creației și în planul existenței noastre de fiecare zi decît prin aceste scînteie. Pe de altă parte, ne-a făcut rău, fiindcă adesea, tenstunții consumîndu-se în vorbe de spirit, nu mai vedeam că trebuie să și facem ceva! Să nu ne limităm la a rîde, de noi înșine în primul rînd. Am frecventat cîțiva ani acest loc, uneori mai intens, alte ori mai rar. De obicei mergeam cînd nu scriam. Cînd scriam, nu mai apăream nici la Casa Scriitorilor, dispărăm din circuit. În subsolul lui Iaru, întotdeauna am găsit un prieten interesant, aproape nicidecum n-am plecat fără să mă bucur de o întâlnire cu prietenul meu Mușina de plădă, care mi-e foarte drag, sau cu alți apropiați cum e Bogdan Ghiu. Pentru

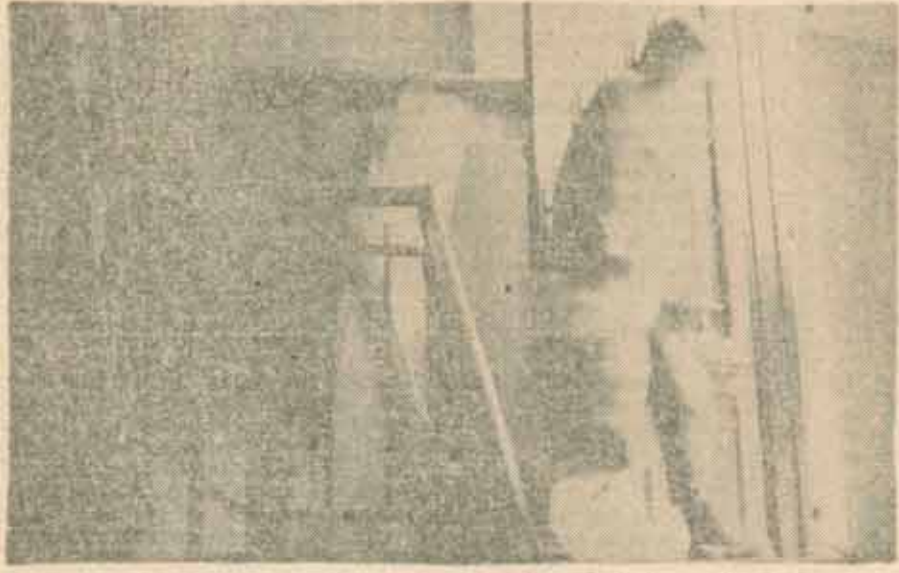

mine era și o problemă de existență. Deci mă duceam acolo și ca să fac pe scriitorul, ca să intru măcar în conștiința prietenilor mei. Să le spun că scriu, că n-am renunțat. În ultima vreme când eram urmărit de securitate, mă duceam acolo ca ei să știe că sint liber și viu".

Literatură și prietenie. Totuși Subsolul era mai mult decît altul. Pe oameni îi lega ceva aici, dincolo de lanții fizici ai unui grup spiritual. Cum vedea Stelian Tănase „ceva-ul”?

S. T.: „A existat o coeziune în sensul că toți aveam mari dificultăți de a ne face simțită prezența în viața publică. Textele noastre apăreau foarte greu, ciușite. Eu am refuzat să-mi ciușesc cărțile, motiv pentru care nu le-am publicat. Niciodată nu mi-am propus să scriu adevărul. Un scriitor nu face

istorie, nu face documentar. Un scriitor încearcă să surprindă starea unui popor, a unei generații, a unei epoci. El asta face, dar nu ca adevăr. El trebuie să transforme materia în care lucrează în valoare. El pleacă de la adevăr. Adevărul e subsumat, în interior. Pleacă de la adevăr, ca de la un fapt obligato-

riu al creației sale. De aici încolo, încorporat, el face ceva cu asta. Mă întorc; n-am acceptat să tai.”

Cel mai mic zgomot

Domnule Stelian Tănase, coborînd în beci, aveți și sentimentul că frecvența e o elită?

S. T.: „Refuz conceptul oricărei elite spirituale. Cred că trebuie să fi un bun profesionist, în principal. Adică treaba pe care o faci s-o faci bine s-au să nu te apuci de ea. Dacă nu încerci cînd scrii să faci concurență clasicii, valorilor, atunci nu te apuci de scris.”

Pentru că am ajuns la planul creației, partea cea mai densă a vieții unui scriitor să facem o întrebare „Curții CR.” Mussolini-lui:

S. T.: „Eu pot spune că am scris o carte în spatele altor cărți. De exemplu „Corpurile iluminate”, care o să apară anul acesta, în sfîrșit. Am scris-o citînd și rîbindu-l foarte mult pe Plaubert, pe Tolstoi în „Ana Karenina”, „Play-back”, am scris, rîbindu-l foarte mult pe Gogol în „Suflete moarte”. Sub această taută m-am înscris. Cred că scriitorul nu inventează teme, el reia teme ale culturii, vine cu marea cultură și o rediscută. Există fericiții (dar prea puțini), care vin cu o temă. Demonismul gogolian, problema existenței la Gogol, care pe mine mă obseda (ce este și ce nu este? marea întrebare), am reluat-o și am pus-o în discuție, încercînd să dau o viziune opozițională a comunismului românesc, în „Play-back”. Acum am scris un roman care o să apară în străinătate și apoi în România, „Jacob Imperul”, în care mă întorc la problema răului care însușește comunismul. Cînd spun comunism, nu deduc că am scris un roman ideologic. Nu sînt dostoevskian. Sînt pentru curățenia discursului literar, neamștecat cu cel filosofic, ideologic, social.”

Pe gazele le-am întrebat dacă pot scrie în decoul înghesuit de cărți și traversat mereu de oameni ai C.R.?

F. I.: „În orice condiții poți să scrii și să publici. Există o poveste a lui Aziz Nesin dacă nu mă-nșel. Cele mai bune condiții apar cînd nu ai timp și condiții. Atunci îți scrii cărțile mai bune.

Cînd începi să ai condiții, cărțile încep să sufere. Eu așa cred.”

Ultima propoziție a fost adăugată la privirea dezaprobativă a lui Stanciu.

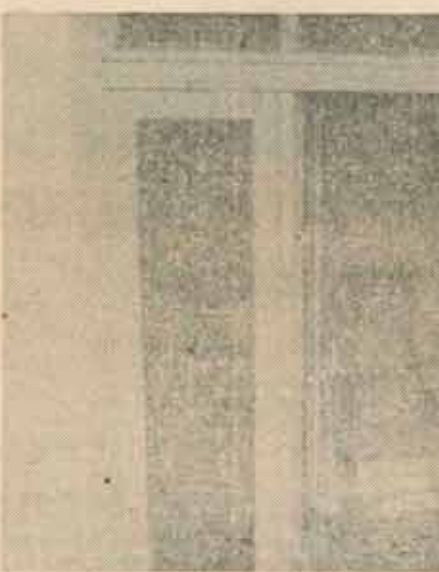
D. S.: „Nu pot să scriu dacă aud cel mai mic zgomot. Trebuie să merg acasă să-mi spal creierul două ore, să intru într-o anumită stare. De altfel, scriu în

pat. După cum spune André Breton, poezia ca și dragostea se face în pat. În ce privește slujba aici, o fac pentru liniștea mea. Am în trecut vreo patru ani de șomaj. Atunci am scris și cel mai puțin. Nu-mi permitea starea psihică. Trebuia să mă glădesc cu ce cumpăr a doua și o pine. În fond, eu regret dispariția mecenatului.”

Haideti să deplasăm discuția spre cel de-al doilea factor al existenței unei cărți: receptarea, publicul.

F. I.: „Primii cititori sînt prietenii. Ei sînt și cei mai răi. Au posibilitatea de a avea cea mai apropiată legătură cu textul, cuvîntul. În ce privește publicul larg, și cînd în literatură sau artă elementul de opoziție și persoana în loc de operă. Îi cumpărau pe Păunescu la orice preț; în contra exemplu pe Eliade. „Istoria religiilor”, în 40-50 mii de exemplare, nu putea fi găsită de cei real interesați. Dar Heidegger, în 45 mii de exemplare! El are în Apus 5 mii de cititori, în România — 45 mii. Fraților! ori sîntem poporul genial, ori sîntem poporul ales. Nu sîntem nici una, nici alta. Cred că sîntem normali. Sau cel puțin, sper. Acum e mania ziarelor. Fenomen de început de lume. Lucrurile se vor cerne și se va trece spre preocupări de mai mare normalitate. Cîi privește autorul, el scrie și scria pentru a fi citit. De aceea și alții vinovăție în jur.”

S. T.: „Eu nu mă glădesc la cititor. Romanul, în sine, trebuie să fie o performanță. Și tehnică, și estetică, și o mare trăire. Poate că nu scriu cu gîndul la public, pentru că am fost dresat de rechea cenzură să nu scriu pentru a apărea și acum am o mentalitate de alergător de unul singur. Scriu cărți. Indiferent ce gîndesc despre mine un redactor, indiferent că n-ajung la cititor. Problema e să scrii cărți, să comunici cu oamenii situați în punctul lor de vedere, încercînd să ai acea înțelegere pentru individul care trăiește o viață. Poate acum nu se mai înțelege bine, și în viitor nu se va mai înțelege deloc. Cînd erau comunistii la putere, faptul că acești oameni simpli, care au făcut revoluția, nu erau exprimați nici în instituțiile politice, dar nici în literatură în cea mai mare parte, a fost o evidență. Eu am simțit lucrul

acesta, că trebuie să-l exprimi pe cei care n-o pot face. În plus, a scris roman, înseamnă a avea înțelegerea intrinsecă a schimbării sociale.

Ce ai în sertar ?

Poate completările din literatura română de azi, stau ascunse. Avem o literatură de sertar? Să-l întrebăm pe poetul Florin Iaru. S-ar putea ca el, din deosebitul Cărții Românești, să aibă acces la culise.

F. I.: „Poate puțini au cîte ceva prin sertar. Toți care au scris, nu scriu cu speranța și încercările de a publica. Stanciu a început în „Colectiv debutanților” în '81. Din '84 se tot chinuiește să-și predoa cartea și să fie acceptată. La fel, Alexandru Mugina. S-a rădănit, a trimis memoriul, pentru a fi publicat așa cum scriese. Eu la fel, m-am bătut, Magdalena Ghica, la fel. Cîntărescu a fost ajutat de plăcerea chiar și a „lectorului”, pentru a învinge.

Deci scriitorul scrie pentru a comunica, deși ceea ce comunică e un lucru foarte obscur! De aceea eu nu cred în autorii care n-au încercat să publice, sau care au abandonat. Sînt mulți care au teorie că acest popor trebuie lăsat în bezna. Adică toată lumea trebuie să-și atîndă manuscrisele, mai ales cele de valoare, pentru a lăsa o bezna culturală peste această țară. Ori tocmai încercarea tuturor a fost de a nu lăsa în bezna, iar părerea mea este că această cultură, într-o perioadă comunistă nu e de aruncat la cos. În primul rînd poezia va supraviețui, mai puțin romanetele. Romanetele se vor degrada mai ușor, din cauza acelei slăbi-

Gheorghe Iova

eiuni de a evita porțiunile ale realului, sau ale afectivului, pe care cenzura nu le accepta. Deși păreau curajoase. Înainte erau, acum sînt mai puțin curajoase.”

În vinzoleala de azi, primul îl are lucrativul. Cum va ieși cultura română din confruntare?

F. I.: „Va ieși dacă nu va trece în sistemul privat, atît de repede pe cît o vrea presa și opoziția. Cred că trebuie să păstrăm o oarecare doză de grijă socială, de tip suedez, sau de tip nordic. Acolo, invenția în cultură se face pe baza unui principiu, care nu lasă cultura să moară. Statul ar trebui să păstreze autoapărarea zonei culturale. În anii cincizeci literatură a fost asimilată ideologiei. A devenit o anexă. Așa-ziii profesioniști erau plătiți cu salarii împărțite pentru a face

propagandă. Pentru un scriitor e nedrept să fie plătit pentru un subprodukt. Dar nici să fi plătit miserabil pentru un efort intelectual nu e corect. Oamenii de o mai înaltă condiție au încercat să păstreze în formele vechi statutare, a unui avansaj pentru cultură, în forme subterane. E foarte ciudat ce spun, dar mă rog, asta e convingerea mea.”

Există un epilog al Subsolului Iaru?

F. I.: „După 22 Decembrie nu ne-am oprit să ne strîngem aici. Dimpotrivă, o facem și mergem exact la fel ca înainte. Un om normal, sau care tinde spre normalitate, trebuie să nu se schimbe. Se schimbă numai cei care au să-și reproșeze foarte multe lucruri sau cei care nu au tăria să-și ducă personalitatea pînă la capăt. Eu sper că nu m-am schimbat și nici prietenii mei care vin aici nu sînt alții.”

Domnule Stelian Tănase, veți mai coborî în locul „marginalizat”?

S. T.: „Dacă Iaru nu mai este acolo, eu nu mă mai duc.”

Nu, Florin Iaru n-a părăsit încă acest spațiu al contrastelor. Chiar dacă vizitele prietenilor sînt mai scurte, chiar dacă el însuși trage o fugă pe străzi să vadă pulsul zilei, sau urcă în redacție să bată la masină un articol fulminant, Iaru se întoarce. Pentru „Underground”-ul din strada Nufereilor, cea mai bună descripție s-ar face din cuvintele amfitrionului său:

„Spre deosebire de creația în singurătate, aici ai posibilitatea partenerului care să-ți dea replica și să te facă să-ți schimbi cuvintele sau ideile. Pentru că intelectual este cel sensibil la argumentele celuilalt, nu la presiunea celuilalt.”

Colaj realizat de MARINA MEZEI

O scrisoare a lui N. Steinhardt către Theodor Enescu

Iubite unchiule Toto,

Arist zi de zi, alternativ, la slujba oficială în capela latină și în bazilica bizantină, două lăcașuri așezate la capetele clădirii castelului ar fi mai corect) care constituie așezământul mănăstirii. E o experiență amețitoare: da, cuvântul cel mai potrivit acesta e. Iar amestecul vine dintr-acela că se poate constata deodată: a) perfectă identitate a conținutului slujbelor, a doctrinei; b) absolută diversitate a stilurilor. Pe cât este de limpede, evident, săritor în ochi, că e vorba de una și aceeași credință, pe atât este de neînțeleptă că modalitatea împinării cultului e cu totul și cu totul alta în cele două locuri. Da, stilul e cotirșitor. Da, ca și la McLuhan, conținutul e mai mult decât strict legat de stil, se confundă cu acesta. Mesajul e indisolubil legat de formă.

Iată de ce cuvântul amețitor e atât de potrivit: pentru că, fără de voie, te izbesc simultan două impresii (puternice) într-un total contradictoriu: simțământul (ecumenic) al perfecte unități doctrinare și simțământul absolut discrepant stilistic (însoțit de convingerea că stilul este de o importanță atât de irezistibilă, de o vigoare atât de semnificativă și semnificativă încât nu poate fi, la drept vorbind, desprins de fond, de esență).

Slujbele — mai e nevoie să spun? — sunt de altfel deopotrivă de frumoase, de fermecătoare, de nobile. Cel latin sobru, aprour pe luteran (asa e de cînd cu Vatican II și „le nouel office”), mai mult vorbit, rațional, preferînd lumina și albul, textele citite. Cel bizantin somptuos, înclinînd spre rugăciuni roștite în întinerie la lumina candelor și luminărilor, preferînd corurile, tainele, inefabilul, măreția.

Amețitoare e și pluralitatea graiurilor. Se slujește în elină, franceză, latină, slavonă, flamandă, rusă, germană, sîrbă, mai stiu eu ce! Poliglofia, aici, e fantastică; vorbesc toți toate limbile pămîntului și trec de la una la alta — în vremea slujbelor sau în conversații — cu o înțelegere spăimîntătoare, trecîndu-te — și ea — de la o „măscă” stilistică la alta ce nu poate să nu provoace,

MOTTO

„Dieu de tendresse,
donne-nous la paix,
aie pitie de nous”.

Chevetogne, 8 noiembrie '73

deasemenea, ameteala. (La Blaga mi-este gîndul mereu.)

La utrenia de ieri, în crasi-obscuritatea bazilicii bizantine (far de afară, în zori, nu pătrundea din ploaie, vînt și brumă, nici un strop de lumină), mă gîndeam de ce moartea e atât de grea pentru om. Pentru că, îmi spuneam (far corul cînta, pe slavonește, cu mare și blîndă, calmă dulceață), e aceluși cel mai singuratic, mai „insingurător” al vieții. La moarte, vrînd nevrînd, trebuie să ne asumăm în întregime pe noi înșine. Ca n'a l'air de rien? Ehe! perfectă singurătate, absoluta dispariție a celorlalți și a mediului inconjurător, noi, trăind, nu le putem concepe. Doar apropierea morții ni le scoate în evidență. În fata morții lucrul cel mai greu și mai teribil e această deplină singurătate și inextorabilitatea asumării sinelui și vieții noastre. E clipa bilanțului, clipa fetelei și necrutătoare contabilități. Poetul zicea: Nu de moarte mă cutremur ci de venicie ei. Eu aș spune mai degrabă: Nu de moarte... ei de mine. Mă aflu singur cu mine, numai eu; frică nu-mi este de Dumnezeu care e bun, de ieșirea din lume (unde pătimesc îndeeajuna), ci de a mă afla în totală izolare, singurătate, contopire cu mine însuși. Mallarmé: tel qu'en lui-même... Da, moartea ne pune deodată față în față cu noi înșine; și cit de străin (distă-l termenul) ne pare eul nostru, eul pe care acum va să-l asumăm, cu care va să ne identificăm, de care acum de-acum să răspundem, de care nu vom mai putea scăpa în nici un fel prin nici un paleativ ori subterfugiu (muncă, viciu, căsătorie, extaz, agitație s.a.m.d.)! Cu adevărat se vede că aici pe pămînt suntem străini și călători; înerez, din ce în ce mai urgentă, senzația că trebuie să re-întrez în sinea mea. Și asta-i tot una cu frica și tremurul.

Deocamdată însă, totul în juru-mi e numai splendoare. Vorba lui v. Dalthasar: die Herrlichkeit!

Te îmbrățișez, iubite unchiule Toto,
Al tău mult și sincer iubitor,

N. Steinhardt

„...aici...” sîn

Cuvioșiei sale Monahului N. Steinhardt. La un an de la trecere...

Frate Nicolae,

Iată un an de cînd ai trecut, pascal, dincolo, pe celălalt tărîm. Dragostea, oricît de paradoxal ar părea unora, ne ține mereu împreună, nedespărțiți. Bine a zis Înțeleptul biblic: „Iubirea ca moartea e de tare...” (Cîntarea cîntărilor, VIII, 6). Și trebuie spus că în Hristos, iubirea dîvind intrupată, iubirea e mai tare ca moartea, pentru că el a biruit moartea. Iar Cuvioșia Ta, Frate Nicolae, prin botez ai cunoscut această iubire dîvind.

Și uite așa, în această iubire ne simțim mereu „una”. Te port mereu în rugăciunea mea; în pomenire, la Dumneziasca Liturghie, cînd lau mirida-părticică din prescură, pe numele dumitale, o așez pe Sfîntul Disc la picioarele Sfîntului Agnă — „Mielul lui Dumnezeu Cel ce ridică păcatul lumii” (Ioan I, 29), iar după sfințirea Darurilor o trec în Sfîntul Potir, invocînd: „Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici, cu Cînatii Singele Tău, pentru rugăciunile Sfinților Tăi”.

Și ne întîlnim mereu în acel loc de unde pleacă orice întîlnire: în inimă, în memoria inimii. Aici e locul de tîlnă și de tîlc. Nu pot să nu-ți scriu, să nu-ți spun cit de vie este această memorie. Sînt peste 20 de ani de cînd, prin prietenul nostru comun Aurel Broșteanu, poftit de Stefan Neștescu, ne-am întîlnit în locuința lui din strada Maria Rosetti nr. 4. Eram împreună. Ședeam smerit, precum ai fost din fire și ai rămas mai departe, într-un colț al încăperii, mai în penumbră. Ascultai și rar rosteai cite un cuvînt. Îți receptam ecorurile inimii. Și, în această locuință modestă, dar plină de har, ne-am întîlnit adesea. Mai veneau: Dinu Pillat cu fiica și ginerele, matematicianul I. Marinescu, uneori Octav Onicescu... Convorbirile noastre se purtau asupra lui Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Toma de Aquino și mai ales Grigorie Palama.

Și apoi, s-au mutat pe rînd. Mai întîi, Dinu Pillat, prin 1975, în urma unei pătimiri „dăruite” de anii petrecuți în temnițele obidei neamului. I-a venit apoi rîndul lui Stefan Neștescu în 1979. L-am petrecut la locul de odihnă. Mi-aduc aminte cum s-a evocat dimensiunile spirituale ale vieții Alexandru Paleologu. Trec adesea pe la mormîntul lui, rostesc molitva pentru cei adormiți și sap tot mai adînc în memorie cuvintele tatălui lui I. Neștescu (+1901) înrustate adînc în piatră:

IN MORMÂNT NU TOȚI MURIM
CUM ÎN TRAIU NU TOȚI TRĂIM
DE VREȚI MORȚI SĂ NU MURIM
CĂTAȚI VII CA SĂ TRĂIM!

În primele zile ale lui Ianuarie 1984 s-a săvîrșit și Aurel Broșteanu, frate și fiu de duhornicie, care a îmbinat simfonice spiritul dreptății, vocația omului de cultură și o credință luminată profund de Logos.

Au trecut alți cinci ani și te-ai mutat și Cuvioșia Ta. Iar odată cu acest eveniment usuc, aducerile amînte mă cercetează tot mai mult. Cum aș putea uita evocarea intrării în marea experiență spirituală a temniței: demnitatea neîntinată a tatălui Cuvioșiei Tale; dialogul purtat cu „mai marii” acestei instituții „umane”. Și, mai adînc, acolo, în acel loc „privilegiat”, dialogul cu Dumnezeu care a dus la acel moment crucial al vieții Cuvioșiei Tale: Botezul în Hristos. Era și nu era cînd intru totul asemănător cu Botezul temnicerului din Filipi, evocat de Sf. Ap. Pavel care se mărturisește pe sine: „Iar la miezul nopții, Pavel și Sila, rugîndu-se, laudau pe Dumnezeu în cîntări, iar cei ce erau în temniță îi ascultau...” (Fapto XVI, 25—33).

Și, peerlulit cu acest „dar al Duhului Sfînt”, cit de rodnic ne era mereu dialogul nostru, mai ales în Taina Sfîntei Mărturisiri. Simțeam ne-grăit, pe viu, această lege a existenței: comuniunea creatoare. Altfel spus, nevoia imperioasă a fiecăruia de comuniune cu celălalt și sensul creator autentic, inalienabil al acestei comuniuni, izvorit și girat de comuniunea cu Dumnezeu. Cit de mult te pîngeai cu smerenie de „talantul nerodit”: deși ai rodit mereu și ai hrănit și vei hrăni atîtea suflete.

Ți-a mai fost dăruit în viață încă un moment tot crucial părăsind „chipul trecător” al acestei lumi, ai îmbrăcat „chipul monahal”, chip de „pelerin al absolutului”, după expresia lui Leon Bloy. Și acest eveniment haric și-a înnoit încă viața și și-a sporit oporul lucrării, mai ales în Biserică. Semnătura a devenit acum și mai bogată și mai variată, făcîndu-te deopotrivă și „semăntor” și „secerîtor” și „secerător”. Numeroșii proși care te-au prohodit la vremea săvîrșirii, îți aduceau ofranda recunoștinței lor pentru noul scris, acum și teologic.

În aprilie 1986, înainte de Florii, se săvîrșea din viață Mircea Eliade. Cit te-ai străduit și cum am pregătit împreună ca, deodată, paralel cu slujba de la Chicago și noi la Sf. Silvestru, săvîrșind-o în același timp, să-i purtăm în harul rugăciunii numele înaintea Bunului Dumnezeu. Și au fost la slujbă mulți prieteni de duk, împreună cu sora celui trecut în veșnicie, Corina. În fiecare an, tot împreună, purtam grija sacră a acestei pomeniri-parastas la care participau personalități române, ale unor ambasade străine. În ultimul an ambasadorul țării prietene — Olanda. Cită durere în inima mea că de această dată nu mai erai trupește printre noi.

Acum, între alte gînduri multe, doar unul singur. În parabola despre „bogatul nemilos și săracul Lazăr”, Iisus, Mintuitorul nostru, revelează și acest lucru de taină extraordinar: „Cel odinioară bogat, ajuns dincolo, în tad, ridicîndu-și ochii, fiind în chinuri, a văzut de departe pe Avraam și pe Lazăr în sinul lui...” După ce imploră miță părintelui Avraam și a lui Lazăr, mai zice: „Rogu-te Părinte, trimite-l pe Lazăr în casa tatălui meu, căci am cinci frați, să le spună lor acestea (pătimirile), ca să nu mai vină și ei în acest loc de chin” (Luca XVI, 23—28). Sărmanul fost bogat și ticălos gîndea, de acolo, cu dușoșie la frații lui...

Dar Cuvioșia Ta, suflet sărac și de bogății și de relele acestui veac, cum nu te-ai gîndit la noi, frați-pelerini încă pe acest tărîm... Așa cum și noi ne gîndim mereu la Cuvioșia Ta și astfel sîntem totdeauna împreună în Hristosul-Iubire.

Fratele Cuvioșiei Tale
Părintele CONSTANTIN (GALERIU)

tem străini și călători...

Cu Nicolae Steinhardt am fost coleg de școală la liceul Spiru Haret, el fiind cu cîteva ani mai mic decît Constantin Noica și Barbu Brezianu, care la rîndul lor au fost cu 2, 3 ani mai mici decît mine, deși în aceeași clasă, cu cei doi din urmă, eu intrînd prin colaurile județului Iași în timpul primului război mondial, în satul Tîndărel, fără școală pe atunci (1917).

Cu Steinhardt m-am împrietenit mult mai tîrziu, ba chiar am figurat în aceeași boxă. Jurist prin învățatură, s-a dovedit pînă la urmă a fi un om toabă de carte, și nespuse de fecund în a scrie cartea după carte, strecurînd în ele tot felul de înțepături și gânduri îndrăznețe cu subtilități și abilitate, înzestrînd în acest fel cenzura aprigă și vigilență din trecutul nu prea îndepărtat.

Din scrisul abundent și plin de sevă al lui Nicolae Steinhardt desprind cîteva rînduri pe care, cu admirație pentru curajul autorului, le-am citit în revista „Familia” din decembrie 1987 (ar merita citit articolul în întregime). Transcriu din acest articol intitu-

lat sfidător și fără pic de teamă: „Taina libertății”: „Comentîndu-i pe Hegel și Platon, filozoful englez Karl R. Popper observă că pentru amîndoi «oamenii care se supun unei forțe superioare sau nu mor mai degrabă decît să se supună unui bandit înarmat sunt din fire, robi înnașcuți care n-au parte decît de ceea ce merită».

Aserțiunea i se pare lui Popper exagerată și reacționară. Să-mi fie îngăduit a crede că nu-i cituși de puțin așa. Oare progresul se confundă cu lașitatea? Sunt războiul defensiv și legitima apărare, născociri ale minții retrograde? Nu voi înceta să tot repet — luînd asupra-mi riscul de a fi socotit maniac și obsedat — că taina libertății nu-i alta decît curajul de a înfrunta moartea. Cel atacat are întotdeauna dreptul (și datorita) să se apere. A ceda agresiunii ori șantajului nu înseamnă altceva decît a te învovă cu sclavia. Faimoasele «împrejurări» (subînțeles: atenuante, justificative) nu-s decît pretexte, scuze ori șiretlicuri ale misellei (în înțelesul vechi al cuvîntului, ba și în cel nou), frazcoologie

cu iz și pretenții sociologice, vorbe frumoase menite a încurca lucruri simple, Șantajul, dintre toate, e fărădelegea cea mai odioasă și mai respingătoare — alături de turnătoare —, n-ai face jocul e totuna cu a-l aproba, a-l răspîndi, a i te face părtaş. Hegel și Platon au deplină dreptate. Formularea lor este aspră, însă diagnosticul lor e lucid. Popperul care nu rezistă cînd e atacat ori individului care pentru a scăpa cu viață (ori nerănit ori nebatut) dă ascultare pretențiilor unui bandit îl se potrivește de minune calificativul care lui Popper i se pare exagerat. Nu și lui Brice Parain, filozoful francez pe care nu mă satur a-l cita: «Trebuie să știi să plătești: dacă vrei să fii liber se impune să nu-ți fie frică de moarte».

Am rămas uluit citînd aceste îndemnuri belicoase ale lui Steinhardt, nu pentru că nu-l credeam pe acesta capabil să spună adevărul pe față, ci de teamă că va fi imediat arestat. Mai ales că scriitorul articolului la care mă refer făcuse cîteva ani de pușcărie alături de C. Noica, Dinu Pillat, Alecu Paleologu, Al. O.

Teodoreanu, Theodor Enescu, Vladimir Streinu, Marietta Sadova și alții pentru completarea unui grup limitat la 25 de persoane. Steinhardt a fost odată chemat la securitate deoarece ținea un jurnal (bineînțeles considerat primejdios și confiscat). De la cine s-o fi aflat? Dumnezeu știe! Spre a trăi viața în rugăciune N. Steinhardt s-a călugărit, fiind numit bibliotecar la mănăstirea Rohia (Maramureș). Acolo a adus omul cîteva cărți căpătate de la Mircea Eliade, Emil Cioran, Alexandru Ciordanescu etc. etc. ce i s-au trimis din străinătate de către prietenii lui din Paris sau Madrid. Într-o bună zi, un grup de literați, dintre care cîteva buni prieteni, în excursie prin Maramureș, s-au abătut pe la Rohia ca să-l vadă pe amicul și colegul lor scriitor, devenit călugăr, dar membru mai departe al Uniunii Scriitorilor. Steinhardt a continuat, după ce s-a călugărit, să scrie pe la diferite reviste și să publice cărți despre care unii critici au scris nespuse de elogios. Revenind la grupul de scriitori în vizită la Rohia, Steinhardt le-a dat o gustare, după care

l-a invitat în bibliotecă unde nu stat la taifas. La un moment dat, călugărul a deschis sertarul lui secret cu tot felul de giuvaere bibliofile spre a suscita interesul prietenilor. Peste cîteva zile Steinhardt se pomenește cu doi securiști „cultivați” care îi cer să vadă și ei cărțile străine ascunse în sertarul secret. Călugărul a rămas perplex dîndu-și seama că unul dintre excursioniștii prieteni ce-l vizitaseră l-a pîrlit. A fost invitat la securitate unde a fost supus unui lung interogatoriu, după care totul s-a limitat la confiscarea cărților cu precizia. Unde or fi care? Drept urmare, N. Steinhardt, și-a văzut ultima lui carte apărută cu barbăre tăieturi de o conzură necruțătoare.

Nu mult după aceste întîmplări, călugărul de la Rohia a murit făcînd un infarct în drum spre București unde colegi de școală și cîteva prieteni îl așteptau în vederea unei aniversări.

Pentru mulți credincioși refugiu în lumea cealaltă e o izbăvitoare, supremă bucurie.

ARSAVIR ACTERIAN

Credinciosul monah...

L-am cunoscut în București. Venea la mănăstirea Antim unde locuim. Îmi spunea că, atunci cînd Părintele Mîna l-a botezat în închisoare numai cu un pahar cu apă, timp de opt zile — imediat după botez — a simțit o bucurie cerească. Nicolae n-a fost mai fericit ca atunci. Cînd a ieșit din închisoare și-a completat botezul la un preot din București.

Într-o zi mi-a propus — cu smerenia care îl caracteriza — să plecăm la Cluj și să rămînem cîteva timp la mănăstirea Rohia. Am luat avionul de la Băneasa și într-o oră am fost la Cluj. După ce a trecut pe la redacția revistei „Stenua”, am venit împreună la Prea Sfințitul Justinian Chira. Pe drum i-am propus să servim o prăjitură sau măcar un covrig. Cu multă delicatete și modestie m-a refuzat. Prea Sfințitul ne-a invitat la masă, dar monahul Nicolae nici nu s-a atins de papară. După masă mi-a spus cu sfială în glas că luna, miercuri și vinerea mîنینă numai seara.

Ajunși la mănăstirea Rohia, Părintele Stareț ne-a oferit o cameră cu două paturi. În timpul vecerniei, Părintele Nicolae îmi spune că vrea să se spovedească, pentru că — a doua zi — să se împărtășească. Reîntors în chilie, după ce ne-am citit rugăciunile celor ce merg spre somn, am adormit. Dar la miezul nopții Părintele Nicolae a scos un răcnet atît de fioros încît, după ce m-am trezit, am mai așteptat cîteva secunde și apoi i-am zis: „Părinte Nicolae, ce-ai visat?” — Val Părinte Paulin, terțiat-mă că v-am speriat. Îmi răspunse pe un ton rugător: — Nu-i nimic, dar ce s-a întîmplat? — Așa mi se întîmplă, Părinte Paulin, ori de cîte ori mă pregătesc să mă împărtășesc cu Sfințele Taine. A venit diavolul în vis și mă silea să mă întorc la păcatele mele din tinerețe. A venit diavolul în vis și mă silea să mă întorc la păcatele mele din tinerețe. Eu însă l-am răspuns hotărît: Nu. Atunci diavolul mi-a zis: Dacă nu vrei, am să te vrăjesc! Și în clipa aceea am răcnit”. Se lupta cu el însuși cu atîta hotărîre și tărie încît nu-și permitea nici glume și nici gânduri rele. Avea o comportare de sînt.

Îmi spunea că avusese un infarct și se aștepta în orice moment să treacă la cele veșnice. Și chiar îmi dăduse adresa unei verișoare din București ca, în cazul cînd se va întîmpla ceva, s-o anunț printr-o telegramă. Prin rugăciunea lui Iisus pe care o practica, prin posturile lui atît de riguroase, prin faptele lui bune și prin doza împărtășire, monahul Nicolae a acumulat acel Duh Sînt care îl lumina față și îl făcea fericit încă de pe pămînt.

Archim. PAULIN LECCA

Ultima carte a lui N. Steinhardt a fost, prin respectul curvenit scriitorului, *Escalo în timp și spațiu* (Cartea Românească).

Cea din urmă prezență editorială a sa, *Prin alții spre sine*, a fost un simularu de generozitate. Un act justitiar oprit la jumătatea drumului.

Într-o primă formă sumarul cuprindea: I. Studii și eseuri (alese) din revistele *Fundatiile Begale*, *Vremea și Libertatea*; II. O selecție din textele (revăzute de autor) tipărite în volume și III. Un capitol (amph) de inedite *Eu însuși și cîteva alții*. Între acestea o constelație de articole „la zi” consacrate muzicii, picturii și regizorilor, ultimelor apariții din țară și străinătate. Pagini autobiografice: note de călătorie și un dialog (din închisoare) cu Sergiu Al. George.

În legătură cu acesta N. Steinhardt afirma „cu o seninătate care sfida neantul” că va fi tipărit, în întregime, după moartea sa.

Cinci decenii de activitate scriitoricească (1936—1986) erau lucid reprezentate în selecția efectuată de autor cu maximă parcimonie.

Din prima secțiune — eseuri pu-

blicate între anii 1936—1947 — au rămas în afara volumului prin actualitatea lor „subversivă”: *Ștefan Zweig și dictatura*, *Gubernul autoritar*, *Liberalismul larg (Problema moderării și a violenței)*, *Fundamentul drepturilor naturale*, *Paralele. O analogie*, *Liberalism*, *Pragmatism și pluralism*. Aceste texte au fost cenzurate de „instructorul” consiliului. Cit privește celelalte capitole ale volumului, ele au fost procustian „operate” în incinta editurii conform criteriului: numai clasici, autori consacrați.

Din cea de a doua parte a antologiei au fost „excluzi” printre alții: *Em. Le Roy Ladurie: Teritoriul istoriei*, *Cum vorbea Istrate Miclescu*, *De la Dostoievski citire: Fețele tăcerii de Augustin Bazura*, *Dinu Pillat: Moartea la prezent și la trecut*, *Stendhal, istoria Marin Preda*, *Vili și morții*, *Heana Mălăncioiu*, *Treizeci și șase de portrete și un autportret: Octavian Pater*.

„Periculoase” erau și paginile de călătorie, așa încît au fost eliminate,

la rîndul lor, *Note necrologice de drum (septembrie 1979 — martie 1980)* și *Ineditul Suptiment la Note necrologice de călătorie*.

Ultimul capitol *Eu însuși și cîteva alții* a fost exclus „din principiu”. El nu a avut nici măcar șansa unei lecturi sumare. Studiile erau consacrate, în majoritate, tinerilor, printre ei: *Daniel Turcea*, *Florin Iaru*, *Magdalena Ghica*, *Grete Tartler*, *Radu Tucelescu*, pictorul *Ștefan Rămnicanu* și mulți, mulți alții.

Chiar și prima formă a copertei a fost cenzurată. O hartă a cerului cu semne zodiacale a fost înlocuită („s-ar putea interpreta”) cu un profil de Apollo, mai „poiziv” pare-se cu epoca singerosului „zeu”.

La sfîrșitul lunii octombrie, după lectura primei corecturi, îngrozit de acest „portret robot”, N. Steinhardt a vrut să renunțe la apariția volumului, asumîndu-și toate riscurile. Era însă prea tîrziu.

I-am trimis la începutul lui decembrie la Rohia cîteva exemplare. Apariția în această formă „prescur-

tată” cred că l-a accelerat sfîrșitul.

N. Steinhardt și-a renegat cartea confesîndu-se celor apropiați. Monahul „nedus la biserică” atunci cînd erau prădate „bunătățile spiritului” a sfîrșit cu revolta sa minia „omnipotentului” editor.

Întoarsă de la Rohia, la cîteva zile de la moartea lui N. Steinhardt, am primit un telefon care m-a înghețat. „N. Steinhardt și-a văzut corectura, a citit-o?” Da. „A semnat-o?” Am ezitat. „Să știi că bătrînul a fost un porc! Mîine să-mi aduci corectura. Vreau s-o văd și eu!”

Ce s-ar mai putea adăuga la această filă de istorie literară?

Opera lui N. Steinhardt, risipită cu generozitate, într-o jumătate de secol, își așteaptă editorul adevărat, leal și drept.

Monahul Nicolae ne-a părăsit în noaptea gres a neamului. Primăvara.

În decembrie, cutremurat, a murmurat odată cu noi: „Uite sînge, uite slavă / Uite mană, uite otravă. / Am fugit de pe Cruce. / Ia-mă în brațe și ascunde-mă bine”.

VIOLA VANCEA

ULTIMA CARTE

CU MIEZ ȘI FĂRĂ MIEZ

În vara anului 1971, între 2 și 5 august, Sanda Stolojan, venită din Franța, Dinu Noica și Nicu Steinhardt au făcut un pelerinaj prin Maramureș și Moldova de Sus, cu poposuri la Surdești, la Vad Sighet, la Voroneț, firește și printre celelalte ctitorii voievozilor. Într-unul dintre ultimele lor poposuri, Sanda Stolojan și-a rugat însoțitorii să vorbească în fața casetofonului.

— Filozoful, care nu mai scrisese versuri de pe băncile liceului „Spiru Haret” (atunci cind profesorul nostru de geometrie și literatură, Ion Barbu, îl sfătuisese să se lase de poezii și să se apuce de matematică și filosofie), deconectat în ambianța mănăstirească, a recitat

Trei poeme filosofice pentru Sanda (apărute mai târziu sub îngrijirea lui Gabriel Liiceanu).

După care, celălalt coleg de la „Spiru Haret” (și el eminent elev cu media 9 la toate materiile, și care atunci se numea nu doar Nicolae, ci și Aureliu II Steinhardt) a improvisat un scilpitor eseu în cinstea reșterii lor.

Transpunem pentru prima oară pe hirtie glasurile lor astăzi, la un an de la plecarea dintre noi a veșnicului călător și prieten — Nicu Steinhardt.

BARBU BREZIANU

S.: Noi și voi. Noi sîntem aceia care am venit. Voi ne-ați așteptat și ne-ați primit. A fost așa de simplu în aparență. A fost deajuns să ne zăim în mașină și să pornim. Pe noi drumurile ne-au dus fără grijă, aproape fără oprire. Lin și lunecător spre răsărit, spre voi care ne așteptați: la capătul drumului. Îndată, trecind cu ușurința cu care veadești un gest, firească, din lumea din care plecasem și în care venisem, ne-am instalat alături de voi și am început să spunem noi, vorbind de noi și de voi. Ce lucru mai natural, mai pe linia românească, decît această revenire în țară? Cîți Matei Damian nu s-au întors la Conu Dinu Mureșuleț, cel născut din familia de aliadați (vezi „Viața la țară”)? Era ca și cum ne-am fi întors de la studii lungi și îndrăgănite prin străinătăți, eteral studenți în-căruntăți — în ultima instanță — înapoi în farmecul dulce al naturii și al destinului bun, rău, irezistibil al țării. Înapoi în țară. Înapoi la voi, la noi. Iluzia s-a putut menține printr-o minune. Minunea a fost a tocurilor. A Mureșului, a Bucovinii, a bisericilor din țemu de prin acele sate, capii mulți și frumoși. A ctitorilor domnești și boieresti, a bisericilor zugrăvite cu sfinți și îngeri, pe dinăuntru și pe dinafară. A leșezilor sub care zac oasele celor din vremuri de glorie, de glorie pătată cu sânge și lapă crîncenă, dar de glorie. Am pășit astfel, direct, într-un trecut via în subconștientul nostru. Într-o tradiție. Și ne-am readus fără greutate, unul alături de altii, o minerie. Nici o mirare, deci, în faptul că ne-am uitat cu voi și ne-am zis noi.

Totul ar putea fi un adevăr măreț dacă nu ar fi un vis. Vis de însușiri strălucite, de glorie la umbra lui Ștefan cel Mare. De o parte Ștefan cel Mare, de o alta la micșorarea zidurilor pătate, turistii. Ștefan cel Mare admirat de turiști. Să fie aceasta adevărul adevărat? Ar fi trebuit să ne dea de bănuț tonul aceluia dintre voi care, de la început, cu încredințare, a vorbit de noi și voi. Amicul de aici care de la bun început, ne-a descoperit în voi, adică noi cei veniți din afară și noi, alții voi cei dinăuntru. Asemenea diavolului care derumeste ceea ce este unit, amicul melistofonic ne-a străcurat stropul de vânt deșpărțitor. Și pe tobulul turlilor noastre cu început să apară fluturii sulțici prin care zărim ceea ce numim realitatea. Voi zăriteți vîntul turcii. Alți veniți aici cu mîstoa plină cu vînturi, cu într-o țară unde nu s-ar putea cere treznicul. Unde oamenii ar fi rășiți de lume. Un fel de Patagonia din est. Alți veniți cum așeză turistii americani hotărîți să vadă Europa în tot zile. Vizitau trei-naștră biserici pe zi, cu ohiul în mîna — ne-a doborât amicul aceluia, făcînd să se nască în noi, cel dinafară, sentimentul unei vinovății față de lucrurile și de oamenii de aici, ne care îi vedeam din fața mașinii. Să fim noi aceia? Să murim în suflet ceea ce ar conștienta blestemul ce apară asupra turistilor? Lucrurile ar fi simple dacă ar fi așa. Noi am fi blestemații, iar voi vinovații. Dar iată că treaba se încurcă. Între lucrurile de aici, ne uide am oculii învredniți, au stîrniți în noi și noi — deveniți toți — ceva. Un sentiment, care ne-a unit. Am comunicat și am comunicat fără nici o rețineră. Ne-au apropiat contemplarea vechilor lăcașuri. Un ocol al Mănăstirii Neamțului ne-a sîrnat același enclavie față de cultura de aliadată. Nu s-a mirat lucrul acesta? Deci, noi nu sîntem niște călători ca oricare alții. Noi sîntem niște călători către obștii. Iar noi alți rămas la obștii. Deci, oricum, voi sînteti mai tari decît noi. Noi însă, am necesitat să gustăm otrava subtilă a întineririi. Căci este în beta dulce a evocării României, o cădere. O tragere înapoi. Sîntem acest lucru și totuși am venit. Veșterea, v-am oăstet ne voi, cel dinăuntru, care vă întrebati cu ce drept vă judecăm noi, cel dinafară. Să zicem că vă judecăm cu dreptul inimii, cu avantajul distanței la care trăim. Lăsați-ne să fim! — a strigat amicul nostru, cel care ne spîndăre ca nimeni altul, constiinta. Lăsați-ne să devenim într-o ființă. Lăsați-ne să vă judecăm! — strigăm noi, Să vă bîcuiim și noi, la rîndul nostru, cu urmele noastre. Pînă una alta, noi am venit și v-am răzut pe noi trăind-vă viața cea adevărată, mai departe, neschimba-

te. Și poate că din această confruntare cu voi, vom ieși cu cîștia, noi. Poate că ne vom regăsi. Poate ne vom pierde și mai de tot.

C. N.: Trei poeme filosofice pentru Sanda.

POEMUL ÎNTII

Lasă-mă să-ți amintesc, de gîndul filozofului antic ce se întreba: Cînd aduni pe unul cu unul, care unul se aducă cu

ruri multe. V-am chemat să vă redestep-lăm dorurile. Sau, poate, ați venit voi să ni le redestepati nouă. Poate ați venit voi să ne scoateți din statistică, în lumea într-astfel numărată în care ne știți, și unde totuși cite o fericire neverosimilă și de neasemuit, stăruie uneori cu noi, ca un înger pe peretele nord-estic al bisericilor. Ne-am reunit, atunci, o clipă, fără să știm bine, întocmai anticului, ceea ce este aceea o reunire. Și acum, după adunare, va veni amara scădere. Vă veți trage din acest „noi” lărgit. Veți pleca în statis-

spatiul natal. Pe unii aventura, riscul, bătaia vîntului. Pe alții, răsucirea în loc. Vraja cercului de cretă. Sîredelul care înaltea nemișos în adîncime. (Risipi...). Greutatea de a-ți aduce aminte ori greutatea, dimpotrivă, de a uita. Dorul or setea. Prea necuprinsa libertate ori prea apăsătoare mîrginire. Amețala vidului ori ameteala rafturilor prea pline. Și a căru durere e mai euminte? A zidarului Manole ori a ziditei lui neveste? Procese chimice subtile ne-au adus la același numitor de înțelepciune. Deopo-

celălalt? Care unul devine doi? Au stat muți matematicienii în fața unei asemenea întrebări, căci ei nu știu decît de mărul comutativ. Dar cînd prietenul înfrunște prietenul, și cînd v-am chemat sau cînd ne-ati chemat în exiliul vostru, ca să ne realizăm laolaltă, în fața turlii de la Surdești, sau în fața unui perete cu arborole lui Jesus, cine se aduna cu cine? Care prieten devenea doi? Sau, poate, făceam cu toții una sub mirare — în mîntă cum și exclamam. În fața peretelui de vest din Voroneț: „Nu am văzut nimic mai frumos”, tu, care potrecuseai toate frumusețile lumii. Pente, asadar, făceam acum una. Și veniam să ne adunăm cu bisericile, cu poezile și cu mormintele îngropate și ele. Dar atunci, țară, cine se aduna cu cine? Oare noi neținem în noi bisericile, bato-coriile de ani și cîteodată, ca acum, de o falsă glorie? Oare noi le vedeam? Ne minunam de ele? Ele se minunau să ne vadă pe noi, cei exilați de stornitate? Luminății, lămuriiți în ale esteticii și istoriei, oamnei de după patru sau cinci veacuri, care nu mai știu să se adune nici între ei, și nici cu peretii sau leșezele. V-am chemat ca să vă scoatem din statistică. Și ca să vă ajutăm să uitați de amara voastră fericire numărată. Sau, mai degrabă, de numărul vostru de ordi-ne, din ocol spațiu. Din acel hău în care alți pătruns. V-am chemat să vă aducem într-un spațiu închis, dar, unde lucrurile nu se numără, unde nu exista comutativitate și unde fiecare lucru este ceea ce este. În așa fel, încît oamneiilor de aici, le-a plăcut să vadă ființă și vrecere, plină și în lucruri și pietre, spu-nînd că: și muntele că-i munte, are do-

lica voastră, lăsînd ca noi să rămînem în statistica de aici. Dar, în timp ce tu-turor ne vor înregistra destinele alții, cu mașinile lor de calculat, de aici, de la noi, o toacă de biserică ne va aminti — unora aievea, altora pe magnetofon — că sîntem chemați să înfringem totuși statisticele. Și să prezățim, cu alți prietenii, rezășirea cea bună cînd nu vom ști dacă voi vă veți aduna nouă, celor rămași, sau dacă noi ne vom aduna vouă și ven-cului. Așa cum nu știu bine, acum, dragă prietenă, dacă ai venit aici ca să îmi ceri ceva, ca să îmi dai ceva sau, fără să o bănuiești, ca să asculti, seara, paginile pe care îi le citești din cartea căr-ților.

N. S.: Dragă Sanda, dragă Dinule; v-am ascultat vorbind despre noi și voi. Despre unul și doi. Despre locul acela tainic de-a „v-ati acunșelea” și de-a combinarea chimică ori adunarea acit-metică, în care nu se mai știe unde se află unitatea ori particula. Dacă există vreun caz în care principiul incertitudi-nii, pare, asadar, rostul și aplicarea, apoi acesta este. Știm oare, cu precizie, cine e „noi” și cine e „voi”? Putem oare pune degetul pe acel baston din tăbița din formula unu egal doi, care se preface deodată din înșingurat în cumulat? Cum de am putut deveni, la așa mare dis-tanță, alii de flugibii? de neidentici? Principiul de excludere al lui Pauli nu ni se aplică și noi? Sîntem oare, mai puțin prezățai decît infirmii electroni? Ne asemănăm, se identificăm, deoarece, pe căi extreme de felurite, am urmat la aceeași școală și am ajuns la același ne-statornic hotar. Pe unii i-a înțeleptii via-ța în surdina. Pe alții, viața pironită în trivă de smecherii, de rosemnati, de de simbitori, de participanti în tainice esențiale pentru care dăm mulțumită bu-nului Dumnezeu că nu ni le-a tinut ac-cunșe, lăsîndu-ne să orbocăm nestiutori în cerușu. Știlul este desigur altul. Ori-zontul altfel focalizat. Dar matrită e în funcție de fixitatea formulei moleculare, or de-a codului semiologic. Înțeleptirea la același nivel de intonație. Nivel, îndrăznesc a spune, ridicat. Dialogul, de aceea, de la sine se preschimbă în me-lodie, iar polifonia dorvăluie unitatea materiei din care se alcătuit sufletul fi-intoi omenesti, sub ceruri doosebite. În prezența unei dureri unice înzestrare cu darul nesfîrșitei diversificării. Cit de inutil era sfatul dat de Contele de Bro-glie: de-ați fi pe ghilotină, nu emigrați! De două ori inutil. Mai lăți că nimeni nu emigroază. E un fel de-a vorbi. Flo-care e pe veci implinită acolo unde s-a zămisit și-și cură umbra după el. În al-doilea rînd, toți emigroază. Chiar și cei care se pleacă. Ori care știu ca să se îm-potrivesc. Ori care, în noștre, de pe urma leșilor hazardului, nîmeresc a sta în loc de-a pleca. Voi și noi, asadar, e un artificiu de calcul. Un fel de-a vorbi. O ipoteză de lucru. Una dintre acele com-plicații spre care se îndreaptă știinta pentru a lămurii și a simplifica. Ne-am înțeleptit. Ne-am smecherit. Ne-am îm-bunătățit. Cei de mult timp în marile orașe ale Apusului, nițel mai nestiutori de situații abisale și limită. Mai naivi, așa zice, provinciali. Cei din birloz, cu orienturi mai largi. Mai mondiali. Mai planetari. Ca și eroina Agathe Christie

— Miss Marple, care nu își părăsise niciodată satul și, totuși, știa despre lume și meandrele și grozăviile ei, mai mult decât cei umbriați și colonelul seif al poliției iudicene.

Sando, și vorbit de Matei și de Conu Dinu Murguleț. Așa cum apăreau buniculul tău. Dar să știi, în a doua jumătate a secolului al 20-lea, relațiile sînt altele. Neapole este orașul copiilor. În la Comănești își are sălășul Dostoievski. De ce să ne fie rușine s-o spunăm. Ne

bucură, încă, și faptul că o înțelegi. Eram oare, din vezi, sortiți a ne cufunda numai în neînțelegeri? În prostie? În răutate? Unu și doi, eu și tu, noi și voi, da și nu, dialectica aceasta nu era scrisă să nu o depășim niciodată, din cosmarul ei nu ne puteam trezi? Ne era dat să nu auzim niciodată glasul care ne îmbie cu pacea și cu odihna sa? Dintre tainele cele mai simple și mai spălmîntătoare, dintre incertitudinile și contradicțiile, pe căi asculte și de fapt mult băștorești, glasul ne cheamă și pe noi la starea de liniște, pentru care am fost făurii de la început. Dați-mi, deci, voie dragii mei, să vă rog a înlocui pe „lei” și „voi” cu un „tu” care merse ne va lesa întru întîmpinare, spre a ne strînge remaninți, cumînți, îmblîniți, deșteptați, încrezători, în brațele sale iertătoare.

S.: Poți trece fără să vezi nimic, iar dacă te uși mai bine, iarăși, nu vezi nimic dincolo de ceea ce se vede. Trebuie să ai ochi buni și inimă înclinată spre simpatie, pentru a vedea după garduri. Dincolo de simplitatea rustică, de ornamentul naturii, Nimeni nu poate contesta dreptul fiicăruia de a crește flori și pomi. Exclami: „Ce bucolic!”. Nevoșimil este satul mîndștirii. Parcă vremea ar fi stat pe loc. Dar vremea n-a stat pe loc. Atunci cum este posibil? Uite așa! E posibil! E cu puțină să se schimbe totul, și stăpînirea și puterile și veacul și totuși, undeva de dedesubt, pe tăcute, să continue viața la modul românesc. Casa românească este o casă elastică. Cu cărări, cu sală, cu sălță, cu alte cărări mai doșnice. Cu uși, cu praguri, cu cardacuri. În casa românească se petrece, pe tăcute, ceva care seamănă a conspirație. Se trăiește la modul românesc. Pe un petec de pămînt se pot face multe. Și pentru flori și pentru grădini, pentru om. Din puțin se face mult. Iar omul este răbdător. Și așa, se leagă, pe nesimțite și pe nevăzute, glădată de azi. Și așa se strecoară românul. Altfel nu trebuia să steie turcul. Azi și-a schimbat stăpînul, dar reflexul cel vechi s-a dovedit mai departe reflexul cel sănătos. Să te strecoari prin raurile plasei este un joc vechi care cere experiență. Mai bine să nu se vadă nimic pe dinafară. Să fie drumul, tot la fel, nepietruit, gardurile drepte dar, nici prea drepte, căci ceea ce este drept se vede și e mai sănătos să nu se vadă. Căci drumul românesc este un drum ocolit. Trece printre livezi, pe sub streașini, coteste la deal, la vale, uneori îi pierzi urma. — așa spune poezia, cel cu spătiu mioritic. Te trezești în fundul curții, la casa omului unde te întîmpină fata cu părul despletit sau baba cu ochi de veșnică. Așa a fost de cînd e satul. Ascunzînd, potecile, cărările, au fost, ca și cordul, frate cu românul. La mîndștire, attea se mai pot vedea cu ochii. Curînd, însă nu se vor mai vedea căci, peste tot se latînde asfaltul, peste tot năvălesc autocarele. Dar, drumul românesc, cel ocolit, e mai tare decît nețecimen asfaltului. Drumul acesta s-a pregătit de mult. S-a adîncit. Și-a slăbit matca în suflul românului. Mai bine așa, liber pe dedesubt, decît o libertate mare, o fupidă grozavă cu ferma la poartă. Căci, cine știe, cine poate trece pe drum. Să lăsa drumul românesc la lumină! exclamă cu amără-

ciune cel din depărtare. Ei au părăsit matca și depărtîndu-se s-au ridicat în picioare. S-a frînt ceea, acolo, care nu se mai poate îndrepta — se lînguea pesimistii de peste țări și mări. Aici, la mîndștire, în lîutul acesta înconjurat de necoroșimil, te întrebi de nu cumva o fi ceva de spus într-un apărarea drumului cel ocolit. Fără să vezi, simți, cum cari lărași în bucolie, în natură, în bucurii mărunt dar reale, cum te dezchizi căzînd spre lucruri, cum îți scapă prîntre degete marile primăvă, cum te faci om. Om mărunt dar om. Om dar om mărunt. Și oftezi. Oftatul ancestrat transpus în veacul al 20-lea. Cîi de greu este și în același timp, cîi de ușor te redăsești pe drumul românesc cel ocolit.

C. N.: Trei poeme filosofice pentru Sando.

POEMUL AL DOILEA

Cînd li-am povestit azi dimineață, parțea a doua din Faust, tot mai credeam că pot da soseală de timpul nostru istoric. Și că li poate spune, că în Cartea lui Iov: „Acesta este. Aici să se oprească minchia valurilor tale”. Acum, în fața nedumoriilor tale, și în grădina unui mînci din Vărătec, înțeleg bine că nu știu să tălmăcesc nimic și că nouă nu ne e dat să intrăm pe poarta mare a adevărului și istoriei, ci lăturis, așa cum spunea fata din comuna Vad, cînd am întrebai-o cum intra omul pe ușa aia de îngustă. Voi ne cereți mari mărturie în veac, ca și cum ne-am fi izbit din plin de pragul de sus al istoriei. Dar uități că, pe noi, ne-au lăsat de mină duhurile locului și ne-au trecut lăturis, prin uși înguste, scoțîndu-ne în livada pe care nu mai credeam să o regăsim. Ce putem face dacă adevărul locului a fost mai puternic și mai bun decît răzvrătirea noastră de ațădată? Și ne-a învățat că lucrurile istoriei pot fi foarte grave dar, și foarte lipsite de însemnătate. Incercăm să-ți spun asta prin Faust doi și prin primatul posibilului asupra realului, cu acele posibile goale din lumea modernă, care toate bat la poarta realității, fără a mai lua chipul virtualului. Fără a mai fi intru ceva. Dar, mai bine decît asemenea desertăciuni savante, vorbește un suris. Vorbeste un „Ei! Si!” al lumii noastre în care florile și iarba, călcate de vînt, se ridică, acum, fir cu fir. Nu ne cereți mari mărturie istorice aici, din nou, istoria ne-a aruncat pe poteci și cărări, o clipă. Cereți-ne, în schimb, mărturie de bucurie. În această lume intristată de altele posibile, și lipsită de real. Vă vom spune, atunci, pe limba noastră, de acolo (...). Nu dînr-o îndrjire goală, cum vrei voi, ci din bucuria aceasta de a crea, va ține, poartă ceva. Dacă e adevărată vorba lui Neogoi: „cine n-are îndrjire acela vede pe Domnu”. Căci bucuriile noastre nu sînt desfătări desarte. Și dacă unul se bucură de un automobil, altul de a putea face poezie, unul de o biată libertate, altul că se poate ruga lui Dumnezeu, bucuria cea mai mare este că au reapărut bucuriile. Că plictisul și cenușul ce se întin-

următoarea concluzie: există o diviziune echilibrată a minciilor. Occidentali, Beckitt, Ionescu și alții, sînt nenorociți pentru noi. Iar noi, răsăriteni, noi sîntem fericiți pentru ei.

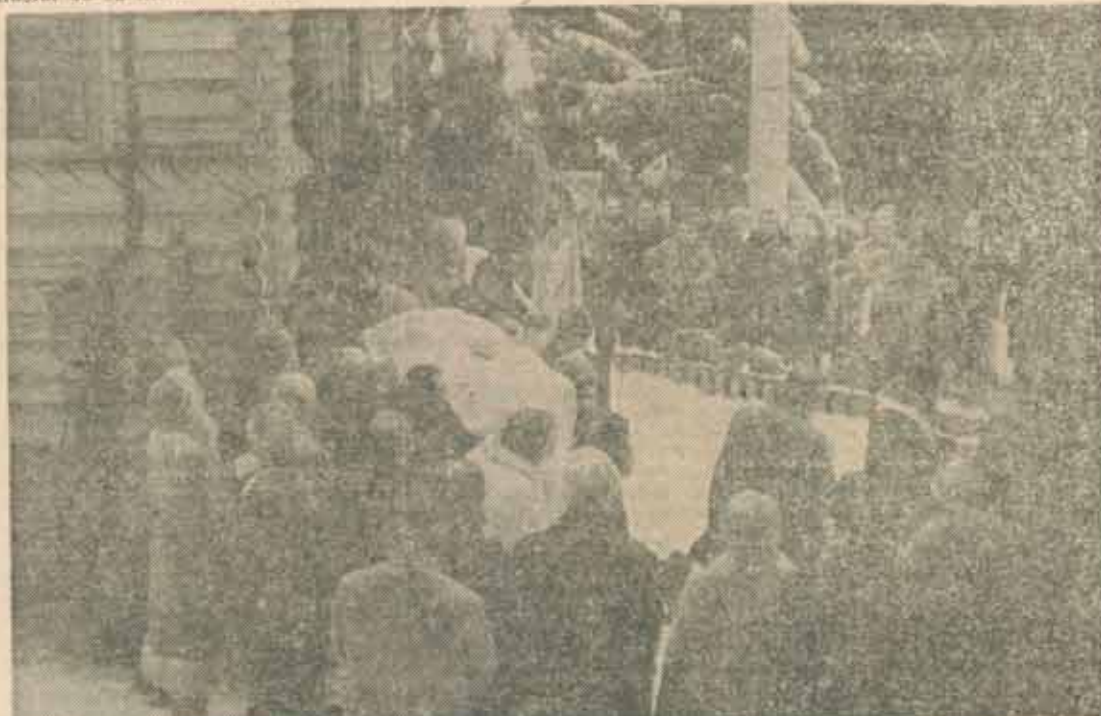
S.: V-am vorbit, adineauri, despre Vărătec sau The romanian way of life. Urmeză despre mîndștiri. Este ușor să vorbești despre țipăt la mîndștiri. Îndată sari cu gîndul la dracii care își vîd coada prin chiiile maicilor, răsfoarînd oalele, încercînd itele, strică rostul. De aceea maicile îi scupă... Unii diavoli mare înă mai departe. Își fac de cap, stricănd omul maicilor cu cine știe ce vedenii necurate. A doua zi, cuvioasele mero la biserică, să se închine, să se scole de prezența necuratului, a giandurilor impure. Să-și refacă seninătatea și nevinovăția. Căci fără diavolul ispititor și al nevinovăției recucerite, mîndștirea și-ar pierde ființa. Căci, ce poate fi o mîndștire demistificată, afară de un loc plăcut, un muzeu, o casă de odihnă pentru estivații, adică nimic. Dar ispitele mîndștirii nu se opresc aici. Și înă cum, fără demistificare, dracii ortodocși sînt depăști. Inevitabil, dată la o parte, Căci se întîmplă, că nu deții numai al monopolului ispititor. Poti cădea și altfel și poți cădea mai rău și n-ai să blestemi pe nimien decît pe dracii tăi personali. N-ai cui să pui la cîră ispitele de care te sîmți înconjurat ca o pisică invizibilă, decît fie. Ai cădat vorba lor dăci și plectăciunilor, naturilor noi și cerdacurilor în florile, dulcetărilor iesite către tine din beciuri orientate. Te-ai lăsat cucerit, amăgit, n-ai știut să spui „nu” ispitei coplesitoare și la prima treaptă a scărării te-ai prăbușit în iadul personal, unde te împung diavolii mai răi și mai aprigi, care nu au nimic de-a face cu ispititorii cei buni ai mîndștirii. Te-a doborîit amăgirea orizontului închiis, tentatia unei steti, unor fapte mărunt, plectăciuni ușoare, unor cădături pe poteci involuntate, zicîndu-ți: „aș putea” ai și faptă. Afundat nîtel mai adînc, ai vrea să te ridici, să refuzi dar nu mai poti. Te-s prins ușor, prea ușor, obiceiul pămîntului. Pe nesimțite și-ai schimbat firea. Te-ai prădăci în propria ta creatură. Te-ai schimbat în tine însuși. Ai cedat atracției prăpăstiei. Ai căzut. Te-ai prădăci încet, pe arcuiri moi. Nu te mai poți supăra pe mîndștire, nici pe oameni, nici pe locuri. Numai pe tine sîndcă lumea și se pare departe și efortul inutil. Și fără sens tot ce ai învățat, ce-ai vădut sub alte meridiane. Mă întreb dacă, totuși, nu e vina mîndștirii. O vină lărdută în fum de candelă, cum sînt unele păcate grele. Căci mîndștirea te cheamă la toane cu un glas prea blînd. Nu te biciulește cînd treci pe lîngă ele cu gîndul în altă parte. Nu te pune, cu silă, în genunchi. Nu te trezește la rugăciune în miezul somnului. Mîndștirea e ved blîndă, prea umilă, prea îngăduitoare. Mîndștirea cheamă la rugăciune și te trimite la slăbicine sîndcă îți îndăduie prea mult. Mîndștirea e prea mîlăsoasă. De aceea, plectăciunul care cade în preajma mîndștirii, va trebui să fie și bicuți și mîntuț. Amin.

gîndim că am putea da cite un răspuns lumii. Voi, dracii mei, viații pentru noi libertate, măreție și îndrăznire, ca în lumile unde cerul e sus. Noi, căutăm ceva care ni se pare mai adînc decît libertatea. Am nîmit-o necesitate. O putem numai cîoțuri de cer din noi. Îi mai putem spune intrarea noastră în rost. De sine rostirea. Ce drept la afirmare au...? Ce drept au popoarele? ne-am întrebai striviti sub nedreptate. Și văzîndu-ne puțînțate și golituzee, ca Adam și Eva după păcat, parțis noi după păcatul celor 20 de ani de neastîrnare, peșim spus: Poate că nu avem nici un drept. Poate că sîntem o pasiune a istoriei. Dar, îi amintesci prietenă dragă, ce ne povestește cineva la Sucevița? Fugiseră maicile în timpul restrîns și cîi s-au întors au găsit pe altar o însemnare pe care stătea scrisă: Capitanul unității ce a ocupat lăcașul și l-a lăsat neastîrn, vă cere să vă rugați pentru dînsul. Mă glădesc că de aci am putea începe. Aci, ne-am putea găsi învîntarea într-o lume în care toate s-au făcut. Și noi venim prea tîrziu la ospăt. Am putea să ne rugăm pentru cei ce ne biruje din toate părțile. În toate felurile, și să ne rugăm nu numai cu inima ca măicuțele care pomenește la fiecare slujbă pe ofiterul comandant vrăjmas, dar și cu gîndul. Cu înțeleșurile noastre mai liniștite. Cu punerea prăștră cumpătată în rost. Am putea să ne rugăm pentru cei ce ne dau maslini de calculat, pentru cei ce ne învătă să facem unități industriale care să funcționeze mai bine, pentru lumea care aduce toate nouățile și toate poluările, pentru cei ce nu spus: Dumnezeu a murit. Fie-ți milă Doamne de cel ce te-nu ucis. Te-am ucis și noi dar mai blînd, mai învîntat, cum se zice pe aci. Am păstrat cîoțuri din tine și cu ele, poate, vom tabuți să venim în ajutorul celor care ne biruje. Așa am putea zice. Păstrînd, poate, un rest uman, încm din fluxul informațional și așezîndu-se pe malul apei, ca pîrîștii lor, spre a vedea încotro duc toate acestea, unde sînt locurile bune de descălcare, sau intru ce sînt toate, intru ce de vreme ce alții nu au prepozitio cultului (?). Spune, dragă prietenă, eșor ce ne îmbie să rîvnim la mai multe libertăți, că ne multumim pentru o clipă cu partea care ne este dată. De nu va fi trasă îndrărit și aceasta, de la noi, ne vom ruga pentru cei din dreapta și pentru cei din stînga, ne vom ruga cu fapta, ne vom ruga cu intrarea noastră mai blîndă în aprilul veac. Ne vom ruga cu vîrdubul nostru încă nepoluat și cu măicuțele de la Sucevița.

S.: Avem două poeme bucolice în stil taolai. Un drum te poate duce nicieri. Un drum te poate lua de mină spre undeva. Un drum te ia în primire, te încotește, rădăcește prin pădure și tu, cu ei te pierzi, cu ei te regăsești.

Poem în stil taolai: „De ce plouă la Vărătec?”

De aproape norii sînt fumuri. / De departe norii sînt albaștri. / Dealurile și văile scîlpec în verde aprins / În căsuța cu flori violacee locuiește Sfînta Vineri

Păltîniș, 6 decembrie 1987

C. N.: Poeme filosofice pentru Sando.

POEMUL AL TREILEA

Peste cite o catedrală ochii îi alunecă. O învăluie toată și apoi se ridică spre cer. La o bisericuță pietată, în schimb, privirea îi se oprește pe un detaliu, fie că e pestele ce duce la Judecanta de Apoi, bucată de om ce așiază. fie că sînt pălmirile Sfîntului Nichita, privirea îi fugă de pe pictura exterioră spre iarba din jurul bisericii, spre cițiva arbori, și se oprește, acolo. Unde ne e cerul? Unde ne e îndrăznicea? Transcendental a coborîit aici, cum spunea poetul. Ne e greu să mai sălțăm cerul la loc în țărî și atunci, îl lășăm așa, prăbușit în amestecul nostru de necredință. Dar, elchuri de cer mai sînt printre noi. Și, cu ele ne

seseră peste noi lăsa loc culorilor. Inteleșturilor proprii. Ce putem desface noi? Ce putem danuța noi, că scriitorii aceia care vă plac? Și cui? Unei lumi obștite și care vrea doar spectacolul zbuciumului nostru în gol? Dar, putem face lăturis cite ceva și putem prezăti o carte a facerii pentru cei tineri, pe care bucuria noastră de a încolți și în stîncă îi va modela pentru ceasul cînd vor putea făptui sub lumina. Nu-ți voi trimete, draga mea, cartea despre timpul nostru, căci asemenea cărți nu se scriu în criag. Dar, dacă e adevărat că trăim într-o lume în care nimien nu știe nimic, atunci de pe cărările noastre vă strîșim: accesa și cea mai mare bucurie a omului, ca omul să nu fie în adevăr ei intru ei.

N. S.: Dragă Sando, dragă Dinule, din cele citite de voi cred că se poate trage

cînd vine pe pămînt / Oile behăie / Porcii grohăie / Păsările cîlpec / Huhuhii gingurece / Mustele bîzile / Albinele zumbule / Giugăniile hîrlie / Cîie un cal necheză / Cite o vacă muză / Găniile cotodăreșe / Cocoșii cîntă / Hetele mărâte / Gistele giglie / Cîrcanții bolboroseșe / Viteii sînt de culoarea turlei de în / Cîinii nu se vad / Mustățile pisătelor se prăjesc la soare / Cerul se cuprînde pe toate și se reflectă într-un alb-albăstru / Atunci, de ce de peste păduri, verde închis, dormitînd, / ite ce se adună norii și împing negru spre vînt / Pentru că în altă verde și albastru / În tot neast cumpătat vîlmășag / Se mîgă o fărîmă de negru și alb / Și înțereșă tot ce e albastru / Și scaldă totul în cenușu / Fîindcă e punctul acela de negru și alb / Ca un purtător de indolci / Plouă și-la Vărătec.

ARTE VIZUALE

Uniunea Artiștilor Plastici: O TRANSFORMARE DIN MERS

MAGDA CÂRNECI

1. Într-una din săptămânile trecute a trebuit să conduc un galerist englez prin câteva ateliere de pictori bucureșteni. Galeristul era specializat în artă sovietică, realist-socialistă și venise să caute și să găsească tocmai astfel de artă în România, convins probabil că realismul ilustrativ predomină în atelierelor românești. A refuzat destul de grabit și de necontenit lucrări ale unor artiști considerați printre cei mai reprezentativi pe aici. În schimb, scotea din priză prăfuită din atelierele unor pictori din generația care trecuse prin perioada anilor '50-'60, galeristul nostru a găsit, satisfăcut, ceea ce căuta. Felul grabit în care a refuzat tot ce era, după opinia lui „avangardă” și ușurința cu care a rătăcit — pe valută — artă pe care, cu unele excepții, nu o mai vezi la noi decât în depozitele documentare ale muzeelor, m-a contrariat. Și m-a trezit. Am realizat brusc că intrăm într-o nouă epocă culturală — o epocă pozitivă, pragmatică, dură, supusă legii cererii și ofertei — pentru care nu știu dacă mulți dintre artiștii români sînt pregătiți.

● Cine ne sînt combatanții ?

2. Uniunea Artiștilor Plastici (U.A.P.) a fost și ea, ca atîtea alte instituții culturale, bulversată de Revoluție. Chiar din 23 decembrie 1989, s-au găsit artiști tineri și mai puțin tineri care să conteste violent și zgometos vechea conducere (neschimbată de mulți ani de zile), reușind să aleagă pe loc — și destul de anarhic — un consiliu provizoriu al Uniunii. Consiliu în care, pe lângă artiști respectabili profesional și moral, au mai intrat și citiva necunoscuți, dar liniari aventurieri, mai mult politici decât artiști. S-a creat repede o stare de tensiune între grupuri, dar mai ales între generații. Cei tineri și foarte tineri contestau violent, în bloc și fără nuanță, pe cei mai în vîrstă în numele unei Revoluții a tinerilor, care le dădea (după opinia unora) dreptul să o demoleze generală și în toate revendicările imaginabile. Cei în vîrstă apărunderă și înverșunat privilegiile, pozițiile, contestându-le celor tineri maturitatea profesională și îndreptățirea morală nelimitată.

● Noile și pragmaticele vremuri

Breșta plasticienilor s-a îngărit repede în tabere divergente. Tabăra tinerilor absolvenți ai Institutului de Arte Plastice care vroiau să intre direct și automat în Uniune prin simpla arătare a diplomei. Tabăra „maestrilor” mai mult sau mai puțin recunoscuți ca atare, apărători ai stăchetii foarte (ori) înalte de acces la calitate de membru al Uniunii. Tabăra nuliștilor artistice, violenți atît verbal cît și fizic, denunțatori profesioniști prin filuici nesemnate în stare. Tabăra fostilor profitori de contracte grase la Casa Poporului et comp., decisi să-și motiveze și să-și păstreze eventual afacerile sub un brusc descoperit „revolutionarism” de ocazie. Tabăra celor nici membri nici ne-membri ai Uniunii, artiști între 30 și 40 de ani, mai rezonabili dar și mai îndecisi din punct de vedere „partinic”, cei care nu apucaseră să profite de avantajele și funcțiile din Uniune (nefiind membri recunoscuți oficial ai acesteia), dar nici nu mai trebuia să forțeze porțile de intrare ale acestei instituții atît de rivnitate (întrucît au fost validați ca membri plini la o lună după revoluție). Și tabăra

placizilor, indiferenților, celor fără opinie, pensionarilor, preocupati mai deosebit de soarta socio-politică a Uniunii, dar obsedați de destinul magazinelor Fondului Plastic. Era să uit, o ultimă tabără, cea a „tinerilor”, scoși fără voia lor din ateliere de frămîntările din jur, asariți discrete și manipulabili la furtunoasele sedințe de secție, puși împotriva dorinței în prezidiu, comitete și comitii, de unde nu visază decât să se întorcă grabnic înapoi în ateliere.

● O zodie turbulentă

3. Primele săptămîni ale anului au stat sub zodia turbulență a sedințelor. Sedințe ale din ce în ce mai contestatului consiliu provizoriu de salvare al Uniunii, format din 17 membri, care s-au străduit să reziste onorabil în „incendii democratici” din jur. Sedințe ale secțiilor Uniunii — pictura, grafica, sculptura, designul, scenografia, artele decorative etc. — contestînd legitimitatea consiliului, încercînd să-și aleagă și ele conducători provizorii de secție și membri reprezentativi în acei consilii, contestîndu-și apoi proprii alesi la următoarea sedință. Sedințe ale nevultumitorilor, resentimentarilor, violenților. Sedințe ale cenzurii de tineret „Atelier 35”, contestat de generația foarte tină care vine din urmă (și nu a intrat nici măcar în „Atelier 35”). Sedințe în ateliere. Sedințe la colțuri de stradă. Sedințe ale grupulețelor și grupusculelor artistice. Sedințe ale profesorilor contestați de la Institutul de Arte Plastice. Sedințe ale filialelor din provincie, cuprinse și ele de febra contestațiilor și reconostărilor. Sedințe de protest în fața grajdului Uniunii Artiștilor Plastici din strada Iorga nr. 22. Sau în holurile acestuia, contestînd foarte zgomotos alte sedințe. Sedințe despre sedințe. Sedințe ale sedințelor.

● Greutatea de a pune pe picioare

S-a putut viziona cu aceste ocazii un spectacol surprinzător. Secol din liniștea atelierelor de zgomotul prăbusirii bruște a vechii bufașii sociale, artiștii s-au trezit actori pe o scenă publică în care părea că funcționează — mascată numai de molozul structurilor administrative anterioare încă viu, încă virulentă — numai dezordine. Ca într-un tărîm în care totul pare posibil pentru că n-ar mai funcționa nici o constrîngere, fiecare vroia să fie sau să pară ceea ce nu era. Mediocrii vroiau să fie considerați geniali. Violenții vroiau să fie alesi păstori de comunitate. Compromisi vroiau să apară anarhici. Politicienii vroiau să fie stimulați ca artiști. Artiștii se vroiau politicieni peste noapte. Tinerii țineau să-și impună autoritatea. Neputincioșii în spirit și artă doreau să pară omni-potenți. Resentimentarii țineau să fie luți drept generoși. Generoșii vroiau să facă pe durți. Haoticii doreau să-și impună ordinea personală. Contemplativii vroiau să devină activi, iar cei care n-au făcut nimic (și de nici un fel) dizidenți, nici măcar imaginari, doreau să creadă din tot suflul c-au făcut-o.

4. În cele din urmă — după valuri de sedințe dezolante, în care plasticienii s-au dovedit a fi una dintre cele mai turbulente categorii culturale — situația s-a calmat provizoriu. La sfîrșitul lui ianuarie, în ciuda împotriviții multora s-a convocat vechiul Comitet pe țară al Uniunii, organ ales (în 1978) și în consecință încă legitim. Acesta, într-o sedință deschisă la care, pe lângă cei aproape 100 de invitați au putut de fapt participa toți cei doritori sau interesați, a ales în Consiliu de conducere al Uniunii, provizoriu dar cel puțin statutar (deci mai puțin contestabil decât cel din primele zile ale revoluției). Format din 21 de membri — artiști și critici desemnați și acceptați de breșă, întru care și citiva din vechea conducere a Uniunii dar și citiva din fostul consiliu provizoriu post-revoluționar — acest Consiliu, condus de pictorul Horia Bernea, gîrează activitățile Uniunii pînă la Conferința pe țară a plasticienilor care va avea loc la sfîrșitul lui martie sau începutul lui aprilie. Abia această conferință va aproba un nou proiect de statut, aflat deocamdată în pregătire (și concursat de alte 2 proiecte de statut elaborate de secțiile pictură și arte decorative); ea va alege organele legitime

de conducere ale Uniunii pentru următorii 2 sau 4 ani.

5. Nu înseamnă însă că atmosfera de la Uniunea Artiștilor Plastici s-a destins. Sedințele furtunoase continuă, contestațiile cresc, nemulțumirile personale se înmulțesc (inevitabil), filialele ridică și ele probleme de autonomie sau dublă conducere (vezi filiala din Cluj), mai apar și atacuri în presă, mai apar și „uniuni artistice alternative” (și fantomatice) — dar de data aceasta situația nu depășește probabil în complicații starea de spirit și de fapt din orice altă uniune sau instituție care amănunțea și girează un întreg domeniu profesional.

● Structură eficientă

De unde provin toate aceste nemulțumiri și probleme? Desigur din dificultatea — generală la nivelul întregii societăți românești — de a elabora teoretic și a pune în practică o structură în același timp democratică și eficientă a Uniunii. Toată lumea a nenumărată de vechea ordine (socialistă), dar nimeni nu știe precis cum ar trebui să arate noua ordine. Există un consens general în favoarea democratizării structurilor, dar nu există încă o strategie limpede a acestei re-structurări. Dilema de a alege între o transformare treptată și o transformare radicală a structurilor administrative centralizate care guvernează și domeniul culturii, este ardu soluționabilă deocamdată.

Uniunea Artiștilor Plastici a fost o instituție centralizată, subordonată în fapt fostului Consiliu al Culturii (C.C.E.S.), atît ideologic cît și bugetar (într-o anumită măsură). Rigid ierarhizată piramidal, cu toate fostele instituții culturale socialiste. Uniunea a funcționat ca un organ central de organizare și control al vieții artistice, de administrare a bugetelor și veniturilor artiștilor, de asigurare socială a membrilor ei. Ea imbrăca în structură și complicație, susținută de un greoi aparat administrativ, atît caracterul unui fel de „minister al artelor plastice”, cît și caracterul de „sindicat al artiștilor plastici”.

● Exercițiul măștilor

Deși autonomă din punct de vedere statutar, U.A.P. a ajuns treptat aproape complet dependentă de C.C.E.S. (și implicit de secția de propagandă a C.C. al P.C.R.), care decidea în ultimă instanță în toate chestiunile. Consiliul Culturii era cel care alegea să hotărască ce expoziții colective sau tematice erau permise și care nu, la ce manifestări internaționale se putea participa, care erau listele de artiști dezirabili, ce achiziții de lucrări se puteau face și la ce sume de bani. Consiliul Culturii trebuia să-și pună avizul (cenzura) pe orice rînd tipărit sub egida U.A.P. (texte de catalog, afișe, anunțuri etc.). Consiliul Culturii comanda anual o cantitate de lucrări „tematice” obligatorii, necesare pentru diferitele „aniversări”, achiziționate la prețuri invidiabile de la o aceeași clientelă de artiști. Consiliul Culturii aproba organizarea taberelor de creație din țară. Consiliul Culturii decidea în cele din urmă (pe cel ce oculte sau colaterale) asupra contractelor și comenziilor importante de artă monumentală. Și tot Consiliul Culturii stabilea organizarea sau nu a comisiunilor pe țară ale U.A.P., declararea confidenței pe țară pentru alegerea organelor de conducere, sau primirea de noi membri în U.A.P. Astfel că din 1978 nu au mai avut loc alegeri la Uniunea Artiștilor Plastici, aceeași conducere (cu unele absențe intervenite ulterior) hotărînd soarta artiștilor pînă în decembrie 1989. Comitetul pe țară al U.A.P., organul colectiv central de conducere, a fost convocat foarte rar în ultimii ani, iar în ultima vreme mai deloc. Iar din 1988 (cînd au fost acceptați numai citiva tineri artiști pe criteriul necunoscutului) nu au mai avut loc primiri în Uniune sau confirmări (validări) de primiri.

6. Urmarea a fost osificarea treptată a Uniunii și a vieții artistice. Numărul expozițiilor a început să scadă din an în an; de unde înaltele exista o concurență fixă pentru fiecare perioadă a anului la Decorație Galerie de artă, în ultimii ani existau răstimpuri în care săliile erau amenajate de pericolul de a rămîne pustii. Artiștii se orientau din ce în ce mai insistent către străinătate, unde un număr crescut dintre ei au și rămas. Structura de vîrstă a Uniunii a urcat îngrijorător către vîrstă a treia, prin exodul peste granițe și prin blocarea primirii de noi membri tineri. Impunătorile bănești lunare se acordau din ce în ce mai greu și au început să fie condiționate de participări la diferite expoziții colective sau tematice care duceau lipsă de participanți. Aprobările pentru expoziții în străinătate se obți-

neau foarte greu sau deloc, iar la manifestările artistice oficiale erau desemnați aceiași artiști „verificați”. Achizițiile de lucrări au scăzut și ele îngrijorător, în afara celor „tematice” sau „de amarat”.

● Multă forfotă, să nu se vadă letargia...

Conducerea operativă a Uniunii, aleasă în 1979, a început să se considere permanentă. Directorii administrativi, numiți adesea „de sus” au început să dețină prerogative egale cu cele ale artiștilor alesi în conducere. Obligația Uniunii de a organiza manifestări expoziționale festive pentru toate ocaziile a devenit și ea permanentă. O parte din veniturile anuale ale U.A.P. erau „donate” obligatoriu pentru construirea Casei Poporului sau pentru spectacolele oficiale (se drept că și contractele pentru decorarea nuntelor „case” au fost fabuloase). Colocviile de artă, intrunirile și deciziile colective ale tinerilor au fost rîrite pînă la dispariție. Iar în 1989, prin decizie „prezidențială”, taberele de creație au fost desființate. Unele expoziții mai „dificile” — precum „Oglinda” (1986), „Alternative” (1987) și altele — erau lăsate să se deschidă, fără publicitate de presă, pentru a fi apoi repede închise în zilele imediat următoare. Numai magazinele Fondului Plastic funcționau acceptabil (erau în joc interese mari, în toate nivelurile) dar pînă și aici intervenea un fel de cenzură (nu puteau apărea de pildă pe vestimentatie înscriruri în limbi străine). Un fel de letargie, o neplăcere apăsătoare plutea deasupra instituției Uniunii Artiștilor Plastici, care amina de la an la an hotărîrile importante în așteptarea permisiunilor de la Consiliul Culturii, care nu mai veneau. Pînă și „mişcarea hirturilor” își încetinise în ultima vreme mersul labirintic și van.

● Traiecte organizatorice

7. Intotdeauna e mai lesne să dărim decît să reconstruim. Ce fel de uniune va înlocui vechea Uniune a Artiștilor Plastici? Unii vor să se schimbe chiar totul. Alții vor să nu se schimbe nimic. Unii artiști vor să se desființeze uniunea centrală și să se infinteze uniuni mai mici, pe specialități, pe secții sau pe filiale. Alții vor să transforme uniunea într-un simplu sindicat al artiștilor, fără gir și autoritate profesională, care să le garanteze numai drepturile și asigurările sociale. Unii tineri artiști încearcă să-și creeze o „uniune” a lor; alții vor doar să intre în vechea, convenabilă uniune. Cei mai lucizi încearcă să ameliorizeze vechile structuri, printr-un nou statut care să le facă mai elastice, mai democratice; de pildă mandate de conducere scurte de pildă la 2 ani, un control colectiv mai accentuat asupra deciziilor, autonomia secțiilor și filialelor din țară în privința activităților specifice, libertatea galeriilor de a decide și încheia contracte de expoziții direct cu partenerii străini s.a.m.d.

● Cum va fi, cînd știm doar ce nu va mai fi ?

Problema rămîne deschisă, indecidabilă. În litera sa, vechiul statut al U.A.P. avea multe părți bune, numai că el nu a putut fi respectat și aplicat. Importanță nu e modificarea lui radicală, cît adăugarea sau întărirea acelor puncte/regulamente care să-l facă efectiv practicabil și mai ales non-manipulabil. Gîndit sindicalist, dar aplicat ministerial, vechiul statut U.A.P. asigura membrilor săi o anumită protecție profesională și socială, pe care noul statut de independență financiară și culturală față de Ministerul Culturii, ca și viitoarea situație de piață liberă aplicată și comerțului de artă nu o vor mai putea asigura în același fel sau în aceeași măsură. Achiziții „tematice” nu vor mai exista, în schimb artiștii vor trebui să se adapteze legii cererii și ofertei, spunîndu-se tensiunilor inevitabile comerțului liber de artă, necontrolat de o instanță statală.

Într-un asemenea orizont de așteptare, supraviețuirea uniunii ca un organism central de coordonare și apărare a intereselor artiștilor s-ar putea să apară vitală. Formele organizatorice pe care le va îmbrăca acest organism vor trebui să se adapteze din mers, elastic, noilor condiționări culturale. Important va rămîne ca artiștii să vegheze activ la bunul și democraticul mers al organismului lor colectiv, fără a ceda impulsului de a se retrage — iarăși — în ateliere, lăsînd marea pe seama „altora” să rezolve responsabilitățile sociale și culturale care-i privesc.

CĂTĂLINA BUZOIANU

SPECTACOLUL REVOLUȚIEI...

Parlamentul îți oferă „pe viu” senzații mult mai tari. Și apoi, această stare informă, imprevizibilă a vieții care invadează și refuză ficțiunea — pe bună dreptate în acest moment provoacă o voluptate necunoscută, o excitație a simțurilor, a celui politic în special, într-o beție a iluziei libertății mai amănitoare decât orice drog. Zărele, în concurență, se omorâă să ofere senzații tari. Gura lumii uriașă, flămândă înghite orice. Un băici haotic, al fanfaronadei, imposturii, minciunii. Fieți de adevăr fluturate ca în ciroul chinezesc pentru a ascunde ceva, un simbol obscur de care toată lumea se teme. Din nou frica, acest personaj omniprezent, camelonie proteic apare și ne invadează ca o enigmatică făptură extraterestră. O frică nouă, necunoscută, frica de un viitor incert, de inutilitatea sacrificiului. Mândria naivă a regășirii de sine, de noi înșine, împreună cu poporul (alt cuvânt sfericec) este pulverizată în nenumărate forme ale scindării. Am trecut cu groază și revoltă prin momentul scindării înzincilor împotriva intelectualilor și studenților. Asistăm neliniștiți, neputincioși la periculoasele manifestări de diverse coloraturi naționalist-sovine. Spectacolul vieții se derulează năucitor, forța lui de soc acționează mult mai violent decât în cel mai rafinat happening. Pumnii în plex, în mână, năucitori ca în anchetele cu școală serioasă ale torturătorilor festelor (?) aparate de represivitate. Anol tehnica ryonurilor. Ce mai telefon fără fir! Sintem la capitolul „Jocuri de societate” dar fără improvi-

finței umane pe masa rotundă a istoriei, în amfiteatrul universal. Sînt fericită că va lesi acum, „după”. „Înainte” ar fi fost desigur măcelării la propriu, ar fi crematoriul viziunilor.

O dimensiune incitantă va fi ceea ce numea „dramaturgia originală”. Sensul acestei categorii literare va fi — sint sigură — reconalderat.

Scenariile vieții în care jucăm manipulați sau nu ca actori vor naște idei și forme nebănuite. Să nu uităm că Europa de Est a revitalizează în anii '65-'70 aria spectacolului și a textului dramatic, iar acum, „după” năucitoarea trombă a revoluțiilor catifelate ori însingurate, ce subiecte, ce atmosfere, ce personaje, ce diversitate stilistică!

Teatrele vor primi sîntoare substanțiale prin programe uluitoare de colaborare internațională.

Colegii noștri care au onorat pînă acum pe alte meridiane renumele teatrului românesc și-au oferit serviciile cu sentimentul unei datorii a jubirii. Un schimb de opinii va fi, desigur, fertil, pentru un climat al libertății creației.

Nu fiți pesimiști, nici voi, dragii colegi, nici voi, iubii spectatori! Veți vedea piese noi, altădată imposibil de montat din rațiuni valutare sau ideologice. Veți vedea spectacole mai bune, mai întregi, va fi o competiție mai dură și mai exactă. Veți alege. Teatrul, ca și lumea noastră înghesuită pînă acum în pelula ei fără vizetă, își va deschide usa, sperăm, nu numai către Europa, ci către lumea întreagă.

Veți vedea ceea ce e foarte nou și ceea ce e foarte vechi, spectacole actuale și spectacole tradiționale, păstrate intacte în muzeul civilizației teatrului. Veți vedea turnee străine și „mari regizori, mari actori”, nu doar licit, la cinematograful, ci în carne și oase. Veți călători și veți vedea spectacole în marile capitale ale manamondului și veți putea spune: „Nu văd teatru la București, pentru că prefer întotdeauna ultima premieră de la Londra”.

Vă doresc mult să fie așa, iar colegilor mei, celor tineri mai ales, care s-au descurcat pînă acum

Chilota revoluției a tăiat în două — timpul: înainte și după. Înainte înseamnă dictatura și cortegiul dezgustător al umilinței, duplicității, friei, teroarei, deștinii, foamei, frigului, morții. O moralitate medievală ale cărei personaje își cer și lei au locul lor abominabil în istoria teatrului lumii noastre.

După înseamnă mai întâi eliberarea, incredibilul miracol. Apoi rușinea și iarăși umilința de a fi făcut ceva puțin chiar atunci cînd am făcut tot ce am putut. Apoi violența pocnind ca un glonte dum-dum în frăgilele coji anti-teroriste ale ființei noastre. Și de urmă alt fel de frică: deruta, suspiciunea, amărăciunea, dezgustul, revolta. Nu e posibil ca totul să reincepă iar, în eternul mister ciclic al utopiei și al urii.

Am scăpat ca prin minune dintr-un scenariu de teatru al cruzimii, de teatru al groszei, un horror show teribil care ne proiectase în cel mai sinistru univers concentrațional.

Am scăpat, deocamdată. Dar nu teferi. Piagi adînci mustose de singele conștiinței noastre și unii dintre noi sintem atînsi mortal. De jur împrejur simți mirosul fetid al descompunerii. Sint destule cadavre în putrefacție într-un pros sinistru scenariu de grand-guignol. Un teatru însingurat, o „fantomă de la operă” care bîntuie prin țara noastră și prin Europa sub formă de stafie a comunismului.

Vrem să ne spălăm creierule de mizeria canadelor de scurgere ale tuturor defectelor totalitare. Încercăm să păstrăm barometrul exact în afara oricărui fel de entuziasm circumstanțial, la granița periculoasă a oricărui pesimism dizolvant. Este mare nevoie de luciditate, avem atîta nevoie de minti agere care să găsească și să dea rapid soluții, nu de lamentări sub drobul de sare. Avem nevoie căpi el drobul, stă oricum, deasupra noastră, într-un echilibru instabil.

Printre oamenii de teatru bîntuie o panică teribilă. Publicul care umplea pînă la refuz sălile înainte nu mai vrea în acest moment ficțiune. I-au fost de mare ajutor acestui urias nesățios care a devorat cu deliciu felule de carne crudă ale realității sau făcîmîturile de poezie oferite. Împărțite în cuca noastră comună. Eram împreună, gladiatori unui tragic circ, aruncați spre sfîșierea fiarelor în arenă, după capriciul unui bine cunoscut gest al minii.

Ne-au iubit și ne-au fost recunoscători. Au fost solidari cu noi într-o tristă, încăpățînată comuniune cînd stăteau în săli înghetate cu paltoane și căcuți în fața acelor ființe vulnerabile, deăbrăcate de jălnicele convulții ale supraviețuirii, în fața acelor trupuri și suflete dezgolite, arînd în fiacără ciuității adevăr.

Cuaca noastră, tragica limită a iubirii noastre, nu vrem să folosesc cuvîntul maculat de impostură și crimă cuvîntul patriotizm, ne-a tinut pe totîngheșuți, disperși, umiliți, adesea demni de dispreț, ne-a tinut pe totîngheșuți întru speranță.

Spectacolul însă delirant, paranoiada festivă a puterii, s-a încheiat deocamdată. Tribunalele s-au prăbușit, portretele au fost rupte, sculptate, călcate în picioare, așa cum trebuia. Copiii și-au dat viața pentru iubirea lor, pentru disperata noastră iubire, așa cum trebuia, ca să spele cu singele lor, iarăși, rușinea ingenucherii.

Străzile și casele n-au demontat încă fastuoasa splendoare a dramaticului decor.

Cea mai mare parte a protagonistilor acestui teatru însingurat caută, nostalgic, urmele acoperite de flori și luminări ale clipei sublime, ale clipei fugare care ajunge pentru o vîntă de om.

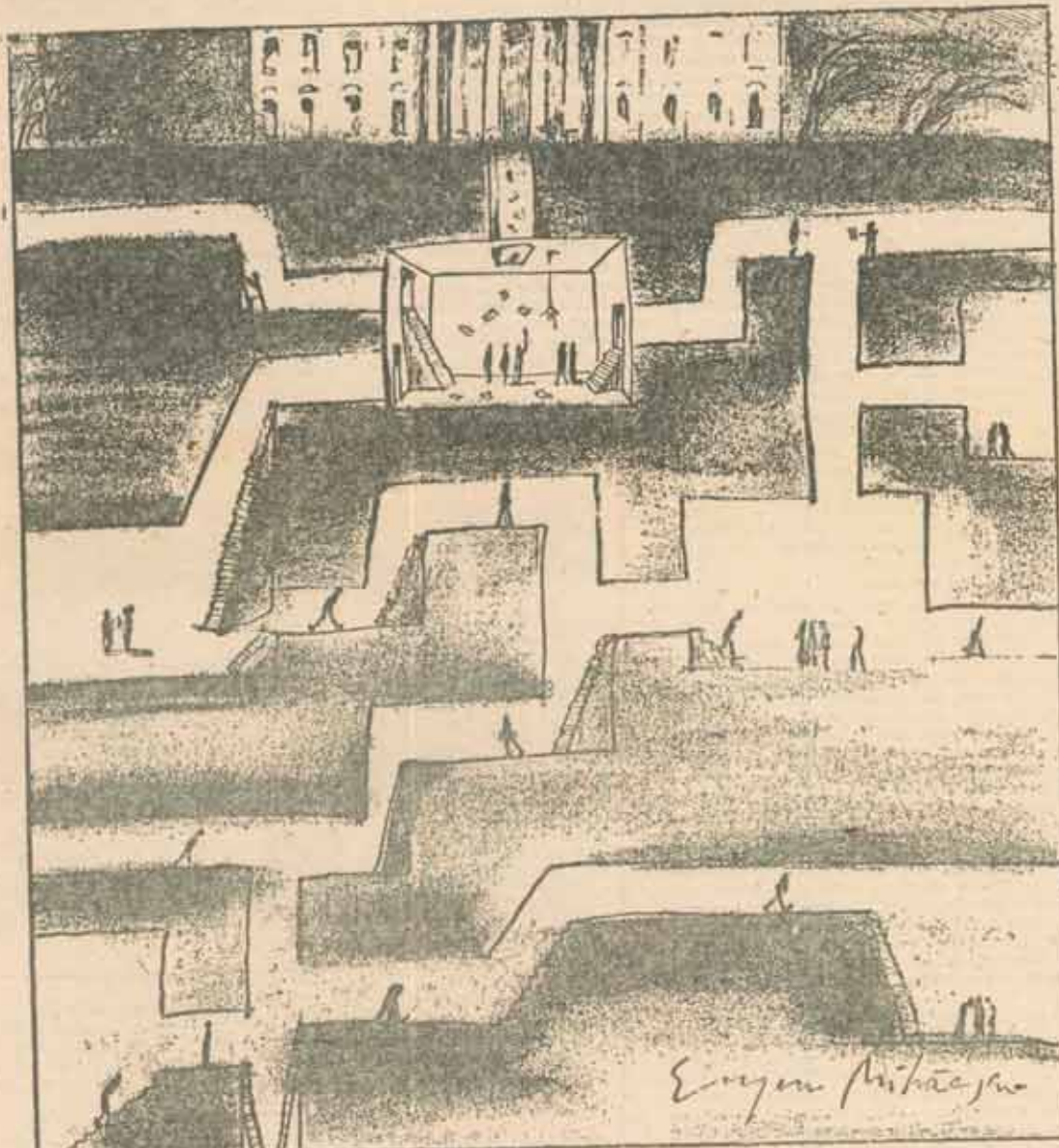
Măturile fotografiate, filmate, dau, oricît de trunchiate ar fi, o imagine care va rămîne pentru totdeauna împlîntată în memoria istoriei. Sintem invadați de o scenografie a contrastelor. Acol „horror-vacuum” al Casei Poporului, acel spațiu terifiant care ar fi trecut în viața lui Chirico, un muzeu al vidului absolut, al cutezanței amîntite, al sfîdării sinistre aduse timpului nelertător.

Și troiele blinde, stîngace, umile, nejeluite, decor improvizat pentru a celebra misterul vieții și al morții, misterul veșnic al croăței.

Apoi... După aceea a venit ciroul. Periculosul, viclanul circ măturînd tragedia și miracolul, instalîndu-se agresiv, insolent în stradă, în locurile publice în casele noastre, Păpușa de cirpă a democratice interpretată, jucată, manipulată adesea obsesiv, gemăna uriașă, hidoasă ori marionetă minusculă, impertinentă, ridicolă.

Doar înainte și după, două cuvinte dar ce diversitate spectaculară, ce vitalitate furibundă în acest teatru al vieții!

Cum să mai vezi „Scrisoarea pierdută” oricît de condimentată la zi ar fi viziunea regizorală cînd

zație, scopul e precis și apare din ce în ce mai clar. Menționez în prim plan a fabulosului personal cu nume de zeită nordică: ERIKA.

Oricum, după înghețul paralizant al timpului „înainte de” cînd ne stăam soarta pecetluită în acel lagăr de concentrare, sub cînică deviză a muncii, cînd singura perspectivă, în afara exilului, era acel panic, urtas cîmătur al trupurilor vîlăgute și al constiințelor maculate, nu ne puteam plînge acum, „după”, de nebulia palpitană a dezghețului. Un prieten îmi spunea: „Cînd nu-ți place acum ceva, privește re- pede, o clipă, un portec al lui Ceausescu”.

Nu împărtășesc panica oamenilor de teatru. Momentul acesta ameliitor al teatrului vieții își va avea, ca orice revoluție decîlnul său. Mai devreme sau mai tîrziu, probabil după luna mai, vom sta cuminți în băncile noastre.

Dacă teatrul va fi receptiv, în interiorul fenomenului, vom avea spectacole conjuncturale incitante și necesare, spectacole pur și simplu bune și poate încercări de revitalizare prin experiențe diverse de estetică teatrală.

În anii '65-'71, generația mea a fost oprită brusc la începutul unui proces promițător, sancționat și ucis cu brutalitate.

Generația care a plătit cel mai greu tribut, generația care a înfăptuit acest miracol de o clipă are acum (trebuie să aibă) dreptul de a încerca de a selecția din cruzimea momentului istoric, secvențele cele mai fascinante, cele mai ridicole, cele mai neliniștitoare. Eu repet acum un ascemenea spectacol. Despre utopie, despre democrație, despre viațecția

singuri, doar cu intuiția lor, le uzer competiție dreaptă, discernămint internațional și — în primul rînd — să vadă, să înțelegă, să devină astfel ei înșiși.

Nu mi-e teamă de soarta teatrului în viitor. Mi-e teamă doar de inerția noastră, de Frika noastră cea de toate zilele (în-am leșit de mult în lume și e mai comod să ne mulțumim cu ceea ce știm). Mi-e teamă că teatrele vor funcționa ca și pînă acum, de vechile structuri — scheme, la bunul plac al unor directori abuzivi. Mi-e teamă că cineva, altcineva, desigur, tot alt „am politic” va deveni țarul incontestabil al teatrului românesc, țarul singur, pericolul este la fel de mare „după” ca și „înainte”.

Mi-e teamă că niciodată teatrul nu-și va mai recîștiga prestigiul amplu pe care doar creatorul de spectacol și de trupă l-a dat prin — în primul rînd, — harul actorului, dar și prin originalitatea gândului.

Mi-e frică de lozinea fracționistă „să ne apărăm de regizori!”, lansată cu pricejul înfîntării Sindicatului liber al actorilor. Ea poate fi la fel de periculoasă ca și alte lozinci fracționiste împotriva studenților sau intelectualilor, împotriva gândului creator adică.

Mi-e teamă din nou de imixtiunea politicii în teatru, în artă în general. Mi-e teamă să nu apară pericolul instaurării unui control (e un cuvînt mai delicat decît cenzură), desigur mai abil, mai civilizant, mai democratic, așa cum ambiguitatea momentului o cere.

Mi-e teamă de multe altele, dar îmi încerc bateriile cu speranță.

O șansă — metafora teatrală. „Tragedia Revizorului”

RODICA PALADE: În profesia dumneavoastră de actor, prin rolurile pe care le-ați jucat, v-ați pus problema implicării în politică?

ION CARAMITRU: Și încă cum! Tot teatrul românesc din ultimii 30 de ani a fost profund politic. De fapt, politicul este o idee a teatrului modern din ultima jumătate de secol. Însă teatrul a făcut politică dintotdeauna, începând cu antichitatea și până azi. Întotdeauna teatrul a fost un avangard politic al existenței sociale. La noi, regimul de care tocmal ne-am despărțit, fizic nu și psihic, a exercitat puternice presiuni asupra artei și a culturii, în general. Aceste presiuni au dat culturii de bună calitate „saușă” unei disidențe care, în afara expresiei de tip social, a generat o estetică cu totul aparte, cu profunde semne de originalitate. Dacă ar fi să ne referim numai la calitatea poeziei românești și ar fi destul. Vorbind despre poezie, în sensul în care poezia este înfăptuită în orice formă artistică, și în special în teatru, putem vorbi de formele, de mijloacele de expresie ale disidenței de tip politic.

R.P.: Dar nu a existat și o altfel de implicare? Cea care a însemnat vizarea, compromisul?

I.C.: Teatrul a fost subvenționat de stat. De un stat interesat în a-și servi cultural interesele. Arta și cultura urmau să fie încredințate unei întregi armate de servitori care să prosăvească acest stat și pe conducătorii lui. Însă, au fost și excepții marcante de la acest fenomen. Puține, e-adevăr, le-am putea număra pe degetele de la o mână și, poate, de aceea, socotite de unii ca ciudate. Este vorba de oameni care n-au făcut nici un fel, de compromis și a căror poziție verticală a fost aceeași tot timpul. Unul dintre aceștia este un mare om de teatru și numele lui este **Lucian Pintilie**. Ajungând la **Pintilie**, ajungem, de fapt, la una dintre dimensiunile cele mai expresive ale teatrului românesc și a funcției lui politice. **Pintilie** a marcat o puternică formă de disidență de tip teatral în epoca de care ne-am despărțit. Acesta disidență a lui **Lucian Pintilie**, a teatrului românesc și-a **Teatrului Balandra**. În special, a atins cote înalte de furie oficială, **Pintilie** fiind primul grevist al foamei în epoca ceaușistă. O grevă scurtă, vreo două ore și un sfert, atunci când i s-au cerut modificări la spectacolul **Revizorul** făcut de **Pintilie** în 1973 a fost interzis, dar a demonstrat extraordinară forță politică a teatrului. Lui **Pintilie** i s-a suspendat atunci dreptul de a mai lucra, iar **Livia Ciulei** a fost destituit din funcția de director al teatrului. O catastrofă care a prefăcut uriasul decalin al teatrului nostru, prin plecarea celor doi, a lui **Pintilie** și a lui **Ciulei**, pe urmă și a altor regizori, care la vremea aceea erau cei puțini cinci. Cu toții au fost alinați să părăsesc țara pentru că nu mai aveau dreptul să lucreze. După momentul **Revizorului**, teatrul a început să fie extrem de controlat, pentru că până atunci scăpase de o cenzură violentă.

R.P.: Cum scăpau?

I.C.: „Observatorii” trimși nu sesizau metafora poetică a teatrului, ea era bine ascunsă într-un evantai de semne de tip teatral, greu de descifrat ca semnificații anticomuniste. Interesant este cum s-a ajuns la această metaforă. Înainte de război, teatrul românesc avea o tradiție de tip retoric, ușor sau mai mult sfiorătoare, pe de o parte, și pe de altă parte, o tradiție boulevardieră, lipsită de calitate. Ei bine, după război, teatrul românesc s-a educat la școala lui **Stanislavski**, o școală a realismului, care a însemnat o infuzie de calitate. Școala noastră avea nevoie de acest realism. De un anumit firesc legat de existența istorică, culturală și existențială a personajelor. Asimilarea acestui realism a fost extrem de importantă pentru teatrul nostru. Numai că teatrul va evolua, păstrând însă ca bază realismul.

R.P.: Va evolua pe drumul către metaforă.

I.C.: Sigur. Au început să funcționeze marile experimente teatrale datorate lui **Livia Ciulei** și de la el, a unei întregi școli de regie și de actorie care a funcționat extraordinar până la tragedia **Revizorului**. Teatrul românesc căpătase peste realismul despre care am vorbit, o magie. Perioada anilor 60-70 poartă în teatrul nostru însemnele realismului magic. Structurile universului dramatic erau servite de text, dar acest text urma nu numai limbajul propriu-zis, ci intra într-o zonă în care lucrurile începuseră să plutească, deveneau imponderabile. Însă acest lucru era în același timp, extrem de inteligibil unui public, care venea la teatru nu neapărat ca să se distreze, ci ca să învețe.

Lumea venea la teatru ca la biserică

R.P.: Prin urmare, publicul înțelegea metafora care scăpa „observatorilor”.

I.C.: În ultimii ani, chiar dacă schlopătat și schlepătat, din lipsa marilor animatori, teatrul a continuat să se adreseze astfel publicului. Și cred că în acest fel, a contribuit la pregătirea Revoluției. De acum 5-6 ani, lumea venea la teatru ca la biserică, în orice condiții. În frig, stii bine, numai pentru a se regăsi în destinațiile unor personaje care se zăreau pe scenă călătorindu-și dreptate. Spectatorul se implică cu toată ființa lui într-un destin, evident literar, dar cu care își găsea multe asemănări. Între scenă și public se crea imediat un spațiu secret, un culoar de înțelegere secretă care făcea posibilă orice experiență în acel moment, chiar și exper-

EU NU AM PĂRĂSIT TEATRUL

Interviu cu Ion Caramitru

riența fizică, aceea de a încerca să rezisti la presiunea neputinței de a-ți conserva energia în spații voit duminăsoase, improprii.

R.P.: Ce a însemnat pentru actor acest public venit la teatru ca la biserică?

I.C.: Însemna enorm. Erai descoperitorul unui roat cu totul aparte. Acteul căpăta înălțimea și însemnele sacerdotului. Devenea un moralist, încercând să impună o nouă morală asupra evenimentelor față de care exista o morală prescripă. Actorul devenea responsabil de atitudinea sa față de personajul pe care-l juca. Se petrecea, firește, o dublare normală, aceea a omului de teatru dar, în plus, se mai petrecea un fenomen neașteptat, acela al detașării de sine, creându-se un al treilea strat de înțelegere, de răsfirare în sine a aceluși individ și anume că el este om mai întâi, și apoi artist.

R.P.: Faceți vreo deosebire între vedetă și actor, în sensul de artist?

I.C.: Vedetă, așa cum sună, peiorativ și vulgarizator, este un însemn al comerțului în artă. Teatrul este locul unui competiții permanente a fiecărui cu al înșuși. Teatrul nu și ehnematografial sint locuri periculoase, unde naturi delicate și sensibile pot fi înfrinse, iar naturi superficiale pot învinge. Teatrul este un purgatoriu al naturilor sensibile. Actorul, în sensul de artist, este un om care trebuie să învețe tot timpul, să se cunoască tot timpul, dar nu numai prin cunoaștere, ci și printr-o obsesivitate extrem de atentă și de diversificată a vieții din jur. Teatrul are această

lata, mă simt extrem de responsabil. Toată munca mea din teatru de dinainte de Revoluție a fost marcată de responsabilitate, iar responsabilitatea de acum este legată și de primele momente ale Revoluției. Firește, n-am fost singurul om de teatru care am participat.

Pentru acest moment, eu cred că intelectualii, toți oamenii acestei țări care au ceva de spus ar trebui să se implice. Este o responsabilitate provizorie, așa cum e bine să fie, până la alegori. Spre tristetea mea, am observat că acum, foarte mulți oameni de bună calitate care ar putea să se implice în evenimente, stau departe.

R.P.: Cum este contactul cu puterea? Este contaminantă puterea? Prin atingere, ea murdărește obligatoriu pe cel care o are?

I.C.: În politică, de exemplu, lupta pentru putere nu este o rușine. Cui privește puterea pe care o avem noi astăzi... Nu știu despre câtă putere ar putea fi vorba și mai ales, ce continut are această putere. Puterea în care subscriem și pe care putem s-o ajutăm totj cei care ne-am implicat este cea care se opune celui de care ne-am despărțit. Este efortul de a pregăti o altă putere, despre care s-a tot vorbit din punct de vedere filosofic, puterea care să oprească puterea. Cu alte cuvinte, este vorba de a crea o opoziție adevărată, de tip intelectual și politic și care să țină trează conștiința poporului la ceea ce e bine sau rău la un moment dat. Din acest punct de vedere, puterea pe care o avem noi astăzi este minimală, teoretică, și e

stalele de plată cu însemnul „prestatori de servicii artistice”. Noi prestam servicii.

R.P.: Actorii s-au simțit mai marginalizați decât alte categorii de artiști?

I.C.: Oficial da, pe scurt nu. Pentru că actorul își găsește rostul în interiorul profesiunii sale pe scenă. Acolo și numai acolo se poate judeca importanța lui. Forța actorului stă, pe de o parte, în capacitatea lui de efort, și pe de altă parte, în capacitatea lui de influențare. Actorul și teatrul românesc au reușit să influențeze foarte serios conștiințele, pregătind într-o anumite măsură și-nite-un anumit fel Revoluția.

Ciștigul cel mai serios al acestei Revoluții: dreptul la manifestații, dreptul la expresia publică a revendicărilor

R.P.: Sinteți acum... vrei să mă ajuti un pic?

I.C.: Am funcționat ca membru în biroul executiv al C.F.S.N., fiind președinte al comisiei pentru cultură. După apariția C.P.U.N., în calitate de independent, sint vicepreședinte al biroului executiv. În aria mea de preocupări intră problemele de cultură și de tineret. La decizia Frontului de a participa la alegori, decizie cu care nu am fost de acord, m-am izolat în sensul că am devenit independent.

R.P.: Apariția personalului MAZIEU pe scena PARLAMENTULUI, ne-a dezvăluit cu întințiere, e drept, organizarea contra-manifestației din 28 ianuarie și că dv. ați fost singurul care v-ați opus.

I.C.: E mai complicat. Pregătirea marilor manifestații din 28 ianuarie a făcut obiectul multor discuții la care am asistat, cu fiecare partid în parte și cu toate la un loc. Am încercat prin toate mijloacele, toatele biniștelor, de a dezamorsa o manifestație care putea să degenerese într-un conflict deschis. Vedeam pus în pericol ciștigul cel mai serios al acestei Revoluții și anume dreptul la manifestații, dreptul la expresia publică a revendicărilor. Pentru că existase, din păcate, momentul 12 ianuarie, cind haosul și neputința de a da expresie precisă doleanțelor au degenerat în grotesc, în penibil. Atunci m-am dezis total și am anunțat că părăsesc... Din furtire, din bun simț, lucrurile s-au reparat, dar au lăsat o zgură grosă asupra celor care au participat și care au văzut.

R.P.: Ați văzut orășul în 29 ianuarie?

I.C.: Sigur că l-am văzut. Și ceea ce am făcut, forța cu care m-am implicat înainte de 28 au fost tocmal ca să nu se mai repete ceea ce a fost în 12. Mă simțeam responsabil și puternic în a mă opune acelor lucruri care ar fi putut duce la o mare catastrofă.

R.P.: Totuși, după 28 ianuarie a apărut C.P.U.N.

I.C.: Ca idee, apăruse chiar din seara de 22 decembrie, cind, fiind în Televiziune, eu am strigat că ceea ce urmează pozitiv pentru România este sistemul pluri-partit.

Nu mai revoluția a reușit acest lucru

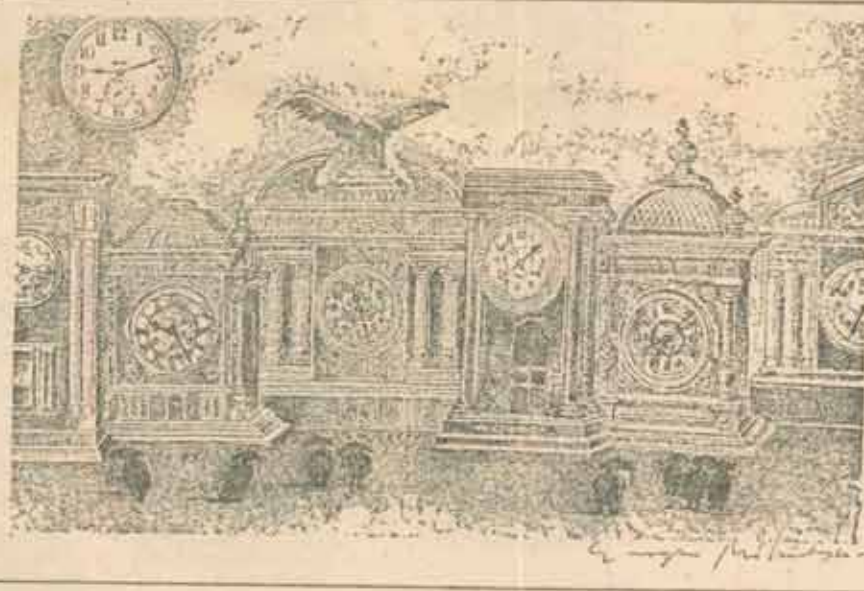
R.P.: Sinteți în clădirea Parlamentului. Dumneavoastră lucrați acum în acest birou care dă într-o sală, dincolo de care se află biroul în care lucrează dl. Radu Ciampanu. Imaginați-vă că Ceaușescu ar veni în acest moment aici...

I.C.: Nici în via să nu pomeniți de o astfel de situație. Una dintre ambițiile mele, numai că trebuie găsit un cadru specific, este aceea de a aduce pe scenă pe imitatorul lui Ceaușescu. Vor fi niște surprize extraordinare. Ar fi un contrapunct comic al situației tragice de care ne-am despărțit, și care ar putea da o dimensiune în plus acestui personaj.

R.P.: Nu pare nevroasă, din perspectiva de acum, existența acestui personaj?

I.C.: Pare nevroasă. Totuși, el a fost capabil să țină în mână 25 de ani un popor întreg. Nu e un lucru ușor. Amintiri-vă că în toate seconările, specim ca Ceaușescu să moară de moarte bună. Noi voiam să ne despărțim de personaj, fără să ne gândim la structurile care ar fi rămas și atunci, dispariția personajului n-ar fi rezolvat nimic. Numai Revoluția a reușit acest lucru.

Interviu realizat de
RODICA PALADE

putere extraordinară de a reprezenta ceea ce este important, acum și aici. Este o lecție, un loc comun de-acum, care ne vine de la Shakespeare, și care s-a demonstrat, lăta, mai ales înainte de Revoluție, că teatrul este oglinda lumii.

Galerii întregi de personaje. Puterea care să oprească puterea

R.P.: Ați părăsit teatrul propriu-zis pentru teatrul care se joacă astăzi pe scena politică a țării.

I.C.: Eu nu am părăsit teatrul. Joc măcar o dată, uneori chiar de două ori pe săptămână. E-adevăr că înainte jucaam mai mult, era și o perioadă cind se venea la teatru. Astăzi spectacolul se joacă în stradă. Este un spectacol viu, puternic și numitlocit și bineînțeles că este mult mai atractiv. Este o miscare extraordinară, fiecare își caută identitatea și se propune ca personaj. Galerii întregi de personaje, de tipologii, de conflicte...

R.P.: Și în Parlament?

I.C.: O, acolo este interesant personajul colectiv. Sistemul spectacolului și participării în același timp.

R.P.: În noile funcții pe care le aveți acum, vă simțiți responsabil, s-a modificat în vreun fel poziția dumneavoastră față de teatru?

I.C.: Poziția mea față de teatru nu s-a modificat în nici un fel. Restul și eu, ca și colegii mei, criza momentană a teatrului, în sensul că oamenii intră mai greu acum într-o sală de spectacol. Dar sint convins că în curând, repertoriile și manifestațiile propuse de teatru vor face din nou săli pline. Cui privește responsabili-

bine că este așa, pentru că astfel ea nu se poate implica decât în idei. Într-o analiză atentă a necesităților momentului, pregătind adevărul politic care însemnă alegoriile.

„Prestatori de servicii artistice”

R.P.: Să revenim la teatru. Și înainte, toate discuțiile alunecau, în mod inevitabil, către politică. Prin urmare, ce însemnă UNIUNEA TEATRALĂ nou creată și TIMBRUL TEATRAL?

I.C.: Noi nu am avut până acum o astfel de Uniune. Apartineam unei asociații, un fel de mormătură, care nu oferea nici un fel de condiții de creație artistilor de teatru din teatrele de proză și muzicale, este vorba de A.T.M., o terminație nici măcar nerivoasă a Consiliului Cultural. Uniunea creată acum va încerca să urmărească interesul teatrului românesc în structura lui intimă, în laboratorul de creație, acolo unde se petrec fenomene care trebuie cercetate, sprințite, înobilate. Uniunea noastră se aliază astfel celorlalte uniuni de creație din țară și care au o tradiție serioasă. Uniunea Teatrală are ca scop sprințirea creației originale în toate formele posibile, renașterea teatrului românesc, implicarea lui profundă în noua viață socială, găsiroa unor noi forme de expresie. În acest sens, apariția Timbrului teatral este un ajutor al întregii țări îndreptat spre aceste scopuri nobile. E un mic efort, eu un mare efort și sper că rezultatele să fie palpabile în curând. Până la Revoluție, oamenii de teatru erau considerați un fel de paria ai societății. E bine să știți că actorii funcționau pe

ISCODIND VIITORUL

PAVEL CÂMPEANU

● Febra electorală

Flăcările lui decembrie s-au stins, dar ca și zidurile carbonizate, inflamabilitatea noastră a rămas aceeași. Expresia ei cea mai recentă: febra electorală.

Alegerea lui este la fel de sigură ca și nepregătirea noastră pentru ele. Rezolvind unele probleme cardinale, ele vor actualiza altele, și mai complexe, amintindu-ne întrebarea unui autor contemporan în vechi: „Ce este mai de seamă, să fim guvernați de cei mai buni bărbați, sau de cele mai bune legi?” (Aristotel).

Odată acest eveniment politic consumat, vom descoperi că de fapt problemele noastre cruciale nu sînt de ordin politic. Un parlament ales în mod liber reprezintă un pas hotărîtor pe calea democratizării. Dar cît de solidă poate fi democrația unei societăți dominate de sărăcie? Răspunsul la această întrebare depășește, evident, politicul. Sub acest aspect alegerile vor reprezenta o dezvoltare necesară a eucerilor revoluției, dar și o reproducere a limitelor ei. A doua revoluției, alegerile vor opera în cîmpul exclusiv al politicului. Dar rădăcinile înstrăinării noastre de democrație sînt înfipte în straturile mult mai adînci. Contrar prejudecăților încă precumpănitoare, temelia anti-democratică a stalinismului nu este localizată în regimul său politic, ci în structurile sale socio-economice.

Prin ele însăși alegerile nu vor înfățișa aceste structuri. În schimb ele vor genera o structură politică a cărei misiune va fi înlocuirea structurilor socio-economice de tip stalinist, în care continuăm să trăim, prin structuri alternative, funcționale și viabile. Pentru istoria noastră alegerile vor conta îndeosebi prin urmările lor — pentru cel contaminat de febra electorală ele conștientizează mai ales prin prelușul lor.

Dar strădindu-se să înfrunte cu curajul, unii oameni necontaminați de febra electorală scrutează cu încredere negurile viitorului. Dintre aceștia, doi tineri economiști au făcut recent publice reflecțiile lor. Este vorba despre D.D. Popescu, al cărui studiu „Un posibil scenariu economic românesc” a apărut în nr. 8 al revistei „22”, și despre Aurelian Crăiutu, semnatarul studiului „Esenta economiei de piață și capitalismului” publicat în „Cuvîntul” din 14 martie 1990. Prin aceste două apariții tema respectivăiese din coloanale publicistice de specialitate intrînd într-un circuit social tot mai larg.

● Demersuri

Dens și sistematic, studiul d-lui Popescu reprezintă de fapt un proiect. Formula de prezentare ar putea fi asemuită unei ecuații cu două cunoscute. Prima

cunoscută: starea de la care pornim, rezultat al economiei de comandă în versiunea ei cea mai aberantă; a doua cunoscută: scopul spre care ne îndreptăm — în concepția autorului — economia de piață. Posibilitatea tranziției de la una la cealaltă este analizată sub trei aspecte: obstacole, șanse, modalități. Dintre acestea din urmă autorul reține o modalitate graduală și una radicală („salut direct”). Întîia ar presupune (probabil ca etapă intermediară) o „economie mixtă”, asociind activitatea planificată celei private, pe cînd a doua ar conștientiza trecerea directă la o „economie de piață pură”. Carențele gradualismului sînt ilustrate îndeosebi cu exemple luate din experiența poloneză, ducînd la concluzia: „Evident că o reformă radicală va avea efecte graduale, dar este preferabilă unor reforme graduale cu efecte absolut incerte sau înfrînse pe perioade de timp extrem de mari”.

Premisa generală de la care d-l Popescu pornește în construirea acestui scenariu este că „stabilirea scopului... nu are decît două variante posibile: economia de comandă (planificată) sau economia de piață”. Semnificativă pare perspectiva stadiului înțeles de d-l Crăiutu, care pornește de la constatarea că „alternativa capitalism-comunism... ascunde mai multe capcane”, pentru a încheia cu propunerea concludivă „să discutăm fără prejudecăți și viziuni unilaterale legitimitatea și posibilitatea existenței a ceea ce s-a numit „la treia cale”.

Temelul teoretic al acestei orientări pare să rezide în distincția pe care autorul o face între economia de piață și capitalism. Începînd cu secolul XIX, subliniază el, capitalismul a evoluat ca distorsionare a economiei de piață prin „erorile și rătăcirile secolului trecut care au dus la înălțarea forței monopolurilor cu cea a statului, la eliminarea parțială din competiție a întreprinderilor mici și mijlocii, la pervertirea concurenței”. Cu o salutară înclinare spre generalizări de amploare, d-l Crăiutu, referindu-se la Röpke, definește „principiul economiei de piață” ca incluzînd proprietatea privată, libertatea economică, concurența și inițiativa liberă. Soluția: devieri istorice de acest principiu, încorporată într-un anumit mod de stalinism și într-un cu totul alt mod de capitalism. „El poate urma foarte bine un neoliberalism luminat”.

● Nedumeriri

Autorii celor două studii sînt economiști, de cînd autorul rîndurilor de față nu e. Dar ca și pe imensa majoritate a concetățenilor mei, ignoranța întru ale economiei nu mă face mai puțin dependent de ea — dinpotrîivă. Prin urmare nu în virtutea competenței, ci în aceea a implicării, mă găsesc, după citirea celor două studii, pradă multor nedumeriri. De pildă, ca și alte scrieri pe aceeași temă care le-au precedat, studiile discutate par

să pornească de la un adevăr axiomatic: problema noastră este să alegem calea cea mai bună pentru transformarea economiei și implicit a structurilor societății noastre.

În sociologie orice axiomă apare suspectă. Ea poate să ne ușureze efortul analitic, dar nu și să îmbogățească efectele lui euristice. Drept urmare, înainte de a accepta statutul axiomatic al întrebării menționate și simți nevoia răspunsului la alte întrebări, cum ar fi: oare economia noastră nu are nici o șansă să se transforme de la sine făcînd astfel inutilă însăși operația alegerii? Iar dacă răspunsul este negativ, pe ce anume se întemeiază el?

După cum se observă, asemenea întrebări mută discuția de la validitatea alegerii ca opțiune la legitimitatea alegerii ca procedeu. Deplasarea poate părea fortuită, dar nu e. Ea aduce în prim plan relația dintre spontaneitate și decizie, referitoare de astă dată nu la funcționarea economiei, ci la reorganizarea ei. Axiomatizarea alegerii implică, printre altele, următoarele presupozitii:

— subordonată deciziei centralizate, coercitive, economia noastră posedă un potențial de autoreglare spontană nul sau nesemnificativ;

— elementul primordial al crizei de care suferă această economie nu constă în înadîncirea — de altminteri flagrantă — a unor decizii, ci în absolutizarea procedurii decizionale ducînd la paralizarea spontaneității;

— diagnosticul pus acestei economii nu s-ar putea mărgini ca stare la descrierea stării în care se află, el ar trebui să înceapă cu descrierea mecanismelor a căror convergență a adus-o în această stare. Aceste mecanisme nu sînt văditătoare în primul rînd prin performanțele lor, ci prin exclusivismul lor sau prin preponderența lor excesivă;

— în măsura în care „alegerile” nu poate reprezenta ea însăși în cele din urmă decît tot o decizie, rezultă că încercăm să eliminăm atotputernicia deciziei folosindu-ne de puteri decizionale, să reinstituiem primatul spontaneității cu ajutorul negației ei.

Care va fi deci mecanismul social al adopțării deciziei, respectiv alegerii, și al implementării ei? După toate probabilitățile, acesta va fi un mecanism investit cu autoritatea de a da deciziilor sale putere de lege. Cu alte cuvinte, puterea care se va naște din apropierea alegerii urmează să ne înzestreze nu numai cu o nouă constituție, ci și cu o nouă structură economică și socială. În măsura în

care va fi concedată în exclusivitate unul asemenea agent, schimbarea istorică spre care ne îndreptăm poate fi numită revoluție de sus, reformă sau restructurare.

● O revoluție de sus?

Obligînd societatea noastră să se restructureze, istoria nu o înzestrează în mod necesar cu mijloacele trebuincioase pentru satisfacerea acestei cerințe. Eventualitatea unei disjunții între necesitate și posibilitate, în conexiune cu această problemă vitală, stîrnește aprehensiuni justificabile. „Politicienii responsabili din România — scrie de exemplu d-l D.D. Popescu — ar putea urmări să convingă publicul că există căi facile de ieșire din criză... prin aceasta subminîndu-se suportul politic pentru luarea unor măsuri profesionale în cadrul unor reforme economice reale”. Cel pe care destinul îl va pune în situația de a lua aceste decizii ar putea foarte bine să nu fie „politician”, ci veritabilii oameni politici, să nu fie „responsabili”, ci coplesii de enorma răspundere ce le revine — și totuși...

Ca misiune a viitoareii puteri, restructurarea societății românești presupune o serie de riscuri majore, dintre care amintesc:

1. prezumtivii viitori legiuitori, decamdată dăruiți integral cursei pentru voturi, nu vor avea în lunile următoare nici timpul, nici starea de spirit necesare pentru a medita serios asupra problematicii cruciale cu care succesul electoral îi va confrunta;

2. modalitatea expediată și improvizată în care acest corp legislativ va fi ales are șanse să se repercuteze asupra modalităților în care el va acționa;

3. cei mai eficienți concurenții ai acestei campanii electorale nu vor fi în mod necesar și cei mai competenți proiectanți ai procesului de restructurare socio-economică;

4. în măsura în care o anumită tradiție ar fi reînnoită, consultantii lor ar putea fi de asemenea aleși nu după criteriul competenței, ci după meritele dobîndite în campania electorală.

Evitarea, sau măcar diminuarea acestor riscuri — procum și a altora pe care nu le-am enumerat — ar putea fi încercată pe diferite căi. Cea mai promițătoare dintre acestea mi se pare asumarea cît mai largă și directă de către societate a elaborării propriilor sale restructurări. Prin aceasta nu am în vedere vreo transfer de atribuții, cum ar fi de exemplu adoptarea programului de restructurare nu prin votul parlamentarului, ci printr-un referendum național, sau altele de acest gen. Ce am în vedere este pur și simplu angajarea într-o largă dezbateri publică a unui cît mai mare număr de specialiști din diferite domenii care au tangență cu restructurarea — și care nu au?

O asemenea dezbateri ar avea un efect stimulator asupra creativității participanților; ar facilita punerea în valoare a capitalului de cunoștințe, inteligență și ingeniozitate de care dispune națiunea; ar informa societatea asupra diverselor configurații pe care le-ar putea lua viitorul său; ar constitui cel puțin un referențial calitativ pentru viitoarele dezbateri parlamentare pe această temă; ar putea converti într-o oarecare măsură competența științifică într-un factor de presiune politică; ar reduce teoretic riscul unei strategii eronale; scutînd-o să adopte în solitudine o decizie de asemenea dimensiuni, ar feri puterea de primădă de a căpăta dimensiunile deciziilor sale. Cu cît mai puțin similară va fi restructurarea societății noastre unei „revoluții de sus” cu ați mai puțin activ va fi pericolul ca ea să proiecteze puterea prea sus și societatea prea jos.

Și, în sfîrșit, dacă o astfel de dezbateri ar dobîndi profunzimea și proporțiile corespunzătoare, de ce nu ar putea ea reprezenta prelușul a ceea ce s-ar putea numi de pildă „Asociația Interdisciplinară pentru studiul restructurării societății românești”, sau altminteri?

Cerere

Subsemnatul, Diaconu Mircea, domiciliat în zilele noastre, născut din întâmplare în poezie de bici, scîrțîit de zăpadă, zurgălăi de sanie, strivît între sărbători, încălzit de fujolele cailor și fumurile caselor, (de aceea mult timp am crezut că sînt de fapt un fuig

de zăpadă, intrat din greșeală în casa noastră și așteptam cu tristețe să mă topec la loc) vă rog respectuos să aprobați reîncastrarea mea în Anonimat, în baza faptului că oricum mi s-a furat cea mai mare parte din viață și o bună parte din visuri, iar ce mi-a rămas aș vrea să păstrez pentru mine.

Aș dori, adică, în timpul meu liber să mă pot revolta pașnic ca orice cetățean, pe orice teme politico-sociale, fără să zică nimeni că vreau să-mi fac reclamă, că joc teatru, că urmăresc cine mai știe ce scopuri publicitare sau că nu e treaba mea ce fac mai marii noștri. Vă rog frumos să aprobați dreptul meu de a mă purta ca un caraghios de patriot care nu vrea decît binele și mai binele petecului de hartă ce l-a fost repartizat de soar-

tă. Aș dori să anunț pe fiecare compatriot că ceea ce fac și gîndesc mai marii noștri este foarte treaba noastră, ne privește și ne doare totul. Toleranță nu înseamnă a înfocare spatele și a ne vedea de treburi mărunte, în timp ce o paucul răului poate oricînd să cuprindă zarea copiilor noștri.

Îmi pare rău de partea de viață care mi s-a furat. De aceea doresc aînt de mult ca tot ce mi-a rămas să folosesc în slujba respectului de sine, risipit pînă astăzi la cozi de benzină, la cerșetoria culinară, senzația de sufocare tip I.T.B., zîmbetul umil adresat gefului de unitate, umilințele profesionale și stradale, pe care ni le-a dăruit din belșug fostul nostru Patron Suprem și toată liota lui de prim și vice-prim

secretari, din care foarte mulți ne ridă locă în nas.

Menționez că nu am fost tot timpul conștient de acest fapt, pentru că atunci cînd trebuia

Fotografii de EMANUEL PĂRVU

să învăț engleză, pian și tenis, am studiat numai cu vaca, oile și sania iar feticirea proiectează ce decurgea din aceste îndeletniciri nu m-a părăsit nici astăzi. Dar nu cred că

asta a fost marea mea neșanșă, ci faptul că învățătorii mei nu mi-au înșuflat cînimul, care mi-ar fi folosit enorm în viață, ci doar credința, sinceritatea și rusinea. Acestor lipsuri în educație s-a adăugat și o timiditate inițială, de pe vremea cînd mă credeam fuig de nea și mi-era frică de sobă.

De aceea vă rog respectuos să-mi aprobați îndrăzneala de a nu mai cere aprobare nimănui, ci doar credinței, sincerității și rusinii rămășiță de la strămoși și pe care sînt dator s-o las copilului meu, în această jumătate de viață care mi-a mai rămas.

În acest sens am început prin a turna temelie de casă exact pe fostul loc de casă al strămoșilor mei, unde a crescut de atîta ani numai iarba și o tufă de lilac ca să-mi arate unde trebuie să pun pragul casei.

Vă mulțumesc anticipat,

MIRCEA DIAONU

(Urmare din numărul 9)

S.T.: Problema care ar trebui pusă este una pe care partidul comunist român a avut-o, pe lângă altele, de a propune ca lider pe Nicolae Ceaușescu.

V.T.: Cum s-a putut ca acești bărbați, baronii lui Gheorghiu-Dej...

S.T.: Nu, Nu cum s-a putut pentru că s-a putut, s-a văzut. Și știu și cadrul. Totuși partidul, sau grupul care conta în partid, mandarinii, au putut să propună acest personaj sinistru pe care îl cunoștea foarte bine?

Era ultimul om pe care să-l fi ales...

V.T.: Mă despart puțin de ceea ce a scris domnul Campeanu în articolul din New York Review. Ei au știut și ei nu lăsașe nici un fel de speranță că ar ascunde în el un minimum de omenie. Era ultimul om care trebuia ales. Am o informație pe care nu conținea că o citoz; după știința mea, și sper că mai există stenogrammele, faimoaselor prelegeri din '64, Nicolae Ceaușescu, ca membru al biroului politic și directorul direcției organizatorice a C.C.P.M.R., a venit să vorbească în fața studenților de la „Stefan Gheorghiu”. Cu acea ocazie, accentuând în stilul său, deja pînă la satul patriotard, independența partidului muncitoresc român față de cel care încearcă să ne dea lecții, spunea: dar asta nu înseamnă să renunțăm la marea tradiție teoretică a marxism-leninismului. Atrag atenția studenților de la „Stefan Gheorghiu” să continue să lăveze marxism din „Problemele leninismului” de I.V. Stalin”. Un om care în '64, la 3 ani după ce Stalin fusese expulzat din mauzoleu, vrea să spună muma lui Stalin, un om care vine în fața studenților de la Academia partidului și le spune că modelul de gândire marxistă nu găsește în cel mai sinistru catehism al dogmatismului, nu promitea în nici un caz să fie un liberal. Dar, cine era liberal acolo? Cincin polițian care era domnul Maurer!? Problema lui fundamentală era să continue să călătorească ca prim ministru, să continue să vindeze, iar cit privea poporul român însuși, domnul Maurer a recunoscut într-un interviu recent publicat că: niciodată n-a avut iluzii. Respectiv, considera că poporul român nu este capabil. El a recunoscut foarte clar că intelectualitatea română nu l-a lăsat vreo speranță niciodată, și a văzut în intelectualitatea română o cantitate neglijabilă, incapabilă de revoltă morală, și că, prin urmare, disprețul ce l-a purtat după părerea mea, domnul Maurer intelectualității române nu este decât un alt nume pentru disprețul ce l-a purtat poporul român.

S.T.: Faptul că la domnul Brucan și la domnul Maurer întâlnim aceeași atitudine, provine din mentalitatea lui Lenin, din bolșevismul lui Lenin, care este cel al unui intelectual „luminat”, să zicem așa, adică intelectual care are complexul că nu este muncitor, că nu este om simplu, dar care luptă în numele acelora, deci, a împotrării sale fundamentale. De aici și atitudinea lui Lenin de a fi împotriva intelectualilor, dar și atitudinea lui de a spune despre clasa muncitoare că nu este în stare să se conducă singură... Această dublă atitudine de dispreț față de clasa din care provenea, (în partidul bolșevic erau destui oameni cu singe albastru — vorbesc în perioada înainte de 1917 și anii imediat următori — ca și mulți de formatie teologică). Deci, arena un dispreț față de clasa din care proveneau: pe de altă parte, erau conștienți că numai ei, ca intelectuali puteau să conducă clasa muncitoare și sărăcină, deci poporul, spre a-și realiza revendicările de care, cum spuneau bolșevicii, aceia, nici nu erau conștienți și nu puteau să le susțină într-un cadru organizat. Această atitudine s-a transmis tuturor generațiilor de bolșevici.

Anamneza neobolșevismului

V.T.: Și mai ales s-a transmis și s-a dezvoltat la generațiile de neobolșevici. La ora actuală, și spus-o în „Nu porostroika”, și vorbit frumos despre neobolșevism și trebuie să luăm o discuție pe tema fenomenului neobolșevic, la ora actuală, un bolșevism în perspectivă comparativă.

S.T.: Aș vrea să-ți amintesc un lucru care se spunea mult înainte de căderea lui Ceaușescu. Acesta că dacă s-ar da puțin câldură în apartamente și puțin mișcare în alimentație, lumea nu ar fi avut nimic, absolut nimic, împotriva clanului lui Ceaușescu. Am senzația că această doctrină foarte răspândită în Aparatul de partid este astăzi însoțită de echipa de la cîrf. V.T. Echipa conducătoare este o emanație a Aparatului, oricum am vrea să o privim. Echipa conducătoare a fost secretată de atarurile deziluzionate ale Aparatului cu anumite fracțiuni ale tehnocrației.

S.T.: Opoziția anticceaușistă din Aparat a anăruit întâi în riscurile foștilor ilegaliști. Nu înfruptor prin reacție a fost a lui Pivulescu.

Zgomotul și furia foștilor ilegaliști

V.T.: Pentru că la el, așa cum erau lipsiți de o legitimitate, existau, să spunem așa, în cadrul acestei societăți ilegaliștilor (și tu cite ceva despre asta... Fie că eu însumi dintr-o familie de veterani venind din Spania) exista problema unei legitimități de societă. Deși ea însăși era ilegală, în interiorul ei, structurile de autoritate și ierarhie se stabileau în chip de legitimi-

tate. Noi știm că Nicolae Ceaușescu nu a luptat niciodată pe nici un front. Că atunci când putea să plece, cum a plecat Constantin Godeanu — membru al C.C.U.T.C. — să lupte pe frontul anti-hitlerist, și să moară pe frontul anti-hitlerist, Nicolae Ceaușescu nu s-a dus. Când s-a plecat în Spania, în 1936, avea 18 ani, în '37 avea 19 ani și nu s-a dus. Deci Nicolae Ceaușescu, n-a participat la nici una din lupte, în pofida hagiografiei care s-a scris a domnilor Mușai, Ardeleanu et comp. ...

S.T.: Asta e o teză pe care o susține Voizenski. Nu știu dacă îți amintești teza lui, teza lui Voizenski: totdeauna în luptele de putere din cadrul Biroului Politic la Moscova dar și în partidele satelite, reușește întotdeauna, (avem și teoria lui Troțki, că Stalin era cea mai strălucită mediocritate din partid), că totdeauna se alege oamenii cei mai stabili, cei mai lipsiți de autoritate, cei mai compromiși, cei mai vulnerabili, cei mai proști, cei mai mediocri, cei mai lipsiți de personalitate. De ce? Pentru că își face iluzia că el va fi cel mai ușor de manipulat și controlat, nerealizând că funcția și prerogativele funcției vor transforma pe omul slab, nepriceput, în autoritatea și în stăpînitorul aceluia conștan. Aș da exemple. Cum Hrușcov părea cel mai...

V.T.: Cunoscut dansatorul de gopac a lui Stalin.

Cine era șeful propagandei într-un sistem ultrapropagandizat? Leonte Răutu! Și director al Direcției propagandă și cultură a C.C. a P.M.R. Cine erau adjuncții domnului Răutu în epocă? Domnul Paul Niculescu-Mizil, Corneli Onescu, care lucrasă multă vreme la propagandă și Gheorghe Pană, care fusese tot din aparatul de propagandă. Deci vedem cum din acest aparat se naște stalinismul național de care vorbeam mai devreme și cu Ceaușescu ca simbol al său. De altfel cred că domnul Răutu ar putea să povestească lucruri foarte interesante. Cred că a fost o majoritate negativă bazată pe spaimă, pe anxietate și pe presiune a grupului de partid. Ceaușescu fusese șeful direcției organizatorice a C.C. Uita-te la primii oameni pe care îi alege și îi promovează imediat după alegerea sa la putere. Îi ia pe Niculescu-Mizil și îl face co-secretar al C.C.-ului lângă Leonte Răutu. Imediat în martie 1963, la Plenara din martie '63, Niculescu-Mizil devine secretar. Fuseseră împreună în China în vizitele de mediere. Dacă îți minte, la un moment dat, P.M.R.-ul făcea mediere între sovieticii și chinezii. Au fost câteva delegații, cel puțin cunoscute nouă din ziare, probabil că au fost mai multe, care, s-au întâlnit și cu Hrușcov și cu Mao — Tse-Dun. O dată a fost Maurer și „profesor universitar”, Paul Niculescu Mizil (vreau să știu de unde era el prof. univ?). Altfeldata a fost

explică ce se petrece în România, te izbesc de fiecare dată de un fel de opacitate.

S.T.: A fost o lovitură propagandistică formidabilă.

V.T.: Extraordinară. A durat ani și ani de zile.

S.T.: Dar a existat o „liberalizare”?

V.T.: Între '68 și '71, eu sînt convins că a fost pseudoliberalizare.

S.T.: Sînt de aceeași părere. A existat o semi-liberalizare, s-au luat niște măsuri de dezghet. Cam asta ar fi cuvîntul.

V.T.: Să-ți întrebăm pe domni Hăuțică, Jebelcau și alții. Intîlnirile lui Ceaușescu cu mulți scriitori, în particular la cabinetul lui...

Îmi amintesc ce-mi povestește Florica Jebelcau și gîta de tatăl ei. Nu ar fi fost impresionat — de la început și-au dat seama cu cine stăteau de vorbă — dar asculta. Pe vremea aceea nu ținea discursuri, nu avea dialoguri, dar asculta. Vorbise în discursul de la întîlnirea cu scriitorii din mai '68 de diversitatea de stil. O abandonare a politicii jdanoviste care dominase viața culturală românească sub Răutu. Apoi este discursul lui tot din mai sau iunie '65 cu privire la securitate...

V.T.: Discursul cu privire la securitatea din '67 — Să nu fie arestat nimeni pentru faptul că are o părere sau o opinie contrară. Oamenii nu trebuie să tremure în propriul lor apartament. E tentant să-ți demonizăm dar...

S.T.: Ce-a fost perioada '65-71 de fapt? Cîrul țepi s-a datorat existența liberalizării? Eu cred că-primă cauză a fost că ei nu avea fost puterea în mîini.

V.T.: Asta este sigur o cauză și a doua este consolidarea autorității personale.

DIALOGURI SUCCESIVE ÎNTRE VLADIMIR TISMĂNEANU ȘI STELIAN TĂNASE

SÎNTEM DUPĂ PRIMA REVOLUȚIE. CUM VA FI A DOUA?

S.T.: ...Proștut, din care e trimis unde e mai greu, cloșcul, zicătorul de boncuri. Sînt multe exemple. Nu cred că această o funcționat cu Ceaușescu.

V.T.: Ba da. Sînt convins că în alianța, cum spunea comunistii pe vremuri, „fracționistă și fără de principii” stabilită între Bodnăraș și Maurer, pentru că el l-a adus practic pe Ceaușescu...

S.T.: Și cu Drăghici, am impresia.

Ceaușescu, Bodnăraș, Paul Niclescu. Deci se stabileau în timpul acestor delegații-vizite care durau cîte două-trei săptămîni-relații de simpatie, afinități, interese? De ala operez eu cu termenul de grup al aparatului de partid. Pe de o parte avem grupul veteranelor sau heronilor sau, cum ai spus tu, al mandarinilor din partid. Apoi apare grupul aparatului de partid, care este grupul care consolidează puterea lui Ceaușescu foarte repede. Să nu uităm un pic care este structura lui: foștii secretari de regiuni, în primul rînd: asrații lui Gheorghiu-Dej care ajung repede membri ai Comitetului. Îi dau un singur exemplu: Vasilie Vilcu. Vine de la Dobrogea. Om al primei regiuni colectivizate a țării. Vasilie Vilcu sesese din Dobrogea și devine membru al Comitetului Politic Executiv, Ion Stănescu devine șeful securității. Iie Verdet cîndva șef la Hunedoara, apoi adjuncții lui Ceaușescu la secția organizatorică, devine foarte puternic, cum știm cu toții. Ceaușescu era șeful Direcției Organizatorice și exista un șef de secție, domnul Petre Lupu, (care a murit între timp), care devine membru al Comitetului Executiv: Maxim Berghianu de la Cluj. Toți ajung membri ai Comitetului Politic Executiv. Maurer nu avea mîiză în aparatul de partid.

Concluzia teoretică: sub Gheorghiu-Dej aparatul (sau partidul, partidul era la fel de amorțit ca și sub Ceaușescu, dar spre deosebire de epoca lui Ceaușescu), mai ales în ultimii zece ani, în epoca lui Gheorghiu-Dej aparatul de partid era înzestrat cu o anumită autonomie. Putea să opereze, putea să acționeze, avea o viață a lui. Sub Ceaușescu se terminase complet, tocmai pentru că știuse că acesta, Aparatul, l-a adus la putere. Urmează momentul în care transiția de la dictatura sau de la oligarhia deșistă se ajunge la pseudoliberalizarea anilor '65-71.

Raporturi dezavantajoase pentru „idiotul satului”

V.T.: Se spune, acum, acest lucru. Personal mă îndoiresc. Relațiile de ură între Ceaușescu și Drăghici erau intense, și după știința mea, de fapt, Gheorghiu-Dej a întreprins ce a putut această relație de rivalitate între cei doi aspiranți la putere. Personal, am mari îndoieli că Drăghici a susținut alegerea lui Ceaușescu. Se detestau, erau rivali, conduceau aparate diferite, și chiar Ceaușescu, dacă te uiti în documentele Plenare din aprilie '68 cu reabilitarea lui Pătrășcanu, oțenă o lucră a sa de cuvînt în discuțiile Biroului Politic din martie '68 în care, (noi nu avem acces la arhivele Biroului Politic ca să știm dacă este adevărat sau nu) el spunea că s-ar fi opus abuzurilor securității în primele prelegeri de după Congresul 20 al P.C.U.S. (care avuseser loc în februarie). Părerea mea e că Drăghici și mai ales soția sa Martha Drăghici care era persoana de substituție din familia Drăghici, și care avea-apre deosebire de Ceaușescu și doamna Elena Ceaușescu, — un trecut... Drăghici fusese acuzat în procesul Anel Pauker. A fost condamnat la 10 ani în procesul Anel Pauker împreună cu Alexandru Moghitea, în '35, procesul de la Craiova. Deci el venea din unul din marile procese ale comunismului român, altele cîte au fost. Martha Drăghici fusese arestată, noi se pare, în timpul războiului în procesul de la Somoșani, și fusese la rîndul ei condamnată fie la închisoare pe viață, fie la moarte. Deci, pui alături de Elena și pe Nicolae (fără nici un trecut), pe Martha și Alexandru. Era clar că raportările erau total dezavantajoase pentru Ceaușescu. Pe ce a mizat Ceaușescu era faptul că, boată lumea în conducerea partidului comunist, îl detestau sau se temea de Drăghici. S-a construit o unanimitate negativă. Părerea mea a fost că se urmărea marginalizarea lui Apostol, neutralizarea, și, în final, execuția politică a lui Alexandru Drăghici, și utilizarea lui Nicolae Ceaușescu, care părea să fie puțin idiotul satului în acest conșlan de „academicieni”, pentru că domni Maurer și Bodnăraș să-și continue politica lor.

— Care sînt instrumentele cheie ale sistemului totalitar? Poliția și propaganda,

Indreptar al selecției: argumente și secrete

S.T.: El a deschis ce să poată să închidă.

V.T.: A deschis pînă la un punct. Lumea s'uitat. Vorbeam cu studenții de la Română, zilele trecute, și cînd am pomenit de demonstrația studențească din Iarna lui '68 care a fost reprimată de domnul Păcoște și compania de la centrul universitar cu sprijinul neprecupețit al trupelor de securitate... lumea nu știe. Această țară, pur și simplu, a fost furată de propria ei memorie cum bine știm. Am văzut ce se petrecea cu studenții, am văzut ce se petrecea în plan cultural, filmul „Reconstituirea” și reacția colectivă. Toate acestea erau de acum sfidări la adresa puterii.

S.T.: A puterii sau a lui Ceaușescu?

V.T.: Cred că era începutul unei sfidări la adresa puterii. Cred că era mult dincolo de Ceaușescu. Coincidea cu ce se petrecea în Cehoslovacia. Noi nu am avut o dată publicat, noi nu am putut să citim în paginile „Științei” vreo dată complet sau nici măcar într-o variantă rezonabilă, textul programului de acțiune din aprilie '68 al partidului. Un text de comunism față de care, la ora actuală, noi am zîmbi. Promitea să dialogueze cu poporul, dar „noi sîntem puterea”. Cam ce face Frontul salăzi. Asta este tehnica bolșevică. Eu le zic regimurile postkadaviste. E pe principii „vă lăsam, puteți să strigați cît vreți”, cum a făcut spre sfîrșit Kadar și în prima perioadă Gruz. Să se formeze cîte partide vreți dar puterea o avem noi în mîini, și vă mai și ascultăm! Să ne uităm chiar și acum în Ungaria, unde se ascultă în continuare convorbirile și mă întreb dacă acum nu avem și noi un al treilea partener în discuție. Deci revenim la chestiunea asta, nu cred că inițial a vrut să cîștige capital politic. A vrut să mobilizeze. Era o tehnică. Liberalizarea poate fi și o tehnică de mobilizare, după mine. Era o formă de mobilizare a intelectualității. Liberalizarea intelectuală începe sub Dej.

Si Brucan spune că avem nevoie de intelectualii ca să nu reformăm România. Același scenariu.

V.T.: Același scenariu și o prelungire a mentalității, în care, intelectualitatea este un instrument.

S.T.: Noi spun dinții, avem nevoie de intelectuali, ca împreună cu ei, tot noi să reformăm România. Adică, ei își aleg o opoziție absolută legitimă.

V.T.: Ei s-au autoproclemat clasă politică.

S.T.: Și ca urmași legitimi ai revoluției. Ceea ce este foarte grav. Ei sînt Brucan, Iliescu, Roman, Voican, Căzimir Ionescu și toți ceilalți, la fel de legitimi să aibă puterea în statul Român ca oricine. Eu îi-as formula un paradox foarte interesant care se prefigurează.

V.T.: În discuțiile pe care le-ști avut cu Brucan sau cu alții din conducerea Frontului, a fost capabil domnul Brucan să realizeze logica noastră? E prea risid. Și are dreptate aprioric.

S.T.: Da, întotdeauna. Nu are un dialog. Tu spui ceva, el te intrerupe și reia vechiul monolog.

V.T.: Surpriza noastră, a celor ce ascultăm postul de radio: ascultînd cele două interviuri ale domnului Brucan în Statele Unite, la Vocea Americii și la Europa liberă, domnul Brucan într-adevăr nu spunea tot. Proa vorbea numai despre computere și nimic despre reprimarea din România. Parcă marea dramă a românului, la ora aceea, era lipsa de computere. Toate celelalte le avea, nu-

S.T.: Cum îți explici acei fenomen care s-a produs atunci, și care a fost capitalul lui politic 25 de ani? Poza lui de lider național și liberal a funcționat în opinia publică occidentală. Sînt, m-am întâlnit în anul '80 cu mai mulți ziaristi din occident care credeau în mitul național a lui Ceaușescu. Îmi băteam gura de pomana încercînd să le explic că este o dictatură, că este un regim politienesc, că nu este vorba de nici un fel de comunism național, de independență etc. Erau foarte puțin sensibilizați. Opoziția față de Moacana, faptul că a reamplasat situația cu Germania, discursul din balcon de 21 august '68, relațiile cu Israelul... Toate aceste lucruri erau servite pe tapet și spuneaam degeaba că nu există democrație, nu există libertate. Era de neînțeles.

V.T.: Put să spun că toți ne-am izbit de această problemă de parca cealaltă a cortinei. În momentul cînd încercam să

mai computerele îi lipseau. Totuși vorbea la un post de radio și e bine ca un veteran comunist să încorporeze să critice.

S.T.: Era important.
V.T.: Totul a fost frumos până deschidem celălalt post de radio și auzim exact același lucru. De unde, ne-am spus spontan: Vai, și eu care îl învidiam pentru spontaneitate! Deci, nu pricep nimic.

Recurs necesar la memorie

S.T.: Uite ce se întâmplă. Ce este cu domnia voastră care s-au erijat singuri în purtătorii de cuvânt ai revoluției? Dacă a fost revoluție, ei nu au nici un fel de legitimitate. Pentru că revoluția a adunat masele în oameni. Nu au nici o legitimitate de a se afla acolo unde se află, fiind la fel de legitimi ca alte milioane de revoluționari. Domnul Brucan neșădă că ar fi fost altceva decât o revoluție, adică neșădă că ar fi fost o lovitură de palat, neșădă că ar fi fost un complot, neșădă că ar fi fost altceva, dar, singurul fel care i-ar legitima la putere ar fi ca el însuși să apară ca a fost un complot organizat de un grup din jurul dinului, care, acum se află la putere. El neșădă acest lucru pentru că, el are nevoie de tot capitalul, uriaș, politic pe care îl dă o revoluție. Și se află într-o situație paradoxală. Acesta că: dacă o fost revoluție (cum vrea dinușul) nu e legitim la putere, dacă nu a fost revoluție ci a fost lovitură, atunci e la putere intrucât a pregătit această lovitură. Este o dilemă pe care ei nu vor să o explice, și am senzația că nici nu o sesizează. Adică nu intră într-un hâțis de contradicții, pe care nu le pot rezolva.

V.T.: Adeseori mă gândeam, când eram elev la liceu și mă duceam în excursii cu școala (poate ai trecut și tu prin această etapă — rit inițiatoric, de pasaj) și vedeam o hidrocentrală. Veneam mult impresionat. Mergi la Biezu — te strigă. Stăteam și mă gândeam, când cobori din elicopter — nu prezidentul (pe vremea aceea Ceaușescu încă nu călăra elicopter), sau din Mercedesul tău; noi coboram în de copil, din tren sau din autobuz. Dar când cobori și ești preluat de mase urtase care te aclamă, ajungi și vezi aceste enorme — așa numite — realizări ale socialismului, cred că există un fenomen de autoconvingere, autopersuadare, că într-adevăr ceea ce faci este bun și mai mult decât atât, tu ești cel care garantezi continuarea acestui lucru bun. Ei au stat în secolul de acest fel. Ei nici nu pot concepe că locul lor nu este acolo. Pentru ei a fost o etapă și este de neînțeles pentru Brucan și pentru Roman, sau oamenii de acest gen (eu folosesc aceste nume ca simboluri nu ca indivizi). Ceea ce e de neînțeles este de ce nu au fost ei tot timpul în aceste locuri, nu de ce nu sînt acum. Problema lor e retrospectivă.

S.T.: Cum de și-a permis Ceaușescu să-l dea la o parte?

V.T.: Exact. Cum de și-a permis acest individ, acest impostor, acest cizmar din Scornicești, acest individ de două parale...

S.T.: Să-l rechem pe Brucan de la Washington și să-l lase să vegheze la o etapă de la o facultate?

La ce folosește romantizarea trecutului?

V.T.: Permițându-mi, desigur, călătorii independente în Statele Unite și nepermițându-mi până în clipa în care Brucan nu a decis să lase în arenă și să-l conteste lui Ceaușescu politica socială — mai întâi — și apoi întreaga politică. Deci, pentru clasa politică a comunismului român, sau elita comunismului român, sau pentru a doua generație a acestei elite vreau să fac o confesiune: eu nu cred că a doua generație a copiilor de participanți la revoluția comunistă, (cu toate păcatele și aventura sa morbidă) eu nu cred că a doua generație este biologic sau fatalmente prodeștinată să împărtășească valorile generației părinților sau să le idealizeze. Michnik în fond, vine dintr-o familie de comunisti. Tatăl său a fost fondator al partidului comunist în Polonia. Dar, Michnik însuși nu a fost comunist (spre deosebire de Rakowski, care a fost comunist) a fost todeauna, cel puțin după știința mea, un om de știință. Asta nu l-a făcut să nu fie unul dintre cei mai respectați antitotalitari ai secolului nostru. Deci, nu văd motivul, de pildă, ca în interviurile sale din „Le Monde” domnul prim ministru Petre Roman să facă referințe, undeva, cred eu, un pic distorsionate, la biografia și valorile generației căreia i-a aparținut părintele său. Nu cor nimănu să rupă. Să explice exact. Am citit un interviu în „Le Monde”, sau era un interviu pe care l-a dat la televiziunea franceză, și am primit un telefon (mai multe telefoane) de la Paris de la oameni care mi-au spus: „Chiar este un exemplu de biografie politică în secolul douăzeci, trasectoria politică a domnului Valter Roman?” Teza era că fiind întrebare dacă tatăl său a fost unul dintre militanții stalinisti din România, Petre Roman spunea: „tatăl meu a fost un militant al stingii europene antistaliniste”.

S.T.: Era exact afirmația?

V.T.: Tocmai aici începe problema. Afirmația ține de romantizarea trecutului. Pentru că, dacă într-adevăr domnul Roman Valter a avut de suferit în anii '50, în începutul anilor '60, când a fost într-adevăr anchetat că a fost voluntar în Spania și ca prieten a lui László Rajk, este perfect adevărat că nu era bine să ai la dosar referințe de la László Rajk,

sau de lideri iugoslavi. Domnul Roman era la fel de stalinist ca László Rajk însuși.

S.T.: Adică nu erau deloc antistalinisti.

V.T.: Dimpotrivă. A fost un accident istoric ca László Rajk a fost executat și nu de pildă Kádár. Putea să fie invers. Face parte din mecanica sistemelor totalitare sau din absurdul sistemelor totalitare alegerea victimei. Deci, domnul Roman, tatăl că încearcă să prezinte pe tatăl său Valter Roman, ca pe un fel de eroi român (pentru mine Arthur Kestler a fost un militant al stingii antistaliniste europene sau André Gide sau Pannai Istrati). Omul care a scris „Spovedania unui Iovine” — după știința mea nu există nici un fel de „Spovedanie a unui Iovine” care să fi fost publicată sub semnătura lui Valter Roman. Deci, toată problema este că a doua generație nu crede că este condiționată de nici un fel de jurământ — mai mult sau mai puțin obligatoriu — față de memoria părinților în a le împărtăși, să spunem, valorile sau a le înfrumuseța trecutul, de a refuza cu adevărat reușterea aberațiilor acestui trecut, inclusiv aberațiile de opțiune ale părinților

care încă din '35 cu puțin timp înainte de plecarea definitivă din România, (plecarea în Elveția, unde a lucrat cu Piaget, apoi în Franța unde a devenit celebru). Când a auzit despre primele procese, respectiv despre asasinarea lui Kirov și arestarea liderilor revoluției bolșevice din decembrie '34, Goldmann a spus că toate chestiile asta lui îi mirosoa a procese medievale, că personal nu crede un cuvânt. A spus: „cu personal nu accept acest lucru”. Deci se știa și se putea.

S.T.: Nu era obligatoriu că dacă nu ești pe partea noastră a tablei de șah, trebuie să fi pe partea albă.

A manipula cu false alibiuri?

V.T.: Acestea sînt false opțiuni descoperite retrospectiv și în ultimă instanță, alibiuri. Încercări de exonerare, încercări de acoperire a propriilor responsabilități, de autoabsolvire, cu probleme foarte serioase de moralitate.

S.T.: Ajunși la acest punct al discuției noastre, să constatăm că miscarea comunistă românească, deci lipsită de ambiție și având această tentă care a dus la decăderea României, e totuși foarte complicată și că discuții, care par prea concentrate pe amănunte, sînt

toriografice și să intrăm în sociologie un pic, problema termenilor cheie în înțelegerea acestui fenomen este cultura politică. Termenul de cultură politică, pentru a simplifica foarte mult, îl definesc ca un ansamblu de mentalități, atitudini, opinii, teorii care caracterizează activitatea politică a unui grup social. Deci, în societate există cultură politică românească, în ansamblu, și apoi există subculturi în fiecare subcultură există sub-subculturi și așa mai departe. În cadrul culturii politice românești s-a născut, în un moment dat, o subcultură care inițial era extrem de exogenă, era chiar plantă de import, și s-a numit partidul comunist din România — Secția Internațională Comunistă.

Este încă un fenomen care este o rușine de sine a Partidului Comunist Român, este una din marile caracteristici ale culturii politice a comunismului român. Spaima de propria sa istorie.

S.T.: Seriam despre bolșevism, despre Rusia o carte. Și am mers pe aceste lucruri de tip psihologic: spaima, secretul, clandestinitatea, fanatismul. Eu plecăm de la evoluția lumii lui Gogol și un epus că Gogol a intrat prima dată ca un insemna bolșevismul în secolul douăzeci. Adică, a depășit acele suflete, acele complexe, acele mentalități, acele spectre care odată cu crearea infrastructurilor societății rusești, vor duce la comunism. Și comunismul produce astfel de structuri. De pildă, această dualitate între ceea ce este la față și ceea ce este ascuns, între ce este trecutul (du în mod real și ce este el în mod fictiv).

V.T.: Lenin spune că este cel mai mare antifracționist dar interzice fracțiunile în partid. Lenin lupă cu revisionismul și se declară un cruciat pentru cauza purității marxismului și răstoarnă toate dogmele fundamentale ale marxismului. Și putem merge la infinit pe tema asta. Stalin este pe aceeași structură. Stalin se jură că este cel mai fidel. Teza mea este că Stalin a fost într-adevăr discipolul cel mai fidel al lui Lenin. În Lenin sînt doi Lenini, trebuie să admitem că și în Marx sînt doi Marx. În Stalin nu există doi Stalini, cum în Ceaușescu nu ai doi Ceaușesci. Însă acestea sînt de acum lucruri degenerate ale leninismului. Concluzia este degenerarea. Dar, degenerarea există înscrisă în codul genetic al leninismului. Eu nu cred în idesa că Buharin ar fi fost posibil. Nu sînt un determinat maniac dar cred că există o logică leninistă.

S.T.: În condiționarea Rusiei ca societate care era condusă de un partid bolșevic, Buharin era mort dinainte. Era a priori ca produs al bolșevismului.

Imboldiți de onoare să vorbească

V.T.: În cultura politică a comunismului român, cum era așa de mică această cultură este foarte simplu să avem acces la mentalități chiar și prin puțini ei supraviețuitori. În măsura în care vor fi dispuși ca, la acest epus Urzui și tragice al istoriei comuniste românești, când, practic, partidul comunist român, varianta sub care a fost cunoscut începînd cu 1921, este clar că a ajuns la zvircolirea finală, să sperăm, măcar acum ca un act de înspărire pentru faptele pe care partidul lor le-a comis cu atîta cinism, ca toate fărâdelegile care au fost comise, măcar acum să vorbească. Să aibă onoarea pe care a avut-o Albert Speer, să aibă onoarea să-și scrie memoriile sau să accepte interviuri. Cred ei oare, că sînt mai puțin vinovați, că sistemul pe care l-au creat este mai puțin vinovat decât sistemul nazist? Cred ei, oare, că nu este cazul ca la ora actuală — problema noastră nu este numai să-l descoperim pe Ceaușescu, problema este să înțelegem cum au funcționat structurile de sistem. Ce tip de mentalități bizantine, asiatice au fost impuse societății române?

S.T.: Nu crezi că este prea mult cînd spui „mentalitate bizantină”, a partidului comunist?

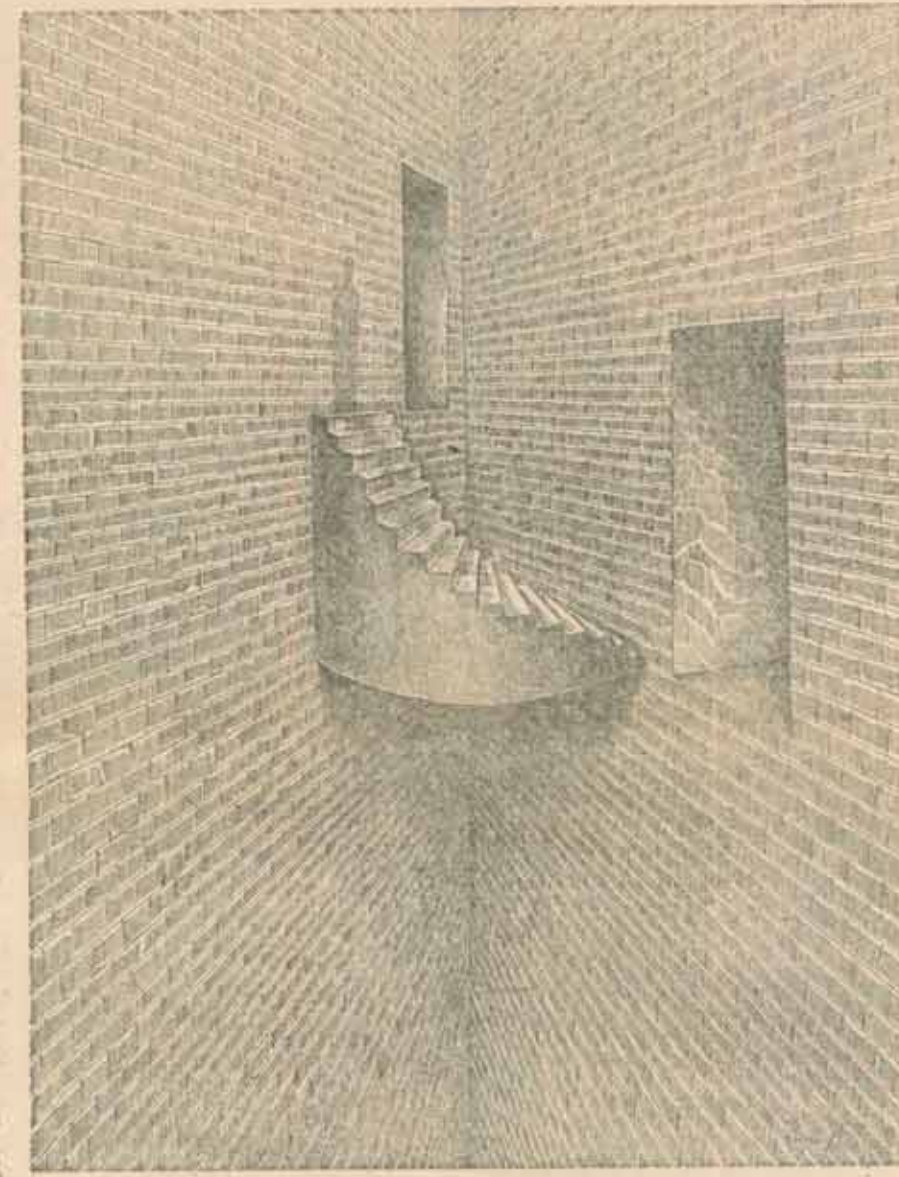
V.T.: Bizantinul îl folosesc ca pe un termen peiorativ.

S.T.: Le dai o statură pe care nu au avut-o.

V.T.: Asta mi-a spus și Matei Călinescu. Termenul este toxic pe care îl folosesc pentru ei este, tradus, escroc. Adică mafiile de escroc care se țeneau, unicul loc în care puteau să se afirmă acest grup...

S.T.: Era manipulare politică.

V.T.: Pătrășcanu spune, cred că în „Probleme de bază ale României” și, părerea mea e că, cartea ar trebui redată sub forma ei totală, e o carte excepțională, comunistă desigur, dar, este unicul lider de comunism din Europa de Răsărit care a scris o carte care avea un program și care nu vorbea de construirea socialismului în România, 1916. Cred că Pătrășcanu chiar o gîndea. Ce poveste acolo despre mișcarea legionară etc. „Priviri o manifestare legionară”. Ar fi putut tot altfel de bine să spună: „Priviri o manifestare comunistă”. Uitați-vă la cei care manifestează. Uitați-vă dacă nu este cumva o adevărată (în minte termenit — am citit-o în '71) uități-vă că practic tot ce este în țările vecine e smintit și stîrnutura deci, adunare de escroci etc. Era, cred pentru prima oară cînd citeam termenul de escrociat (m-am dus la dictionar). Era triumful porfiriei. Pe plan de subcultură e triumful porfiriei cînd vin derbedeii, o revoluție a spiritului gregar, marginalizat, sancționat prin eliminarea dintr-o societate meritocratică și care pune mîna pe putere gangstereste din clipa respectivă și elimină tot ce este valoare, tot ce este cultură.

noștri. Nimic nu mă împiedică să-mi verez mama, fără ca acest lucru să mă oblighe să-i verez opțiunile politice din lîncețe. Putem să discutăm despre foarte multe lucruri, întâmplător cu mama pot să discut foarte multe lucruri intrucît este o persoană care s-a lămurit complet și care n-a avut nimic o dată funcțiile respective, este medic și a lucrat ca medic, dar acest lucru nu are în fond semnificație. Carul meu sau carul x sau carul celui de-al treilea. Semnificația este să poți să te desparți de un anumit trecut, în măsura în care acest trecut este negru, este pustitor, în ultima instanță este balast.

S.T.: Și era generația lor. Nu este obligatoriu ca generațiile noastre să aibă aceleași idei.

V.T.: Exact. Adică, termenul era stînga antifascistă, nu neapărat stînga antistalinistă. Dar, iarăși asistăm la căutarea de alibiuri. De ce au aderat acești oameni? Am întrebare o mulțime de ilegalități, de-a lungul timpului, de ce aș aderat la partidul comunist?

S.T.: Pentru că erau antifascisti.

V.T.: Pentru că erau antifascisti. Atunci am întrebare: de ce nu la partidul social-democrat? Sau numai la sindicate? Exemplul ce-l dau mereu este exemplul lui Goldmann. Marele sociolog de origine română care, în 1935 a rupt și a fost exclus. Unii susțin (dintre ilegalități) că el nu era chiar membru al partidului dar, în orice caz, era la cârmă Schuller (cârmănil evreiesc), care era de fapt frecventat și de Gogu Hădușescu, toți antifasciști de stînga se întîlnesc acolo. Deci era în cârmă Schuller, deci asigura inițierea pentru oameni ca Leonie Răutu, Sorin Toma, Matei Socor, și alții ca el. Goldmann a fost, poate singurul dintre cei ce aveau să devină foarte prominenți,

absolut necesare pentru că comunismul românesc este cauza situației actuale din România. Ne place, nu ne place, din punct de vedere științific acest lucru, dar trebuie să constatăm că a funcționat o jumătate de secol de istorie românească. Lămurirea acestor aspecte este absolut necesară. Spun asta pentru că unii, citind interviul nostru, s-ar putea întreba de ce mai discutăm aceste lucruri — sînt lucruri trecute — s-au împlinit odată, ce mai contează aceste nume care nu au făcut nici un bine țării. Noi spunem: „ba contează”. Tocmai că trecutul trebuie să-l punem pe tapet, să-l punem în discuție continuu, pentru că dacă ne lipsim de memorie, ne lipsim și de prezent și mai ales ne vom lipsi de viitor. Ca să nu se repete ce s-a împlinit, noi și generațiile noastre, și cei care nu știu, copiii noștri trebuie să știe care au fost mecanismele care, treptat treptat, au dus România în marasmul de azi. Haide să revenim asupra altora lucruri. Observăm, deci, o anumită continuitate în istoria comunismului românesc. Care crezi că ar fi această continuitate? Deci, am observat anumite fenomene în perioada anilor '30, am constatat anumite fenomene la sfîrșitul anilor '40, în anii '50, '60, în anii '80, chiar în România post-revoluționară la neobolșevici. Deci, repet, există această continuitate, aceste continuități. Dar ce crezi că ar fi ele în istoria comunismului românesc?

Spaima PCR de propria istorie

V.T.: Stelian, termenul pe care trebuie neapărat să-l analizăm ca să depășim puțin strict fenomenul comunist român și să intrăm puțin în probleme de sociologie politică serioasă, deci să ieșim din te-

JUSTIȚIA

CÎTE ADEVĂRURI EXISTĂ

— răspuns scrisorii Biroului de presă al Ministerului de Interne și Direcției penitenciarelor —

Pe adresa redacției noastre a sosit un „material” dactilografat la „caractere mari” (efectul psihologic scontat nu s-a produs, dimpotrivă), care poartă un număr de înregistrare (13.069 din 12.03.1990 — judecând după numărul de ordine, presupunem că este vorba de o numărătoare începută cu multă vreme în urmă) al Biroului de presă al Ministerului de Interne și este semnat de Consiliul de conducere al Direcției penitenciarelor. L-am publicat în numărul trecut, iar acum răspundem așa cum am promis. Dorind „să supună atenției opiniei publice adevărul despre modul cum au fost prezentate EVENIMENTELE petrecute în penitenciare în perioada decembrie 1989 — ianuarie 1990”, Biroul de presă al M.I. nu scrie:

„In spiritul adevărului ce se cere grabnic restabilă, precizăm că materialul semnat de domnul redactor Dan Pavel și care pornește de la unele fapte reale — dar nesemnificative în contextul săvârșirii actelor de distrugere și vandalism săvârșite de unii deținuți din penitenciare în perioada imediat următoare Revoluției din decembrie — conține multe inexactități de fond, datorită cărora, în final, se oferă cititorilor o falsă imagine asupra celor întâmplate în acele zile în unele unități destinate executării pedepsei cu închisoarea.”

Textul care urmează îl propune să restabilească „faptele reale — dar nesemnificative” și „inexactitățile de fond”, conținut în serialul publicistic Revoluția în penitenciare. În deschiderea serialului, conducerea organelor competente, Ministerul de Interne, Procuratură și de publicitate „adevărul” cu privire la cele întâmplate în penitenciarele din țară, în perioada decembrie 1989—1990. Surprinzător este că Biroul de presă al M.I. și Consiliul de conducere al direcției generale a penitenciarelor se grăbesc să dea un răspuns înainte terminării anchetei procuraturii. De aceea, răspunsul dat nu poate fi decât unul subiectiv, parțial, implicând numai una din părțile conflictului dintre deținuți și „deținători”. Și dacă stăm să ne gândim, riposta lor neconvincătoare se explică prin faptul că ea nici măcar nu exprimă întreaga parte implicată în conflict.

Autonomia securității în penitenciare

Aproape toate relațiile se referau la bestialitatea ofițerilor de securitate și contrainformații din penitenciare. Iată ce ni se răspunde, în finalul scrisorii, de expeditori: „Activitatea ofițerilor de contrainformații, la care faceți dese referiri, era organizată și condusă nemijlocit de Direcția a IV-a din fostul Departament al Securității Statului, motiv pentru care ei nu s-au subordonat în nici un fel administrației penitenciarelor. Aceasta fiind situația, noi nu sîntem în măsură să răspundem de faptele lor.”

Intr-adevăr, activitatea celor din fostul D.S.S. nu se subordona decât singur și lui Ceaușescu. Or, relațiile oricărei unități „socialiste” (cum era și penitenciarul) cu securitatea erau de subordonare. Prin urmare, rolul securității nu a fost neglijabil în evenimentele din penitenciare.

Să trecem în revistă observațiile biroului de presă al M.I. în legătură cu „inexactitățile de fond” cuprinse în articol:

— Ni se reproșează că am „dat cu atita larghețe credibilitate mărturisirilor unor persoane care au suportat rigorile legii pentru săvârșirea unor infracțiuni de drept comun”. Răspundem: toți interlocozii erau deținuți care beneficiaseră de decretul de amnistie date în primele zile ale Revoluției de către Consiliul F.S.N. Așa cum am arătat, multe dintre infracțiunile lor nu mai sînt azi infracțiuni, pentru că o parte a legilor invocate erau emanate caracterului profund repressiv, antisocial și antiuman al dictaturii comuniste.

— ni se spune că am verificat faptele incomplete, fără să consultăm organele în drept despre obiectivitatea celor relatate. Care organe în drept, militia sau securitatea? Or, tocmai pentru că n-am putut verifica complet faptele, am cerut intervenția procuraturii. În al doilea rînd, am verificat, dar chiar între indivizi care alcătuiau personalul fostului anarh de repressiune domnește teama că dacă vor vorbi sau își vor da numele, atunci vor avea loc represalii. Din partea cui? ne întrebăm noi.

— se obiectează că deținuții ar fi fost informați prompt la Jilava în legătură cu desfășurarea evenimentelor. Deținuții spun că ofițerii de contrainformații au împiedicat informarea lor. Pe cine să credem? Si-apoi dacă în fiecare cameră existau difuzoare, de ce a mai trebuit ca subofițerii să pună la dispoziția deținuților propriile aparate de radio portabile?

— nu am acuzat pe nimeni că nu li s-a permis deținuților să participe la apărarea Radioteleviziunii, respectiv să doneze singe, ci doar am relatat faptele și cererile reale ale deținuților. Dacă stau și reflectez, le dau dreptate celor de la

M.I.: nu se putea accepta singurele unor oameni atît de prost hrăniți, a căror rezistență psihică și fizică era compromisă:

— relațiile celor eliberați la începutul lui ianuarie despre regimul penitenciarelor nu se potica referi firește la imunitățile făcute ulterior, pe care le admitem realizate, pînă la proba contrarie:

— în legătură cu desființarea sau nu a Jilavei, informațiile nu sînt numai de la deținuți. Răspundem afirmativ invi-

voluției. Același personal specializat a tras și în deținuți, i-a provocat, i-a împins la revoltă. Cine are interes să de ce să-i sperie? Sub presiune psihologică, mărturisesc că am furnizat date clare și curte procuraturii — care m-a solicitat — în legătură cu documente medicale ale unora dintre cei bătuți (aproximativ 100 de oameni, de diferite vârste sau profesii). De altfel, ancheta procuraturii va aduce multă lumină.

— am exprimat dorința să ascultăm banda cu înregistrarea celor peste patru

lații de a vizita oficial Jilava, deși am făcut-o deja fără a mă deconspira:

— mi se reproșează grave și lăguitoare acuzații aduse unor cadre ale spitalelor penitenciare Jilava. Toți martorii au declarat că si menta afirmațiile chiar și în fața instanței. Este însă plauzibil ca starea psihologică a foștilor deținuți să-i determine în a face afirmații indolente cu privire la doamna colonel medic Jana Niculescu. Sînt sigur însă că dacă s-ar face o anchetă amănunțită în legătură cu personalul de specialitate al spitalelor, s-ar ajunge cel puțin la concluzia că trebuie romanizat.

In sfîrșit, la subiect

Intentionat am lăsat mai la urmă principalele probleme cuprinse în articolul care a iritat Biroul de presă al M.I.: Pentru a-i satisface dorința de adevăr și pentru a-lămuri care sînt acele „fapte reale — dar nesemnificative”, să le discutăm, pentru a vedea dacă sînt într-adevăr nesemnificative. Iar dacă sînt semnificative, atunci propunem și noi opiniei publice să judece responsabilitatea celor care ne-au acris. Încercînd să ne întîmîdeze și să ne discrediteze. Să trecem la subiect:

— autorul răspunsului nu se referă deloc la activitatea repressivă a militienilor și securiștilor față de cetățenii arestați în noaptea de 21 spre 22 decembrie, care au maltratată feroce eroii re-

ore ale convorbirilor consilierului Zaharia cu deținuții. De ce nu s-a răspuns în nici un fel? Cine posedă banda?

— ni se spune că am dezinformat opinia publică în legătură cu morții și răniții. Cităm: „Pentru corecta informare a opiniei publice, precizăm că la Penitenciarul Jilava intervenția pentru restabilirea ordinii s-a soldat cu 11 răniți (și nu 12) și 2 morți (și nu 3). Numele celor decedați: Zomant Iosif și Stobozeanu Dumitru”. Într-adevăr nu deținem „date exacte”, iar numărul morților se limitează la cei doi cărora le-am dat și noi numele. În rest, credem că scopul articolului a fost atins, din moment ce organele responsabile recunosc cele relatate. „Precizăm că folosirea argumentului a fost făcută cu strictețe respectare a prevederilor Decretului nr. 367/1971.” Dacă s-a respectat, atunci de ce au fost morți? „Persoanele cu care s-a discutat în acele zile n-au avut nici un fel de rezervă față de luarea măsurilor legale pentru ca deținuții să fie menținuți acolo unde le era locul.” Nici ofițerii de contrainformații? Apropo, în numărul morților și răniților sînt socotiti numai cei impușcați de administrația penitenciarelor sau și cei impușcați de ofițerii de contrainformații?

— în legătură cu libanul Abdul Nasser Shalabi „fast condamnat pentru infracțiunea de omor, săvîrșită pe teritoriul României, facem precizarea că Judecătoria sectorului 5 a Municipiului București, referitor la dosarul nr. 1238/1988,

la data de 19 decembrie 1989 a trimis o adresă către Penitenciarul București”. Biroul de presă nu trimite o xerocopie din care reiese că acesta deținut va fi pus în libertate „de îndată”, intracel a fost achitată suma de bani ca echivalent al valutei depuse la Banca Națională de Comerț Exterior, conform adresei nr. 54/2/5400 ZG — Direcția plăți comerciale și schimb valutar”. Prin urmare, articolul nostru nu dezinforma opinia publică despre eliberarea lui Abdul. Problema pe care o punem noi în discuție era de ce acesta fusese eliberat imediat după declanșarea evenimentelor de la Timișoara, iar xerocopia nu dovedește nimic. Dimpotrivă. S-a dat publicității o dovadă a faptului că dictatura lui Ceaușescu negocia pe dolari nu numai emigrarea evreilor, dar și eliberarea criminalilor (de orice naționalitate). Întrebările abia acum se nasc: Ce fel de omor comisese Abdul? Care era trecutul său? Ce s-a întîmplat cu el în zilele revoluției, mai ales că fusese eliberat de un ofițer de contrainformații? S-au asigurat cei de la M.I. că Abdul a trecut granița? Și cine a făcut-o? În ceea ce privește generarea unor „curenți de opinie defavorabile instituției noastre” (adică Direcției generale a penitenciarelor), alitudinea negativă preexistă apariției articolului nostru, iar unii cititori (foști beneficiari ai „serviciilor” acestei direcții) s-au oferit să ne scrie ceva despre ea:

— s-a omis a se răspunde întrebării pentru ce au fost avansați în grad ofițerii și subofițerii de la Jilava. Pentru că i-au maltratată pe revoluționarii de la 21—22 decembrie 1989? Sau pentru că au tras în deținutul revoluției împotriva anarștilor repressiv, alcătuit din militieni și securiști, care nu mai există și despre care toată lumea își declină competența și responsabilitatea?

— nu s-a precizat dacă există tunele sub forturile Bucureștiului, inclusiv sub Jilava:

— nici în legătură cu deținuții colaboracioniști înțelegem că nu vom afla nimic, de vreme ce de activitatea Direcției a IV-a din fostul DSS nu răspunde actualul Minister de Interne. Dar cine ne va răspunde la întrebările cu privire la sutele de mii de colaboracioniști din „toate domeniile de activitate”? Apropo, poate ni se va răspunde în legătură cu „Legea 23”, care acordă 15 zile deținuților care colaborau cu securitatea. Mai funcționează vreo lege asemănătoare? Eventual și în alte domenii, cu alte recomandări?

— deși se desolidarizăm de foștii colegi de minister, de securiști, foștii militieni implicați în afacerea cu tănuirea sustragerii de arme de către un deținut de drept comun, care voise să fure doar biuterie (înă nu spunem care persoană, pentru a nu declanșa un scandal, să-i spunem diplomatic). În această afacere, generalul Bărbulescu și securitatea nu colaborat strîns, încercînd să-l intimideze pe deținutul cu pricina. Cazul s-a rejudicat de curînd:

— așteptăm răspunsuri în legătură cu „bisnita” practică de foști militieni, care vindeau deținuților articole la prețuri astronomice: de pildă, un pachet de țigări „Carpați”, costa 100 de lei, iar în cazuri excepționale 200 de lei. Banii strînsi s-au predat în Contul Libertății?

— nu s-au infirmat declarațiile colonelului Stroescu că este comunist și că dacă este nevoie îl va impușca pe toți deținuții, făcînd în fața a două mii de intermițati.

Fără comentarii

În principal, cei de la Biroul de Presă al M.I. n-au înțeles motivațiile serialului Revoluția în penitenciare. Altfel, nu s-ar fi concentrat eforturile publicistice într-o epistolă oficială cu o argumentație atît de fragilă, dacă membrii Biroului de Presă ar fi înțeles că intențiile articolelor n-au ținut de strategia provocării senzaționalului, ci de preocuparea pentru schimbarea esențială a condițiilor de viață din penitenciare, pentru schimbarea naturii relațiilor umane dintre deținuți și administrația penitenciarelor, pentru reeducarea atît a infractorilor, cît și a profesioniștilor administrației etc. s-ar fi alăturat efortului nostru, publicînd în revistele „de specialitate” articole, studii și cercetări pe aceste teme. În condițiile de față, ei pot fi suspectați că doresc publicitate în revista 22. Este o dorință omenească pe care o înțelegem și o satisfacem. Rezervăm și de acum încolo spațiu pentru articolele competente, documentate în legătură cu starea infracțională, preocuparea și succesele organelor în drept pe linia reeducării foștilor și actualilor deținuți de drept comun. Ca să nu părem pedanți și erudiți, nu vom face trimiteri bibliografice la literatura domeniului, ignorată de organele fostei militia vreme de decenii, ci numai la un document pe care dacă biroul de presă al M.I. nu l-a tipărit încă (pentru uz intern) îl poate citi în primul număr al revistei 22. Si pentru a nu îngreuna prea mult lectura din Declarația universală a drepturilor omului, facem trimitere la articolele 1, 3, 5, 6, 7, 19, 20. Cu legitimă curiozitate, așteptăm și reacțiile Biroului de Presă al M.I. la acest text, considerat de foșta securitate și militia pînă acum vreo trei-patru luni, drept material subversiv.

DAN PAVEL

ROMANUL DE DRAGOSTE AL TOTALITARISMULUI

ANDREI CORNEA

Unul dintre cele mai tulburătoare spectacole cu care ne-a obișnuit totalitarismul de toate nuanțele — dar parcă mai insistent cel comunist — este, probabil, utilizarea denaturată, aberantă a unui întreg registru de proceduri democratice, cit și de formule umaniste dintre cele mai generoase în literatura lor. Dar una dintre cele mai mari erori comise, după părerea mea, în analiza fenomenului totalitar constă în a vedea în toată această panoplie democratică doar o fatadă, doar un tertip jocos și fals pe de-a întregul, o perdea de ceață așezată înaintea suptorilor, cit și a restului lumii. Fără înțeles, în anumite cazuri particulare, o asemenea apreciere se justifică: anumite interese politice precise, relații economice etc. pot impune respectarea unor forme, ce se întâmplă să creeze naivilor sentimentul că ele ar avea și un conținut corespunzător.

Și totuși, privind fenomenul în generalitate sa, nu putem să nu ne lăsăm cuprinsi de multă uluire. Cum se face că regimuri dotate cu forțe represive atât de masive și de puternice, ce știu să păstreze puterea în chip atât de absolut, ce stăpînos o mașină administrativă necrutătoare, aveau totuși nevoie de alegori, de un parlament, de o multitudine de organizații obștne? De vreme ce persoanele ce trebuiau să fie alese, erau de regulă alese cu procente apropiate de unanimitate, pentru ce mai era nevoie să se cheltuiască multezeci de milioane pentru organizarea periodică a acestor pseudo-alegeri? Nu puteau fi persoanele respective pur și simplu desemnate? De vreme ce conducătorul părea cu totul sigur de puterea sa, pentru ce zecile de mii de „telegrame de sinceră adevărată” trimise cu toate ocaziile? Atunci cînd, cu ajutorul coacșii, al urmărilor și al terorii, oamenii se supuneau oricum, care mai era rațiunea discursurilor despre „umanismul socialist”, despre democrație, despre libertate și fericire? Și în fine, ce rost putea avea înăsași Constituția, care era în mod practic suprimată? Pentru ce să nu a fost niciodată suprimată și „de jure”, așa cum s-a procedat în unele republici sud-americane? O complexă și costisitoare armătură democratică pare, asadar, necesară totalitarismului, pare a fi chiar mediul cel mai bun în care acesta se dezvoltă. Dar de ce?

● O iubire paroxistică

Cred că nu vom putea înțelegi o soluție pentru acest paradox al totalitarismului decât punînd în lumină un alt paradox. Iată despre ce este vorba: Oricît ar părea de straniu, gîndirea totalitară nu este originară o formă paroxistică de ură față de om sau față de umanitate, iar ideologia totalitarismului, conducătorul sau militanții nu sînt, în profunzimea lor, niște „inamici umanii generici” — așa cum se crede indeobște, cu orea multă ușurință. Exact invers: gîndirea totalitară este o formă paroxistică de iubire față de om. Am în vedere o nefermărită îndirire și înăscenare în a lubi omul, prin hrînirea sentimentului cu obsesie și cu patimă. Înțelegerea acestui fenomen poate sugera faptul că „panoplia democratică” afișată de totalitarism nu este, în realitate, o fatadă, ci expresia autentică a unei reale, dar și role împătîmiri după om ce delințește gîndirea totalitară.

În fapt, lucrurile nu sînt chiar atât de straniu. Dar clarificarea lor va fi ușurată, dacă se acceptă recursul comparativ la un anumit moment al psihologiei îndrăgostirii, moment pe care, cîndva, Stendhal îl denumise „cristalizare”. Este vorba de o etapă, în general, pasageră, dar care uneori poate cunoaște o îndelungă fixare, desigur, în principiu, ea este caracteristică fazei de început a relației amoroase. În această etapă, îndrăgostitul își privește iubita ca pe o intruchinare a tuturor perfecțiunilor, ca pe o zeită pămînteană. Urmările unui asemenea sentiment nu sînt greu de înțeles:

● Deplina inaderență la adevăr

Mai întîi este evidentă irealitatea imaginii iubitei, totală și inaderență la adevăr. Un om, cu tot ce este complex, nu

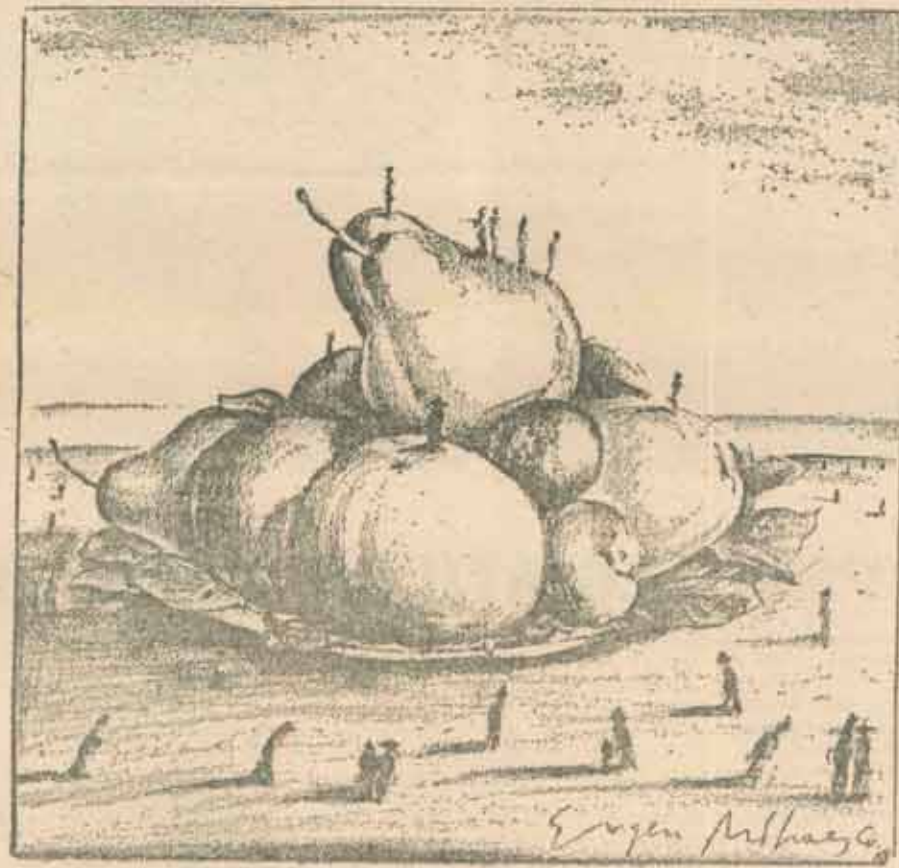
antat în el, cu toată penumbra care îl stăpînește și îl explică, devine o icoană intangibilă, sacră, răsplîndind o lumină nepămînteană. Or, este evident faptul că realitatea va refuza să susțină această imagine. Îndrăgostitul va căuta însă din răspuse să „salveze fenomenele” deplasînd vinovățiile: imperfecțiunile nu sînt niciodată ale iubitei însăși, ci mereu ale altora, ale familiei, prietenilor, străinilor, ale unor lepșituri ascunse printre tenebre, care încearcă să abuzeze de virtutile și de inocența iubitei, ce riscă, la tot pasul, să le cadă pradă. De aceea, îndrăgostitul de acest tip trebuie să trăiască continuu într-o stare de vigilență, ce se transformă adesea în cea mai pură

ce-si dorește acest amant ocolit de culpă.

E limpede ce se întâmplă dacă acest moment al adorării, al obstinării în pasiune se prelungește: nimicirea vieții protagoniștilor, suprema lor mizerie.

● Adorația nu poate vieții fără suspiciune

Analogiile între acest tip de pasiune paroxistică și tipul gîndirii totalitare se pot acum înțelege, cred, fără greutate: Această gîndire se plasează, de la început, pe poziția unei adorări nelimitate

suspiciune: orice gest neașteptat și spontan, orice mic capriciu, orice lapsus au o explicație esoterică; ele nu sînt în nici un caz nevinovate, normale, expresie a autenticității naturii omenești, căci iubita este perfectă, iar perfecțiunea nu poate avea decât egalitate cu sine, absență totală a contradicțiilor și a oscilațiilor.

Istoria, memoria — capabile oricînd să introducă alterări umorale, deplasări de interese — devin prohibite. Trecurul iubitei ajunge confiscat ori diminuat; ideal ar fi ca el nici să nu fi existat și ca ea să se fi născut odată cu pasiunea ce a legat-o. Iar împotriva acestui trecut opac, exilat se propune neîncetat un „viitor luminos”, cîmpul unor beatitudinși neîngrădite, viitor promis fără încetare, dar a cărui împlinire trebuie amînată necontenit.

În orice caz, în prezent sau în viitor, iubita este, trebuie să fie fericită. Iar dacă așa stau lucrurile, este firesc din parte-i să facă fără încetare mărturisirea fericirii pe care ar avea-o. Căci fericirea deplină nu o dă decât reciprocitatea iubirii; amantul nostru se vrea lubit la rîndul său, cu aceeași patimă care îl încearcă: A fi doar respectat și se pare derizoriu, a fi doar înțeles — e trivial, a fi temut — e veritabilă înșuță. A fi adorat din partea unei ființe formal libere — el, care își închipuie că adorația este un semn al libertății — iată

naturii umane, ci naivități derizorii, resțuri „ale vechii mentalități” ce trebuie eliminate, aparente neesentiale ce pot fi luate în seamă doar sora a fi respinse. Căci „omul nou” fiind desăvirșirea însăși, nu poate fi decît mereu egal cu sine, avînd constanta, mersul egal, dar și surisul împerturbabil al zeilor fericiti și, de asemenea, splendida lor sănătate trupească. Iar dacă trebuie să fie, în acest fel, atunci el și este, iar dacă nu este încă, cu siguranță va fi.

● Vrea sufletul, nu numai trupul

Ce l se cere „omului nou” nu este, în principiu, ascultare sau supunere pur și simplu. Tiranii din vechime — e drept — se multumeau cu atât și știu să se consoleze cu dictonul: „oderint, dum metuant” (să mă urască, cu condiția de a se teme). Dar tiranul totalitar, precum îndrăgostitul, vrea cu la iubirea lui să se răspundă cu iubire, iubire pătmășă, dezlîntată, fără margini. „Big Brother” vrea sufletul, nu numai trupul oamenilor. Or, cum altfel s-ar putea exorima iubirea aceasta a poporului pentru cel ce îl conduce plini de o egală iubire, dacă nu prin mărturisiri continue? Nu-si bombardează amantul suspicios iubita cu vesnica întrebare: „dar mă iubești cu adevărat?”. Nu vrea el mereu să știe cit de mare este această iubire, nu dorește el imperios să o vadă mărturisită de buzele iubitei, nu susponează el de îndată că îndărătul unei tăceri ceva mai lungă s-ar putea ascunde vreo răcire a sentimentului și că înapoia unui răspuns dat cu jumătate de gură se înfiripă tăgăda? Din aceleasi motive obsesionale, este pus și poporul, „omul nou, constructor al socialismului” să-si mărturisească iubirea pentru partid și conducător. Iar aceasta se realizează prin toate mijloacele și nu în ultimul rînd tocmai prin intermediul formelor născocite de democrație.

● Mărturisirea obligatorie a adorației

Trebuie, asadar, să se voteze, pentru ca să fie evident că poporul își adoră stăpînii. Dar adorația înseamnă neapărat „unanimitate”, ba chiar „deplină unanimitate”, cum atât de fals conceptual, dar atât de corect psihologic se spune în propaganda noastră. Trebuie ales un parlament, precum și numeroase alte organe ale „democrației socialiste”, tocmai pentru ca mărturisirea adorației prin unanimitate, prin concertul uralelor, prin adozziunile zgometoase să aibă, în mod constant și neîntrerupt, cel mai larg cîmp de exprimare cu putință.

Cred că se înțelege, asadar, de ce regulile democrației nu sînt, pentru totalitarism, o formă vidă, o simplă concesie făcută spiritului timpului, un compromis necesar, decît, firește, în unele situații speciale. În ansamblu însă, gîndirea totalitară și atenția săi nu se pot lipsi de formele democratice, deoarece numai cu ajutorul lor se poate obține mărturisirea neîncetată de iubire pe care o „astentă” și după care înselecă. A renunța la aceste forme, sora a ura doar de simula și vulstarea esecului, ar însemna cumva sfîrșitul totalitarismului, chiar dacă nu și al dictaturii, tot așa cum renunțul unei adorări fără limită a iubitei încheiează atunci cînd acestela i s-ar cere doar să se supună în tăcere cu diligența unei soții de mandarin. Dar despotul totalitar e, prin structura sa mentală, mai aproape de Othello decît de Macbeth: crimele sale își au în ultimă instanță resortul nu în calcul politic și nici măcar în triviale dorințe de putere, ci în patima orbă, în adorația neîngrădită ce se simte nerăsplătită și înșelată. Iată de ce mi se pare periculos ca un om politic să-si iubească prea mult poporul. E destul dacă și-l respectă.

● A înțelege înseamnă a lua pretențiile mai în serios

Pentru a înțelege acest fenomen teribil al secolului nostru care este totalitarismul trebuie, prin urmare, să-l luăm mai în serios pretențiile. Nu avem dreptul să vedem automat numai o demagogie neruginată înmărșitul frazelor sale pompoase ce se referă la dragostea conducătorilor pentru popoarele lor, ori să vedem numai minciună în declarațiile despre „umanismul fierbînt”. Căci tocmai aceasta este grozăvia: totalitarismul e cu adevărat o explozie de adorație a omului, o patimă nestăvilă după aceasta, ce dorește cu fervoare reciprocitatea. Ruzinea, crima și teroarea, dar și formulele democrației sînt atunci instrumentele prin care este forțată dragostea unui partener ce se încapătinează să tacă. Rezultatul este Infernul. Acesta se naște, devine o prezentă, după cum se vede, nu numai prin deficitul iubirii, dar mai cu seamă prin neîngrăditul și nelegiuitul său exces.

MESAJ DIN TIMIȘOARA — „TREZEȘTE, DOAMNE, ȚARA”

Duminică, 25 martie, la 100 de zile de la Revoluție, în București, la Piața Unirii a avut loc un miting de solidaritate și de adeziune cu Proclamația de la Timișoara. Mitingul a fost organizat de Grupul Independent pentru Democrație. Instalația de sunet adusă și montată în Piață, cordoanele de ordine asigurate de organizatori, sprijinul poliției, cit și comportarea civilizată a participanților au făcut din această manifestație un moment solemn și emoționant. Pe pancarte se putea citi: „Mesaj din Timișoara — Trezește, Doamne, țara”, „Emanația Revoluției nu este F.S.N., ci Proclamația de la Timișoara”, „Vrem să trăim în democrație, nu să supraviețuim în neocomunism”, „Vrem adevărul despre Tîrgu Mureș”, „Români, maghiari, nu fiți dușmani”, „Neocomuniști, aveți mințile pătate cu sânge de copii! Cu ele votați democrația originală”, „Am urmat Timișoara pe drumul libertății”.

Au luat cuvîntul reprezentanții ai Grupului Independent pentru Democrație, ai Grupului pentru Dialog Social, ai Mișcării 15 Noiembrie din Brașov, ai Asociației foștilor deținuți politici, ai Alianței Poporului, Iuliu Rațiu — Președintele Uniunii Mondiale a Românilor Liberi, profesori, preoți.

Felicităm Grupul Independent pentru Democrație pentru felul în care a pregătit și a condus această manifestație.

La o sută de zile de la Revoluție, în ziua de Bunăvestire, participanții la miting au regăsit fiorul zilelor din decembrie. Prin lozincile scandate oamenii s-au arătat gata de a continua pașnic dar ferm Revoluția anti-comunistă.

RODICA PALADE

DUPLEX BUCUREȘTI — PIATRA NEAMȚ PENTRU TIMIȘOARA

Duminică, 25 martie a.c. Asociația Dialog — Piatra Neamț, a organizat în orașul de reședință o suită de acțiuni — miting, demonstrație, comemorare religioasă — pentru sărbătorirea celor o sută de zile de la izbucnirea Revoluției și de memento pentru a-și exprima adeziunea la Proclamația de la Timișoara. Au luat cuvîntul membrii asociației S-au scandat lozinci: „Revoluția trăiește la Timișoara”, „Nu-i vrem la galere, dar nici la putere”, „Oamenii

noi la țară nouă”. Ultima secvență a reprezentat-o o emoționantă slujbă religioasă pentru eroii căzuți, oficiată la Biserica Sf. Ioan, ctitoria lui Ștefan cel Mare. De remarcat condițiile civilizate și demnitatea civică în care s-a desfășurat mitingul. Bucurie și speranță pentru cetățenii orașului care și-au exprimat simpatia față de semnificația și conținutul Proclamației.

Correspondent

ÎMPOTRIVA PRIVILEGIILOR VECHIULUI REGIM

Considerăm „PROCLAMAȚIA DE LA TIMIȘOARA” drept cel mai important act politic elaborat după revoluție. Toate dorințele poporului român exprimate prin revoluția din decembrie pot fi realizate numai prin instaurarea unei democrații reale în România.

Nu mai o democrație reală poate garanta drepturile și libertățile tuturor cetățenilor și poate asigura un nivel de trai civilizat.

Nu mai o democrație reală poate transforma situația dezastruoasă pe care am moștenit-o și poate redă României prestigiul internațional de care a fost privată multă vreme. Înălțarea dictaturii nu este însă suficientă pentru instaurarea acestei democrații. Este necesară îndepărtarea din posturile de conducere a tuturor celor care, făcînd parte din categoria privilegiatilor vechiului regim s-au făcut vinovați de abuzuri și corupție amenințînd însăși existența poporului român.

Imediat după căderea dictaturii, forțe încă neidentificate au declanșat acțiuni teroriste care ne-au înspăimîntat. Pericolul reprezentat de teroriști, exagerat uneori pînă la absurd, ne-a distras atenția atunci de la obiectivele imediate pe care le urmăream. Aceste forțe frînînd procesul de democratizare vor să ne dezbină și să ne compromită. Sugerînd membrilor fostului partid comunist că lupta împotriva comunismului ar însemna un pericol pentru milioanele de posesori de carne și osînză, au reușit o perioadă de timp să ne împartă în membri și nemembri de partid. Aceleași forțe au cultivat vrajba între

muncitori și intelectuali; între românii din țară și cei din străinătate; au încercat compromiterea demonstrațiilor civilizate prin folosirea unor metode tipic comuniste. Profitînd de nemulțumirile acumulate în timpul vechiului regim, încîtă la acțiuni revendicative cu grave consecințe economice.

Prin provocări și diversione, prin dezinformare și lipsă de claritate, se prelungește o stare de nesiguranță care ne distragă atenția de la scopurile pe care le urmăm.

Apariția „PROCLAMAȚIEI DE LA TIMIȘOARA”, care pentru categoria privilegiatilor vechiului regim reprezintă lovitură de grație, a provocat o campanie disperată de discreditare a acțiunii timișorenilor. Au încercat să ne convingă că această proclamație reprezintă un pericol pentru integritatea teritorială a României, dar nu au reușit. Atunci, folosindu-se de elemente extremiste și șovine din țară și din străinătate, au încercat să declanșeze un război între români și maghiari. La câteva zile după apariția „PROCLAMAȚIEI DE LA TIMIȘOARA” au reușit ceea ce nu a reușit Ceaușescu: apariția tulburărilor etnice. Au reușit să provoace incidentele dureroase de la Tg. Mureș, să ne distrage atenția câteva zile, dar numai atât. La Tg. Mureș au greșit atât românii, cit și maghiarii, răspunzînd la provocările celor. Interesați în a-l dezbină, au greșit împreună și tot împreună trebuie să îndreptăm aceste greșeli. Nu acuzăm cealaltă parte, ci întînd-o l Români și maghiarii nu se urăsc între ei. Urăsc împreună

comunismul și doresc împreună democrația.

Privilegiații vechiului regim vor încerca în continuare să ne dezbină și să ne compromită, să ne prezinte pericole și să ne dezinformeze. Au o experiență de 45 ani în folosirea acestor metode. Dar nu vor reuși dacă sintem uniți. Timișoara ne-a unit în decembrie, Timișoara trebuie să ne unească și acum.

Este de condamnat modul în care actualul guvern a menținut în funcție, uneori chiar avînsînd privilegiații ai vechiului regim, invocînd competența și experiența acestora. Știm cu toții ce criterii au fost folosite în promovarea lor. Știm cu toții că ei nu vor să-și piardă privilegiile. Ei nu doresc schimbări. Ei vor să boteze orice măsură care le afectează interesele. Putem schimba miniștri și președinți ai RTV, dar nu vom rezolva nimic dacă vom menține vechile structuri. Privilegiații vechiului regim sînt în continuare în funcții importante în organele administrației centrale și locale, în poliție, în justiție, în procuratură, în întreprinderi și instituții. Prin ei comunismul și-a exercitat puterea și continuă să și-o exercite.

Întrebăm guvernul: unde sînt activiștii și securiștii care ne-au terorizat atîta vreme? În orice caz, nu au fost vîrșii la Oficiile de repartizare a forțelor de muncă.

Abuzurile continuă. Se încalcă în continuare drepturile omului. Organele de ordine nu își fac datoria, permitînd apariția de evenimente antisociale. În orice societate există elemente extremiste de stînga și de dreapta, hoști și escroci, pa-

raziți și criminali. Dar aceștia sînt o infimă minoritate și nu reprezintă un pericol pentru nici o societate în care există organe de ordine. Întrebăm guvernul: ce măsuri s-au luat la Tg. Mureș începînd cu data de 15 martie 1990 cînd s-au manifestat primele tulburări? Dezinformarea opiniei publice prin intermediul mass-mediei a fost evidentă și în legătură cu evenimentele de la Tg. Mureș. Pînă la 21 martie 1990, RTV nu a informat opinia publică despre situația din Tg. Mureș, apoi ne-a prezentat imagini realizate de RTV irlandeză. În schimb ne-a intoxicat cu pericolele pe care le reprezintă mișcarea legionară, argumentate, printre altele, cu o defilare de acum 50 ani cit și prin discursul unui presupus legionar la mitingul de la Cluj, care, ca din întâmplare, era pentru susținerea PROCLAMAȚIEI DE LA TIMIȘOARA. Aceste așa-zise pericole pot constitui pentru guvern un pretext în vederea reactivării oficiale a vechii securități. Este evidentă existența unor forțe care lucrează în favoarea privilegiatilor vechiului regim.

Împotriva lor și împotriva comunismului sînt toți cei care doresc o democrație autentică în România!

Împotriva lor și împotriva comunismului este PROCLAMAȚIA DE LA TIMIȘOARA!

Aceasta este poziția GRUPULUI INDEPENDENT PENTRU DEMOCRAȚIE față de evenimentele actuale.

Intocmit de
IULIAN CORNĂTEANU

Colegiul de redacție: DAN ARSENIU, GEORGE ARUN, LUCIAN BRANEA, DAN OFRESCU, RODICA PALADE — redactori; DAN PAVEL (șef secție social-politic); AUREL GĂRBOVU, EMANUEL PĂRVU — fotoreporteri; ANTON BURTEA, CONSTANTIN SERAFIMOVICI, GABRIEL FLOREA — secretariat; MARIANA DINU, RALUCA BARAC, EMIL SZABO, MIHAI GHERMAN — corectură; TUDOR FATU, VASILE ZAMFIR, GHEORGHE CRISTIAN — paginatori; TEODOR SUGAR — secretar general; GABRIELA ADAMEȘTEANU — redactor șef adjunct; STELIAN TANASE — redactor șef. Manuscrisele și fotografiile nepublicate nu se înapoiază.

Adresa: București, Calea Victoriei 120, telefon 14 15 25. Administrația: EDITURA PRESA LIBERA.
Tiparul: COMBINATUL POLIGRAFIC BUCUREȘTI. Pagină 24 — 5 lei